

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Bc. Jana Sládková

**ALBÍNA HONZÁKOVÁ – PORTRÉT FEMINISTICKÉ
ŽENY**

**ALBINA HONZAKOVA – PORTRAIT OF FEMINIST
WOMEN**

Diplomová práce

Praha 2012

Vedoucí diplomové práce: Prof. PhDr. Milan Hlavačka, Csc.

Poděkování

Děkuji vedoucímu diplomové práce prof. PhDr. Milanu Hlavačkovi, CSc. za veškerou odbornou pomoc, objektivní připomínky a cenné rady k tématu mé diplomové práce a také za vynaložený čas, úsilí a vstřícný přístup.

Dále bych také ráda poděkovala pracovníkům Památníku národního písemnictví v Praze, Archivu zdravotnického a lékařského muzea v Praze.

Děkuji rodině a přátelům za trpělivost a podporu.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a v seznamu pramenů a literatury jsem uvedla veškeré informační zdroje, které jsem použila.

V Praze dne

podpis

Anotace:

Práce se zaměřuje na dějiny žen na přelomu 19. a 20. století. Vychází z unikátního pramene, paměti Albíny Honzákové a dochovaných archiválií, jako je rozsáhlá korespondence či publikační činnost. Práce dále přibližuje historii dívčího vzdělání a s ním spojené spolky, ale také spolky, které se podílely na postupné emancipaci veřejnosti.

Klíčová slova:

memoáry, každodennost, 19. a 20. století, ženy, feminismus, vzdělání, spolky

Annotation:

The work focuses on the history of women in the 19th and 20 century. Based on a unique source, Albin Honzáková memory and preserved records, such as extensive correspondence and publications. The thesis describes the history of girls' education and related associations, but associations that participated in the gradual emancipation of the public.

Keywords:

Memoirs, everyday reality, 19th and 20th century, womens, feminism, education, clubs

Obsah

1. Úvod	7
1. 1. Analýza použitých pramenů a literatury	9
1. 2. Dlouhé 19. století	13
1. 3. Životní role učitelek	17
2. Paměti Albíny Honzákové	20
3. Tvorba Albíny Honzákové	37
3. 1. „Disertační práce“ o Mme. Rolland	39
3. 2. Německá kolonizace v Čechách ve 13. století	46
3. 3. Sborník – Československé studentky 1890 – 1930	50
3. 4. F.F. Plamínková	62
3. 5. Přednášky	69
3. 5. 1. „Něco o moderním ženském hnutí u nás“	69
3. 5. 2. „Několik slov ke studentkám“	71
3. 5. 3. „Průkopnice lékařského studia žen“	71
3. 5. 4. „Žena v historii různých národů“	73
3. 5. 5. „Tomáš Garrigue Masaryk a ženy“	73
3. 5. 6. „Masarykovo lidské poselství budiž základem školy i života“	74
3. 6. Studie a ostatní	76
3. 6. 1. „Blíženci“	76
3. 6. 2. „Jak studovaly první studentky“	77
3. 6. 3. „K vývoji politického feminismu“	78
3. 6. 4. „Magnólie“	79
3. 6. 5. „Ofinka“	80
3. 6. 6. „Vzdělání a svoboda žen“	80

3. 7.	Stručné zhodnocení tvorby Albíny Honzákové	82
4.	Korespondenční činnost	84
4. 1.	Korespondence s přáteli	86
4. 2.	Rodinný korespondence	93
5.	Spolkový život	98
5. 1.	Vývoj spolků během dlouhého 19. století	98
5. 2.	Klub za starou Prahu	99
5. 3.	Ženský klub český	100
5. 4.	Výbor pro volební právo žen	100
5. 5.	Ženská národní rada	101
6.	Závěr	103
7.	Prameny a literatura	105
8.	Přílohy	109

1. Úvod

Albína Honzáková patří k významným rodákům města Kopidlno. Tato pedagožka a feministka spojila svůj život s městy Kopidlno, Prahou a Dobřichovicemi. Zpracování memoárů Albíny Honzákové patří do mladého oboru, který se začal rozvíjet v nedávné minulosti. Dějiny žen a každodenní rituály jsou v současné době velice oblíbeným tématem badatelů. Ženy, jejichž život byl plný mnoha zajímavých událostí, si byly vědomy svých životních rolí a pocitovaly očekávání společnosti.

Paměti Albíny Honzákové jsou doposud nezpracované vzpomínky ženy, která se pohybovala ve společnosti největších zastánců feministického myšlení své doby. Tomuto jedinečnému prameni nebyla do současnosti v odborných kruzích věnována pozornost. Kromě práce Magdy Malé, která roku 2006 na filosofické fakultě univerzity Karlovy publikovala práci o sestřích Honzákových, kde se věnuje nejen Albíně ale také její slavné sestře Mudr. Anně Honzákové, která byla první promovanou lékařkou v českých zemích.

Z toho důvodu jsem se rozhodla tento pramen zpracovat a dívat se na něj jako na dokument vztahující se k dějinám žen. Mým záměrem je postřehnout proměny postavení ženy během jejích životních cyklů, od dětství až po stáří. V rámci diplomové práce je mým cílem upozornit na zvraty v životě Honzákové a možnosti sociálního vzestupu či pádu, kterých bylo 19. a 20. století plné, a postihnout její každodenní život včetně vybočení z rutiny v podobě cestování. Součástí práce je také analýza genderových konstruktů, typických pro dané prostředí a dobu. Tato diplomová práce je mikroanalýzou o životě a tvorbě jedné ženy, která téměř upadla v zapomnění.

V první části své práce se věnuji charakteristice dochovaných pramenů, přiblížení sledovaného období, kdy žila Honzáková, nástin okolností a poměrů, jenž obnášelo povolání učitelky na konci 19. století a začátku 20. století.

V druhé části jsem se zaměřila na životopis, ve kterém jsem zdokumentovala její život od narození, přes studium, první zaměstnání a následnou dokumentární činnost, rodinné poměry a v neposlední řadě odchodu od svých blízkých.

S její bohatou badatelskou činností Vás seznamuji ve své třetí kapitole, která obsahuje ukázky z čínorodé tvorby této významné ženy. Její pečlivě zpracované poznatky o feministickém hnutí, boji o volební právo žen udivují svým precizním zpracováním. Tato její práce se pravděpodobně stala inspirací pro další historiky, kteří z této práce patrně vycházeli při svém bádání.

Ve třetí části své práce se snažím nastítnit korespondenci Honzákové s jejími přáteli a rodinou. Korespondence byla dorozumívacím prostředkem, ale i odrážela společenské postavení pisatelů. Honzáková udržovala tímto způsobem styky s mnoha významnými lidmi. Právě na korespondenci můžeme vidět, že tato významná žena prožila dlouhý a hodnotný život.

Poslední kapitola nás provede spolkovým životem, který zaplňoval zbývající volné místo v pracovním nasazení a aktivitách Honzákové. Albína Honzáková byla členkou několika spolků, dokonce se podílela na vzniku několika z nich. Jsou tedy nedílnou součástí obrazu práce o Albíně Honzákové.

Práci doplňuji menším rodokmenem rodiny Honzáků a několika fotografiemi Albíny Honzákové.

1. 1. Analýza použitých pramenů a literatury

Při pátrání po životním příběhu zapomenuté feministky a středoškolské profesorky na Minervě Albíny Honzákové stačí člověku zajít do Literárního archivu Památníku národního písemnictví¹ na pražském Strahově a zapátrat po dochovaných písemnostech, jež po sobě tato žena zanechala. Největší část dochovaných egodokumentů ze života Albíny Honzákové je uložena pod poměrně početně slušným fondem Albína Honzáková 1877 – 1973, písemná pozůstalost, jež je zpracovaná a veřejnosti přístupná. Stěžejními prameny, které se dodnes zachovaly, jsou zejména obsáhlé paměti v rukopise, které jsou v několika provedeních, jež autorka sepsala ke konci svého života. Paměti spolu s dochovanou korespondencí Albíny Honzákové s rozličnými lidmi poskytují vhodný základ pro nastínění profesorky životní dráhy.

První verzi pamětí,² které jsou uloženy v Památníku národního písemnictví a jejíž rozsah obsahuje 9 kartonů, začala Albína Honzáková sepsovat v roce 1940. Tento rok pro ni byl těžký, protože odešla její sestra, známá lékařka Mudr. Anna Honzáková. Můžeme tedy říci, že odchod sestry ji v určité chvíli inspiroval pro sepsání životopisu své sestry, ale začala také psát svůj vlastní životopis. Můžeme to také označit jako vzpomínky na život ale hlavně na svou rodinu, protože se jako jediná ze šesti sourozenců dožila nejvyššího věku a proto chtěla zanechat vzpomínku na tuto neobyčejnou rodinu, ale také na životní osudy, peripetie ale i úspěchy.

Tyto paměti obsahují 541 stran českého, nadmíru čitelného textu, který popisuje celý její život. Honzáková vypráví své vzpomínky chronologicky a retrospektivně. Nejdůležitější dějové linie jsou velmi často přerušovány mnoha odbočkami, které v životě Honzákové nesouvisí s jejími nejvýznamnějšími životními událostmi. Ve svém vyprávění autorka dokonce několikrát za sebou odbíhá od hlavní vypravěčské linie, vytváří tak nepřehledné dějové linie s mnoha dějovými vsuvkami. Odbočky od hlavní linie vyprávění během psaní způsobovala náhlá rozpomenutí na životní zážitky, které si připomněla v mysli. Celý záznam tak na čtenáře působí velmi zmateně, přetřhaným dojmem a pro sestavení hlavní dějové linky se čtenář musí vracet často o několik stránek zpět, aby si ujasnil nejdůležitější milníky v životě Honzákové a mohl ve čtení pokračovat dále.

¹ Dále jen LA PNP.

² LA PNP Praha, fond Albína Honzáková, č. NAD 554, Rukopisy vlastní, Paměti, rkp. 541 s.

Jak již bylo zmíněno, Albína Honzáková se dožila úctyhodného věku. Z toho vyplývá, že její blízcí a nejbližší, ať už rodina či přátelé, ji postupně opouštěli, a Honzáková tak zůstávala v kontaktu s lidmi, kteří byli mladší, pravděpodobně myšlenkově a názorově odlišní. Proto můžeme z pamětí vycítit, že autorka neopomene zmínit, že „*smrt bývala v rodině daleko častějším hostem, než je tomu dnes...*“.³ V některých pasážích se tak neubráníme dojmu, že život v popisované době musel být opravdu strastný. Dalšími velmi častými odbočkami jsou popisy zážitků z cest na prázdniny či do zahraničí, jež pro autorku znamenaly pozitivní *vybočení z pravidelného denního režimu*.⁴ Všechny popisy cest jsou pozitivně zabarveny.

Druhá verze jejich rukopisných memoárů⁵ je uložena v Archivu Zdravotnického a lékařského muzea na Praze 2, Sokolovská. Tyto paměti bychom mohli považovat za ucelenější než ty předchozí, protože jsou tu uloženy i s životopisem její sestry Mudr. Anny Honzákové, a pravděpodobně díky tomu, že obsahují i životopis Mudr. Honzákové byly uloženy v tomto archivu. Paměti jsou ve větší části totožné, rozdíl mezi nimi můžeme vidět spíše v PNP, kde jsou k pamětem uloženy i různé poznámky.

Stylisticky je druhá verze pamětí více sjednocená a autorka ve svých vzpomínkách tak často neodbíhá jinam. Z memoárů jsou vynechány všechny vsuvky a Honzáková se neustále drží hlavní dějové linie. Ani v jednom rukopise se Honzáková neuchyluje k přílišnému popisu svých osobních citů a je z nich zřejmá snaha ukázat se v co nejlepším světle. Ve svém vyprávění se snaží stylizovat se do pozice pravé Češky, která byla odmala otcem a matkou vychovávána v národním duchu, ve zdvořilosti, lásce k přírodě, knihám. „*Napsala jsem tu své stručnoučké curriculum vitae, jedním dechem lehce a snad i povrchně. Ale ve své práci jsem se ponořila i do hlubin. Není to má zpověď. Můj vnitřní život byl složitý, bohatý, silný a prudký.*“⁶ Toto napsala Albína Honzáková ve svém stručném výtahu ze svých pamětí v roce 1957. Z toho můžeme vysledovat, že na pamětech pracovala postupně několik let.

Dochované memoáry sepsala hlavně proto, aby po sobě zanechala vzpomínku na význačné osobnosti, v jejichž okruhu se nacházela. Stylisticky ani jedna z verzí pamětí nevybočuje z tradičních *charakteristik memoárové literatury*.⁷ Oba rukopisy obsahují vyprávění o prostředí, v němž se autorka pohybovala, osobnostech, které znala, událostech, jež se odehrály v jejím blízkém okolí. Obsahují tedy jména, názvy míst a letopočty. Obě dvě

³ Kolektiv autorů. Dějiny každodennosti „dlouhého“ 19. století. Druhý díl. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2005. ISBN 80-7194-756-3. s. 72.

⁴ Lenderová, Milena. *A ptáš se knížko má....* Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7254-956-69. s. 214.

⁵ Archiv Zdravotnického muzea v Praze (dále jen AZMP), Honzáková Albína, Paměti (nevydaný text), sv. I-IV., příruč. č. 1764/73/1, 1764/73/2, 1764/73/3 a 1764/73/4.

⁶ LA PNP Praha, fond Albína Honzáková, Doklady vlastní, Životopis, 8 l.

⁷ Válek, Vlastimil. *K specifčnosti memoárové literatury*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1984. s. 53

verze jsou psány z hlediska vypravěče, tedy v první osobě. I přesto jsou však cenným dokumentem. Přestože paměti Honzáková sepsala s velkým časovým odstupem a ve velmi pokročilém věku, i tak mají ucelený rámec, který je chronologicky řazen. Občas jsou vzpomínky přerušeny odbočkami. Autorka při jejich sepisování čerpala ze své vlastní paměti a korespondence. Z dochovaných písemností není možné určit, zda při sepisování paměti používala také deníkové zápisky. Žádný takový pramen se nedochoval a nikde o jeho existenci neexistuje zmínka. Z hlediska typologie lze zařadit paměti Honzákové mezi monografické.⁸

Jelikož předmětem diplomové práce je popis životních strategií Honzákové, bude na paměti nahlíženo z čistě popisného hlediska – jako na dokument.⁹ Přestože by bylo zhodnocení díla po stránce umělecké možné, nebude tomu v dalších částech práce věnována pozornost.

Dalším velmi cenným pramenem pro sepsání diplomové práce je dochovaná korespondence Honzákové a jejích blízkých přátel. Přestože ve sledovaném období již existoval nový prostředek komunikace vynalezený na konci 70. let 19. století, jímž byl telefon, bylo budování meziměstských a mezinárodních linek velmi zdlouhavé a nákladné. Telefon se na konci 19. století stal nepostradatelným komunikačním prostředkem, který čím dál tím více ovlivňoval život společnosti.¹⁰ Korespondence však nadále zůstala velmi důležitým prvkem komunikace a socializace širokých vrstev obyvatelstva. Korespondence měla funkci informativní, díky níž si lidé sdělovali novinky, jež se děly mimo *místní a časový dosah adresáta*.¹¹ Mimoto byla také pro lidi prostředkem, jak se zbavit pocitu samoty a stesku. I když v korespondenci Honzákové mnoho intimních detailů nelze nalézt, přeci jenom nám poodhaluje důvěrné informace z jejího dlouhého života, díky nimž je možné popsat její vztah k blízkým lidem a rodině.

Snad ani není nutné zmiňovat, že veškerá archivovaná korespondence v mnoha místech obsahuje gramatické chyby, nebo pisatelčino opomenutí např. při dodržování diakritiky či interpunkce ve větách. V takových případech byly chyby při citování dopisů v této práci opraveny dle gramatických pravidel současného spisovného českého jazyka.

⁸Lenderová, Milena. Gender a egodokumenty – Univerzita Pardubice. [online]. [cit. 2012-04-10]. Dostupné z: <<http://uhv.upce.cz/cs/gender-a-egodokumenty/>>.

⁹Válek, Vlastimil. *K specifčnosti memoárové literatury*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1984. s. 66/67.

¹⁰Hozák, Jan. *Telegraf a telefon*. In: Komunikace a izolace v české kultuře 19. století. Sborník příspěvků z 21. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň, 8. – 10. března 2011. Praha: KLP, 2002. ISBN 80-85917-88-2, s. 42.

¹¹Lenderová, Milena; Bezecný, Zdeněk. *Šlechtická korespondence jako pramen v gender history*. In: Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zajetí historiografie. Pelhřimov: Univerzita Pardubice, 2006. s. 525.

Pokud se v rukopisných memoárech a korespondenci nacházejí nářeční prvky, jsou zde tak ponechány z důvodu reálného obrazu sledované doby a tehdejšího módního úzu.

Díky všem dochovaným egodokumentům se Honzáková řadí po bok mnoha českých žen žijících na přelomu 19. a 20. století, jež po sobě zanechaly množství pramenů, díky nimž dnes můžeme popsat „vnitřní prostor“ žen a vylíčit tak obraz české společnosti na přelomu 19. a 20. století. Tyto ženy zanechaly svědectví o velkých událostech historie, o rituálech odehrávajících se v každodenním životě. Jejich soukromé listy, deníky či paměti jsou plné detailů, jež dnes můžeme označit za historii. Jestliže se zaměříme na jejich životní příběhy, bude naše stanovisko na dějiny této doby kompletní.

1. 2. „Dlouhé“ 19. století

Pro porozumění životních snah a cílů člověka žijícího na přelomu 19. a 20. století je nezbytné objasnit si tehdejší poměry v Evropě a také společenské dění a nálady obyvatelstva v Rakousko-Uherské monarchii.¹²

Evropská společnost byla přesvědčena o své kulturní nadřazenosti oproti jiným civilizacím. Historiografie 19. a 20. století, jenž je označována za pozitivistickou, zastávala názor, že lidstvo se bez přestání vyvíjí směrem vpřed. Můžeme to vidět v 19. století, které bylo obdobím neuvěřitelného rozvoje technických a technologických pokroků. Změny v tomto oboru ovlivnily všechny oblasti lidského života. Rok 1848 byl významným milníkem, jenž ovlivnil obyčejný lid, který se začal zajímat o politiku. Ze všech stran se objevovaly nacionalistické názory a vznikaly politické strany. Společnost na toto dění reagovala různě. Projevy nálad se odrazily v různých formách umění.

Změny v období 1848 – 1849 zasáhly i habsburskou monarchii, která utrpěla v letech 1859 od Itálie a 1866 od Německa porážky. Největší ránou bylo rakousko-uherské vyrovnání roku 1867 a následný nástup ministerstva na přelomu let 1867 a 1868.

Každodenní život 2. poloviny 19. století byl ovlivňován trvalým spojením s novými technologickými a technickými vynálezy, s nimiž se lidé stýkali na každém kroku ve formě železnice, elektrického osvětlení, parních strojů a mnoha další věcí.

Průmyslová revoluce, která začala v kapitalistické Francii a Británii, došla do habsburských zemí se zpožděním. Francie a Británie měly oproti habsburské monarchii výhodu kolonií, které byly velkou tržní a surovinovou základnou. Vývoj kapitalismu v Evropě tedy pokračoval od západu k východu a v jednotě s tím se formoval i ekonomický potenciál uvnitř habsburské říše. Na vývoji a růstu velkoměst, které jsou jedním z mnoha *typických znaků kapitalistické civilizace*,¹³ můžeme dokládat zdoluhavý vývoj kapitalismu v zemích habsburské monarchie. Absolutistický systém byl důvodem pomalejšího ekonomického vývoje.

Absolutismus habsburské říše byl v letech 1815 – 1848 reakcí na Velkou francouzskou revoluci a úmyslně usiloval, aby se předešlo vývoji kapitalistických vztahů. Změna nastala liberalizací obchodní politiky, začaly se vyvíjet obchodní a živnostenské komory (1850), zakládaly se první akciové banky, vznikala a byla uzákoněna pravidla pro živnostenské

¹² Matějková, Miloslava. *Paměti Boženy Fridové: rodinné vztahy a komunikace v pramenech osobní povahy*. Diplomová práce, Univerzita Pardubice, 2012.

¹³ Urban, Otto. *Kapitalismus a česká společnost*. Praha: Lidové noviny, 2003. s., s. 57

podnikání (1859). Uhry a Rakousko se začaly samostatně vyvíjet po státoprávním vyrovnání roku 1867. Rakousko bylo průmyslové, Uhry měly agrární ekonomiku a české země byly na vrcholu ve sklářské a textilní výrobě.

Vývoj měst ovlivnila industrializace.¹⁴ Města procházela přestavbou. Byly bořeny městské hradby a postupně se vyvíjela typická průmyslová města a městské aglomerace. Tento vývoj byl ukončen začátkem 20. století. Mezi taková města patřily samozřejmě Praha, Brno a Ostrava. Ale byly tu i oblasti, které neměly vyhovující podmínky, proto se zde průmysl nerozvinul vůbec a nebo jen částečně. Těmito oblastmi byly naše hornaté krajiny.

Venkovské prostředí také procházelo změnou. Začaly se zde stavět zděné budovy. To vedlo k růstu obyvatelstva, jehož počet se zdvojnásobil. Hospodářský vývoj ovlivnili bohatí mlynáři a sedláci pěstováním cukrovky, brambor a obilí. Tito lidé byli stoupenci české národní myšlenky, z nich také vyvstali naši intelektuálové.

Ekonomický potenciál byl sice silný, ale politické změny nastupovaly velmi pomalu. Ač lidé dávali svou nespokojenost najevo, systém se měnil velmi pomalu. Rozkvět obchodu a průmyslu ovlivnil i vnitřní uspořádání země. Vznikly nové příležitosti a s tím spojené nové sociální vztahy.

Povinná školní docházka pro děti ve věku od 6 do 12 let byla uzákoněna za vlády Marie Terezie ve Všeobecném školském řádu roku 1774.¹⁵ Roku 1869 byla vytvořena síť měšťanských a obecních škol. Povinná školní docházka se prodloužila na osm let. Reformou prošlo i střední školství, které se v průběhu 19. století zaměřilo více na přípravu studentů k praktickému životu.

Konec 19. století byl ideální pro vývoj dívčího vzdělání. V tomto století se změnil dosavadní pohled na postavení a roli žen ve společnosti. O rozvoj vzdělávání dívek v Českých zemích se jako první zapřičinili Magdalena Dobromila Rettigová,¹⁶ Karel Slavoj Amerling¹⁷ či Bohuslava Rajska.¹⁸ Větší možnosti vzdělávání žen poskytla až 2. polovina 19. století. Tehdy vzniklo v Praze několik institucí, kde se dívky mohly vštípit vědomosti potřebné pro uplatnění v zaměstnání. V Praze byla od roku 1863 otevřena vyšší dívčí škola. Dívky se na základě Hasnerova¹⁹ *Zákona o pravidlech vyučování ve školách obecných*²⁰ z let 1868-1869

¹⁴ Kárníková Lenka. *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754 – 1914*, Praha 1965.

¹⁵ Bahenská, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách. Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri, 2005.

¹⁶ Magdalena Dobromila Rettigová (1785-1845), byla spisovatelkou, autorkou kuchařek, národní buditelkou, pracovala také na prózách, básních, divadelních hrách.

¹⁷ Mudr. Karel Slavoj Amerling (1807-1884), byl český lékař, pedagog a filosof.

¹⁸ Bohuslava Rajska (1817-1852), vlastním jménem Antonie Čelakovská-Reissová, byla organizátorka prvního formálního vzdělávání pro české dívky a básnířka.

¹⁹ Leopold Hasner von Archa (1818-1891), byl rakouský politik.

mohly vzdělávat v českých dívčích školách. Od roku 1869 měly možnost vyučovat i ženy, ale jen na konkrétních školách. Další možností k učení byly speciální vzdělávací kurzy, které organizovaly spolky. Magdalena Dobromila Rettigová vytvořila obraz ideální ženy s vlasteneckým cítěním. Hlavním posláním této ženy je péče o rodinu a její žaludky. Na přelomu 19. a 20. století bylo ženám dovoleno studovat na univerzitě a ženské pokolení se čím dál tím více uplatňovalo na trhu práce. Nejdříve dívky mohly jen „hostovat“ na přednáškách, ale později již byly zapisovány jako řádné studentky.

Z příkladu Marie Magdaleny Rettigové ideální ženy můžeme vyvodit i velké změny v manželství a rodině. Ke sňatkům z rozumu docházelo stále méně a postupně se začal přikládat důraz na lásku a z ní vzešlý manželský svazek. Manželské páry začaly více plánovat rodičovství, již tomu nenechávaly volný průběh. Ve středních a vyšších vrstvách společnosti už rodina nebyla nutně spojena s výrobní funkcí.²¹ Soukromý a veřejný život začal být rozlišován, což přineslo jak klady, tak zápory. Stejně tak se změnil vztah mezi manžely, rodiči a dětmi. Otcové, kteří byli živitelé rodiny, ve většině případů za prací docházeli, zatímco ženy se zdržovaly doma a nadále udržovali „rodinný krb“. Mužský a ženský svět začal být více rozdělován, což mohlo a dle mého názoru i vedlo ke konfliktům a nedorozuměním mezi muži a ženami, někdy i manžely. Lidé si to uvědomovali, ale nechávali tento problém bez povšimnutí.

V českých zemích se objevily první průkopnice na konci 19. století, které se snažily o emancipaci ženského pohlaví. Ve světě se ale o emancipaci začaly snažit o něco dříve, máme i případy, kdy to těmto ženám vyšlo. České ženské hnutí bylo propojeno „s národnostními otázkami v rámci habsburské monarchie.“²² Ženy se začaly mnohem více snažit prosadit ve všech oblastech umění. Nejzřetelněji na poli literatury, ale i v medicíně či dokonce v architektuře. Spisovatelé byli považováni za osoby, které svou činností prospívají národu, povznášejí národnostního ducha. Z tohoto hlediska bylo pohlíženo i na spisovatelky, i když ženy většinou více zaměřovaly svá díla na sociální témata. České autorky byly třeba pro rozkvět národní literatury. Přesto však mnoho žen, které se věnovaly vlastní tvorbě, po vstupu do manželství s psaním přestalo a začalo pečovat o chod domácnosti.²³

²⁰ Bahenská, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách. Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri, 2005.

²¹ Kolektiv autorů. *Z dějin české každodennosti*. Praha: Karolinum, 2010. s. 158.

²² Bock, Gisela. *Ženy v evropských dějinách od středověku do současnosti*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2007. s. 157.

²³ Kolektiv autorů. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: NLN, 2009. S. 532.

Stanovisko společnosti se během 19. století vůči ženám výrazně změnilo. Na začátku století byla žena „zakřiknutá“. Na veřejnosti bychom ji neviděli například číst knihu, nebo už vůbec o knize diskutovat. Neopustila by „svou domácnost“. Vůbec nepřicházelo v úvahu, aby žena byla samostatná. Vždy byla závislá na manželovi a to hlavně finančně. Vždyť v té době by se sama o sebe asi jen chvíli postarala, ale kdyby odešla s dětmi, což bylo neakceptovatelné, v životě by je sama neuživila.

Na konci století už ideální pohled představovala žena, která byla sečtělá a měla přehled o české i světové kultuře, architektuře, literatuře a jiných.²⁴ Mnoho z těchto „emancipovaných“ žen bylo zaměstnáno nebo si práci přivydělávalo, přispívaly tak do rodinného rozpočtu. Ženy se začaly také prosazovat do ryze mužského povolání - do politiky, což mužům velmi nevyhovovalo.²⁵ Můžeme to vidět i dnes, kdy jsou ženy v menšině v naší české politice. Ženy se začaly aktivně účastnit pěších výletů a postupně se začaly zapojovat i do dalších sportů. V průběhu dlouhého 19. století došlo k dalekosáhlým změnám v představách o postavení ženy ve společnosti, ale i o smýšlení o ženách. Ženy si začaly více věřit ve věcech, ve kterých si nebyly dříve jisté a o kterých dříve jen mohly tajně snít. Proto můžeme hovořit o konci 19. století ale hlavně o 20. století jako o století ženy.

²⁴ Bock, Gisela. *Ženy v evropských dějinách od středověku do současnosti*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2007.

²⁵ Kolektiv autorů. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: NLN, 2009.

1. 3. Životní role učitelek

Albína Honzáková byla učitelkou celým svým srdcem. Jejím životním cílem bylo vzdělávat budoucí generace. O výjimečnosti její osoby, nás přesvědčí mnoho vzpomínek, které sdílela se svými žačkami. V nich viděla naději a ony v ní měly oporu. Ale proč se vlastně rozhodla, stát se učitelkou? Co ji k tomu vedlo?

Ženy a jejich role. Některé byly dané už od počátků naší civilizace, jiné si musely vybojovat, a bohužel to byl někdy „ukrutný“ a zdoluhavý boj. Mezi jednu z rolí, které si musely ženy vydobýt, patří právě role učitelky. Jak tento boj probíhal, se pokusím ve stručnosti nastínit.

Studium pro dívky bylo na začátku obtížné. Dívčí školství se začalo rozvíjen až v 2. polovině 19. století. Tedy velmi pozdě. Pokud mluvíme o vzdělání žen, musíme zmínit prvotní náznaky možnosti se vzdělávat a to díky řádům a klášterům. To však nebylo vzdělání jako takové.

Marie Terezie se sice zasloužila o vzdělání, ale všeho obyvatelstva. Bohužel její snahy byly chápány uvolněnějším způsobem, protože jak víme, povinná školní docházka sice existovala, ale většinou se nedodržovala. Tato významná a vzdělaná panovnice se však mohla zapsat do dějin školství mnohem víc, než to udělala. V průběhu 100 let vznikaly různé školy, které se stávaly předobrazem jiným školám, které vznikaly později. Ale přesto se o vzdělávání žen staraly jen základní školy, které dokonce v té době měly zvláštní oddělení pro dívky. V roce 1775 bylo uzákoněno, že při hlavních školách mohly být zřizovány dívčí školy se základním vzděláním a výukou ručních prací. V roce 1786 se v Čechách nacházelo přes 2200 škol, poskytujících základní vzdělání, ale jen 36 bylo dívčích.²⁶ Během 18. století tedy musely dívky chodit do škol s koedukovanými třídami.²⁷ V této době bohužel docházelo k situacím, že bylo mnohem více dětí, než volných míst ve školách. Školy byly veřejné i neveřejné – „pokoutné“. Proto rozhodnutím gubernia v roce 1806 všechny školy musely mít povolení pro svou činnost. I nadále ale fungovalo domácí vyučování, které bylo hodně oblíbené u měšťanů.

O další rozvoj dívčího školství se přičinil Karel Slavoj Amerling a Bohuslava Rajská. Ten roku 1839 začal plánovat vybudování školy Budeč a 25. června 1842 byl položen základní kámen. V Budči studovalo 35 studentek. Bohuslava Rajská jako první absolvovala učitelský kurz. Začala následně učit v Budči, později byla i jeho ředitelkou. Její sen být

²⁶ Lenderová, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena v minulém století*. Praha: Mladá fronta. 1999, s. 39-40.

²⁷ Šafránek, Jan. *Školy české: Obraz jejich vývoje a osudů. I.*, Praha 1913, s.201.

učitelkou, ale nebyl zcela naplněn, protože se následně provdala za Františka Ladislava Čelakovského.²⁸ Jako její nástupkyně začala pracovat Františka Svatava Michalovicová,²⁹ která se také posléze vdala za Amerlinga, ale oproti své předchůdkyni nadále pokračovala ve svém povolání učitelky. V roce 1847 založila svou vlastní školu, která nabyla velkého vřehlasu, dokonce překonala i Budeč. Bohužel škola fungovala jen do její smrti v roce 1870. Amerling se také podílel na prosazení, aby ženy mohly navštěvovat univerzitní přednášky.

Významným milníkem ve vzdělávání byla Hasnerova reforma. Ta se týkala změn, které proběhly od mateřských až po střední školy. Školství od té chvíle nemělo být jen pod dohledem církve, ale začaly se podílet místní, okresní a zemské školní rady. Reforma zavedla osmiletou povinnou školní docházku.³⁰ Dle reformy měly být obecné školy smíšené, ale dívky mohly být vyučovány zvlášť, pokud by k tomu byly příhodné podmínky. Mělo se zato, že na obecných dívčích školách či v dívčích třídách měly být přednostně zaměstnávány učitelky a učitelé pouze při nedostatečném počtu ženských učitelských sil.

Reforma byla přínosná pro učitelky. Už nemusely pracovat jako soukromé učitelky, ale od roku 1869 mohly učit na dívčích školách a v nižších třídách smíšených chlapeckých škol.³¹ Pro profesi učitelky získaly úplnou kvalifikaci na první dívčí střední škole. Touto školou byl od roku 1870 učitelský ústav v Praze. K ukončení studia se skládaly maturitní zkoušky. Bohužel i nadále platil celibát učitelek až do roku 1919.³²

Mezi významné osobnosti dívčího vzdělání patřila Marie Riegrová - Palacká³³. Ta roku 1864 stoupila do spolku sv. Ludmily, který byl do jejího příchodu trochu více konzervativní, zabýval se totiž jen charitou. V době jejího působení spolek rozšířil svou působnost. V roce 1865 zahájila činnost první dívčí průmyslová škola, která vznikla za podpory spolku. Na škole se nacházela řada oborů. Marie Riegrová – Palacká se snažila zajistit tamějším studentkám uplatnění po jejich absolvování. Bohužel po jejím vystoupení ze spolku se vedení vrátilo ke svému dřívějšímu chodu, tedy charitě.

Dalším spolkem, který založil novou školu, byl Ženský výrobní spolek. Tou školou byla první obchodně-průmyslová škola pro dívky.³⁴ Obchodně-průmyslová škola mohla konkurovat jiné škole a to Vyšší dívčí, která byla jen o několik let starší. Jenže vyšší dívčí

²⁸ František Ladislav Čelakovský (1799-1852), byl český básník, kritik a překladatel.

²⁹ Františka Svatava Michalovicová (1812-1887), byla učitelka a pokračovatelka v poslání své předchůdkyně.

³⁰ Veselá, Zdenka. *Vývoj české školy a učitelského vzdělání*. Brno 1992, s. 42.

³¹ Bahenská, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách. Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri. 2005, s. 32.

³² Kolektiv autorů. *Dějiny každodennosti „dlouhého“ 19. století. II. díl., Život všední i sváteční*, Pardubice 2005, s. 44-45.

³³ Marie Riegrová-Palacká (1833-1891), byla česká filantropka a dcera Františka Palackého.

³⁴ Neudorfová, Marie L. *České ženy v 19. století*, Praha: Janua. 1999, s. 66-67.

škola se zaměřovala svou specifikací na vychovatelky, naopak obchodně-průmyslová škola se zaměřovala více na následné uplatnění svých žákyn.

Nejvyšší metou ve vzdělávání dívek a žen bylo ovšem gymnázium Minerva a jeho zakladatelka a neobyčejná žena Eliška Krásnohorská.³⁵ Ta se zasadila o vznik gymnázia, a proto mohly být 16. září 1890 otevřeny brány toho to ústavu, který znamenal opravdu mnoho pro celou řadu dívek a žen. Být přijata na gymnázium znamenalo pro dívky mnoho, ale pro muže to znamenalo jen další komplikace, kterým se chtěli vyhnout. Gymnázium Minerva byla soukromou školou financovanou ze školného, z prostředků spolku, z fondů, darů, výtěžků z bazaru a kulturních akcí. Dívky mohly přicházet z jakékoliv společenské vrstvy. V roce 1895 získala škola právo veřejnosti a od akademického roku 1902-1903 byla chválena osnova pro výuku na plném osmitřídním Soukromém dívčím gymnáziu spolků Minerva v Praze. Při první příležitosti šlo k závěrečným zkouškám šestnáct dívek. Sice nemohly dál pokračovat ve vzdělávání na univerzitě, ale mohly tam působit jako hospitantky.³⁶

Právě filozofická fakulta byla první, která otevřela dveře těmto dívkám. Lékařské fakultě to trvalo další tři roky, k ní se přidala i farmacie a práva. Nejdéle to trvalo na technice, která se otevřela až v roce 1911.

Dnem 19. ledna 1918 se mimořádné studentky a privatistky na mužských školách staly veřejnými žákyněmi. Chlapecká gymnázia se však nemusela bát velkého přílivu studentek, vše probíhalo pozvolna. Malý školský zákon z roku 1922 snížil počet žáků ve třídě, zavedl společnou výuku na všech stupních škol a uznal stejné postavení učitelům i učitelkám.

³⁵ Eliška Krásnohorská (1847-1926), byla českou spisovatelkou, překladatelkou, básnířkou a libretistkou.

³⁶ Bahenská, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách. Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri, 2005, s. 132.

2. Paměti Albíny Honzákové - životopis

Řekne-li se jméno Honzák či Honzáková, mnoho z nás by neví, kdo byl/byla tato osoba. Někteří z nás, ti sečtější, by pravděpodobně věděli, že byl nějaký Mudr. Honzák, risknu si říci, že by možná i znali Mudr. Honzákovou. Ale přesnější informace by asi neznali. Pak by tu také mohly být osoby, které by jméno Honzáková spojily s Kopidlenským krajem. Jiní by řekli: „Ano, Honzákovou znám, ta mě učila.“ Druhý by tvrdil: „Ne, ta mě léčila.“

Kolik z nás však skutečně ví, kdo byl Albína Honzáková? Z jaké rodiny pocházela, proč se setkáváme tak často s jejím rodným jménem? Čím se během svého života zabývala? Tyto otázky by byl schopen zodpovědět jen málokdo.

Ten, kdo by se o ní a její rodině chtěl dozvědět více, by zřejmě nejprve začal pátrat v encyklopediích, kde by dohledal, že Mudr. Bedřich Honzák byl lékařem v Hradci Králové a podílel se na založení tamější nemocnice. Žila Mudr. Anna Honzáková, která byla první českou promovanou lékařkou na Univerzitě Karlově.

V případě Albíny Honzákové by hledání už tak jednoduché nebylo. Na internetových vyhledávacích a stránkách bychom se dozvěděli, že to byla česká středoškolská profesorka, organizátorka ženského hnutí a sestra Mudr. Bedřicha Honzáka a Mudr. Anny Honzákové a teta Ing. arch. Milady Petříkové – Pavlíkové, která byla první českou promovanou architektkou. Ti, kdo by chtěli pátrat dále, by proto nejspíše zašli do knihovny a začali hledat v tištěných encyklopediích a slovnících českých osobností. Nejspíš by vzali do rukou Masarykův slovník naučný³⁷ a Ottův slovník naučný.³⁸ Bohužel by nenašly jediné zmínky o této ženě, dokonce ani o jejich sourozencích. Což je dost udivující? V Ottově slovníku bychom mohly nalézt jen zkratku „Honz.“, která značí, že některé pojmy napsala Albína Honzáková, ale to je vše. Sami musíte uznat, že jsme se toho moc nedozvěděli, vlastně nic. O Albíně Honzákové se v dalších pramenech tohoto typu nic nenajdeme a nedočteme. Je to z jejího života opravdu vše? Je pravda, že pokud byste vzali do rukou novou verzi Ottovy encyklopedie osobností, alespoň byste našli Mudr. Anna Honzákovou. Když bychom tedy nemohli nic nalézt ve slovnících, asi bychom se podívali do odborné literatury, která se zabývá osobnostmi 19. století. V této kategorii se nachází jedna kniha, která zmiňuje již obě sestry, je jí *České ženy v 19. století*,³⁹ kde se autorka snaží ve stručnosti představit obě ženy.

Musíme přiznat, že jsme se toho do této doby nedozvěděli mnoho. A to, co víme, jsou údaje spíše z jejího pracovního života. Jaká však byla v soukromí? Jaké měla starosti a radosti

³⁷ Masarykův slovník naučný: Lidová encyklopedie všeobecných vědomostí, vycházel mezi lety 1925–1933.

³⁸ Ottův slovník naučný vycházel mezi lety 1888–1909.

³⁹ Neudorfllová, Marie L. *České ženy v 19. století*, Praha: Janua. 1999.

v životě? To nám mohou odhalit jedině dochované paměti Albíny Honzákové, uložené v Památníku národního písemnictví na pražském Strahově spolu s dochovanou korespondencí mezi ní a její rodinou či blízkými přáteli.

Albína Honzáková se narodila 7. dubna 1877 v Kopidlně do rodiny lékaře Jana Honzáka a jeho ženy Anny Hlaváčové, která byla dcerou mlynáře v Bílém mlýně u Jičína.

Rodina Honzákových je srdečně spojena s krajem Českého ráje. „Bílý mlýn stojí na prahu Českého ráje, blízko Jičína. Jeho chod jest závislý na malé říčce, která však již před tím roztočila kola několika mlýnů, Šnejdárka a Červeného mlýna. To Cidlina, dosud hravá řeka hor, vplývá do kraje a stává se užitečnou. Bílý mlýn jest krásné zákoutí. Stojí uprostřed luk v rovině, ale dívá se svými veselými okny do hor, na předhoří Krkonoš, které jej kolem dokola obepínají.“⁴⁰

V rodinném Bílém mlýně vyrůstala budoucí matka rodu Honzákových pod dohledem své matky Marie, rozené Šatrochové z Kněžmostu. Maminka Anna, byla žena nejen půvabná, ale také rázná a trpělivá. „Takovou, z rodné půdy vyrostlou ženou, byla asi matka rodiny Honzákových, matinka, jak jí děti říkaly.“⁴¹ V rodině se s láskou vzpomínalo, jak se rodiče Honzákovy daly dohromady. V roce 1867 mladý lékař Jan Honzák jel nakupovat léky do své lékárny do Jičína a zde potkal Annu Hlaváčovou. Byla to láska na první pohled. Od té doby toužil se s ní seznámit. Štěstí či náhoda tomu přispěly, když se jednoho dne Jan jel podívat na trestnici do Kartouz a na zpáteční cestě ho zastihla nečekaná bouře. Útočiště tedy našel v Bílém mlýně, kde se o něj dobře postarali. Při odjezdu Jan požádal o svolení, zda může znovu brzy přijít. Po několika návštěvách bylo rodině jasné, že mladý lékař je zamilovaný do Anny. Rodina souhlasila se ženichem, a proto se zanedlouho konala svatba. O sňatku Jana Honzáka a Anny Hlaváčové, který proběhl 15. září 1868, máme záznam ve farní matrice z roku 1868 pro obce Kbelnice, Zením a Obora.⁴²

Kopidlno bylo malé městečko na rovině s vrchem Kalvárií, s návrším „Na Sklípku“ a s potokem Leštinkou. Byl zde kostel, fara, zámek a škola. Společenskou tvář města modelovali sedláci, živnostníci, dělníci z cukrovaru a zaměstnanci velkostatku. Největší vážnosti ve městě užívali lékař, farář a učitel. Místo bylo tiché a klidné. Na uprášené silnici se neustále proháněla hejna kejhajících hus. Jen občas je vyplašil vůz s řepou, jedoucí do cukrovaru, nebo hrabecí kočár mířící na zámek.

⁴⁰ Malinská, I. *Rodný kraj Honzákových*, Ženská rada 16, 1940, s. 148.

⁴¹ Malinská, I. *Rodný kraj Honzákových*, Ženská rada 16, 1940, s. 148.

⁴² Státní oblastní archiv Zámorsk, fond: Sběrka matrik východočeského kraje, Matrika narozených, oddaných, zemřelých za léta 1837-1893, farní úřad Jičín, sign. 70-3349, oddíl – oddaní, str. 32.

Otec Jan Honzák se narodil v roce 1841 ve Smidarech, jako nejstarší ze čtyř dětí, Františku Honzákově a jeho první ženě Albíně Honzákové, rozené Koppové. Jeho otec se po smrti matky podruhé oženil, z toho manželství vzešlo čtvrté dítě, nevlastní sourozenec. Rodina Honzákových již několik generací provozovala pekařskou živnost. František Honzák žil a pracoval v domě vedle kostela na náměstí. Albína Honzáková se zmiňuje o rodině svého otce jen letmo, protože otec o sobě dětem kvůli své pracovní vytíženosti téměř nevyprávěl. Tento úkol zastupovala částečně matka, což se odrazilo i v poměru povědomí o mládí každého z rodičů. Jan Honzák absolvoval gymnázium v Jičíně a poté nastoupil na chirurgicko-lékařské lyceum v Olomouci na popud své matky, která viděla nadání svého syna. Z jeho úspěchů se však nestihla těšit, protože po odchodu syna na studia zemřela při porodu svého čtvrtého dítěte. Otec se kvůli chodu rodiny znovu oženil s vdovou, která do rodiny přivedla i svou malou dceru. Dcera však byla matkou protěžována.

Jan Honzák byl výborný chirurg a porodník a působil jako městský a panský lékař v Kopidlně. Tuto práci mu zprostředkovala rakousko-pruská válka a rozšířená epidemie cholery koncem roku 1866, v té době byl čerstvý doktor chirurgie. Dostával malý, ale pravidelný plat - 50 zlatých ročně. Bylo mu poskytnuto topivo a pole k osobnímu užívání, musel prokázat své schopnosti a dovednosti. Netrvalo dlouho a byl přijat na místo natrvalo. Mudr. Honzák prováděl i odvážné chirurgické zákroky, které se mu ale dařily, i přestože pracoval v nevyhovujících podmínkách. Diagnózu stanovoval bez pomoci přístrojů a laboratoří. Vždy využíval při prohlídce poklep a poslech. Jeho lékařský obvod obsahoval mimo Kopidlnu i devatenáct šlikovských dvorů jako např. Bučoves, Drahoraz, Jičíněves, Psinice, Židovice, a další. K pacientům se dopravoval pěšky či na koni, později na selských povozech („fasuňka či košatina“). Až časem získal vlastní kočár. „Nepérováný, nekrytý vůz, který v létě drkotal a nadsakoval po suchých hrbolatých cestách a na podzim zapadal do bláta až po nápravy.“⁴³ Tato práce sice byla ctihodná, ale také dosti náročná. Lékař zpocený námahou z porodu nebo chirurgického zákroku usedal pouze v kožichu, který propouštěl dvacetistupňové mrazy, do vozu a ujížděl k dalšímu pacientovi. Jeho práce nebyla opravdu snadná a často vyžadovala velkého odříkání a sebezapření. MUDr. Honzák ji však vykonával rád a vždy na vysoké odborné úrovni. Byl nejen vážený lékař, ale také výborný společník vybraného chování, byl často zván na zámek k hraběti Šlikovi,⁴⁴ který ho nazýval svým nejlepším přítelem.⁴⁵

⁴³ LA PNP Praha, fond Albína Honzáková, č. NAD 554, Rukopisy vlastní, Paměti, rkp. 541 s.

⁴⁴ Erwin František hrabě Schlick (1852-1906), dědičný komoří rakouského císaře Františka Josefa I.

⁴⁵ AZMP, Honzáková Albína, Paměti (nevydaný text), sv. I-IV., příruč. č. 1764/73/1, 1764/73/2, 1764/73/3 a 1764/73/4.

Na svého otce Albína ve svých pamětech vzpomíná slovy: „Můj otec Jan Honzák byl osobním lékařem a přítelem hraběte Ervína Šlika. Jedině lékař se odvážil říci hraběti pravdu o mnohých věcech, nad nimiž vládl, o lidech, kteří pro něho pracovali, a ukázat mu pravý skutečný život jako protiváhu života požitků, kam ho lákal zejména jeden z vysokých úředníků panství, poněmčelý Čech.

Mladý lékař mnoho u něho dokázal, dovedl mu přiblížit život lidí, pracujících v jednotlivých jeho dvorech, dosáhl zřizování lepších obydlí pro ně, častého bílení jejich vápnem, větracích zařízení a čistých studní, většího deputátu potravin a paliva. Ve vzácných chvílích, které mu mohl věnovat můj otec, tak přetížený prací, otvíral hrabě příteli své nitro: Říkával: "Kdybych je byl znal, když jsem vyšel z kláštera, byl by možná můj život jiný. Žil bych v manželství jako oni se svou paní a měl bych rodinu. Ale sotva jsem nastoupil v postavení majorátního pána, hned jsem byl obklopen přáteli, kteří mi kázali, jak žít a užívat. Můj bratr Franz⁴⁶ mohl se oženit, třeba tajně, z lásky, já jako majorátní pán nesmím. On má čtyři pěkné děti, žijí v myslivně v péči paní fořtové a jezdí tam často a užije rodinných radostí a vychovává si přitom děti po svém. A mohl si to dovolit i ministr vévody výmarského, básník Goethe,⁴⁷ žít tajně rodinné štěstí. Jako obyčejný občan byl bych se oženil s prostou dívkou. To je pro mne už ztraceno; až se vybouřím, ožením se asi s nějakou starší důstojnou šlechticnou." "Pane hrabě," domlouval mu lékař, "není pozdě, ožeňte se hned, jsou mladé, krásné šlechtičny, máte přece takové možnosti vybrat si z nich." Překypuje vděčností, mladý hrabě říkával: "Já bych tak rád pro ně něco udělal, ale řeknou mi, co by si přáli?" Otec se o tom zmínil radovi panství: "Ale to on by jim chtěl koupit krásný špendlík do kravaty nebo drahocenné knoflíky do náprsenky", namlouval otci vedoucí úředník. Matka však říkala otci: "Vyžádej si penzijní zajištění od něho, jako mají úředníci. Pracuješ stejně na jeho dvorech jako oni." "Ne, to nechci, ti druzí by mi to záviděli. Říkají, že doktor si vydělá více než oni, že zabezpečení nepotřebuje. A ostatně, já umím pracovat a o rodinu se postarám sám." Když otec můj vyprávěl tuto příhodu důchodnímu panství v Jičíně vsi, poctivý úředník užasl. Pak se zasmál, naklonil hlavu a řekl: "Víte, pane doktore, co si o tom myslím? Ten, kdo z hrdosti odmítne tak skvělou odůvodněnou – vždyť tu sloužíte dvacátý rok – nabídku a příležitost zabezpečit svou četnou rodinu, zaslouží si jen otýpku sena." Když to doma lékař sděloval své ženě odpověděla mu: "Tak vidíš, že to nestranní lidé posuzují jako já. Dej si, prosím Tě, říci, a požádej hraběte, dokud ještě je čas." "Nehněvej se, Anna, to neudělám. Není

⁴⁶ František hrabě Schlik (1854-1925), c. k. komoří, neboť si vzal za manželku neurozenou ženu, byl dle rodinných tradic vyděděn.

⁴⁷ Johann Wolfgang Goethe (1749–1832), byl německý básník, prozaik, dramatik, historik umění a umělecký kritik, právník a politik, biolog a stavitel.

mi nic odpornějšího než patolizalské prospěchářství, kterého je kolem až dost. Za upřímné přátelství nedám si platit, jen za službu." Nesnesl, byť pomyšlení jen, že by z osobního přátelství těžil a ztratil svou naprostou volnost.

Oba, lékař i jeho žena, byli bohatými práce i ducha. Pohrdali chytračením a obratností, která těží ze situace, ale křiví páteř. Stáli tu prostí, skromní, vždy lidsky důstojní. "Ted' mluvíme o vážných věcech", řekl jednou otec a pokračoval: "Prozradím Vám, děti, že jsem o svém úmyslu dát studovat Aninku do Švýcar mluvil také s panem hrabětem. Byl nadšen a řekl mi: "Bylo by mi ctí, kdyby dcera mého osobního lékaře a přítele byla mezi prvními lékařkami našeho mocnářství." Odpověděl jsem mu: "Máme už dvě, české ženy, které právě v Curychu vystudovaly a byly promovány. Hrabě se podivil a řekl mi: "Jsou si jist, pane doktore, že jim na ty studie i přispěju."

Za necelý rok po té příhodě lékař zemřel. Hrabě poslal nádherný věnec se stuhou, na níž se skvěl nápis (německy): "Svému nejlepšímu příteli Ervín hrabě Šlik." Dozvěděli jsme se, že se hned vyptával centrálního ředitele, jak se daří vdově a rodině. "Velmi dobře, pane hrabě, mají krásný majetek", zněla odpověď. "Ale je tu hodně dětí také", namítal hrabě. "Mějte to v patrnosti a kdyby něco potřebovaly, oznamte mi to, vyhovím jim", dodal. "Učiním tak, pane hrabě, buďte bez starosti."

Tím rozhovorem byl však ukončen styk rodiny lékařovy s panstvím. A když vdova po šesti létech podala kanceláři správy panství žádost za studijní podporu své dcery medicy, dostala lakonickou odpověď: Zásadně se nic takového nepovoluje. I v ní vybouřila se hrdost a řekla nám: "Nevadí, Aninka vystuduje i bez toho." Hrabě se ovšem o žádosti ani nedověděl. Jako děcko viděla jsem hraběte Ervína Šlika zblízka jen několikrát. Poprvé, když mi bylo 11 let. Běžela jsem po schodech k samozavíracím dveřím. Náhle se otevřely. Uviděla jsem nejprve nahé koleno; někdo si jím rozevíral dveře. Na to se vynořila v zelené uniformě celá postava. "Pan hrabě", zašeptala jsem si. Lekla jsem se a zapomněla pozdravit. Šel rychle, rovnou do ordinace a nikoho si ani nevšiml. Krásný byl. Štíhlý a jemný aristokrat celou bytostí, model pro Velázqueze.⁴⁸ Oblečen byl v šat tyrolského myslivce. Měl výrazný obličej, dokonale klasicky modelovaný, a veliké modré oči. Bílá a růžová pleť tváří byla až dívčí svěžesti. Tak se mi líbil, že ho ještě dnes živě vidím. Tatínek byl také zván často do zámku. Vždycky přišel zvát premovaný lokaj, bodrý pan Pelc ze zámku. To byla druhá příležitost k reprezentaci – pozvánky do šlechtické společnosti na zámku. Ale zpravidla musil otec odříkat, neměl volného času. Jednalo-li se o onemocnění v rodině hraběte nebo mezi hosty, vyhověl,

⁴⁸ Diego Rodríguez de Silva y Velázquez (1599-1660), byl španělský malíř, vůdčí umělecká osobnost na dvoře krále Filipa IV. Byl individualistickým umělcem barokního období s důrazem na portrétní malbu.

jak mohl. S tatínkem byla několikrát pozvána do šlechtické společnosti i matinka, zejména když byli na zámku členové českých rodů. Lékařova žena si dovedla srdečně s hraběnkou Šlikovou⁴⁹ pohovořit o tom, jak musí i oni hospodařit, jak má schované rezervní prádlo a jen tucet dává do potřeby. Nejvíce zajímal matku způsob stolničení.

My děti jsme nikdy nebyly pozvány na zámek, snad proto, že majorátní pán byl svobodný a hrabě František žil v morganatickém manželství. Můj otec znal jeho děti, byl jejich osobním lékařem. Každou neděli měli jsme drůbež. O svátcích také ryby, bažanty, koroptve, zajíce, které svému osobnímu lékaři posílal štedrý hrabě Šlik a vždy říkával: "Mají tolik dětí!"⁵⁰

Mudr. Jan Honzák nastoupil na pozici osobního lékaře u hraběte Šlika. Jeho předchůdcem byl Mudr. Leopold Ehlig, který Mudr. Jana Honzáka doporučil svému zaměstnavateli. Hrabě Šlik s tím bez námitek souhlasil.

Maminka Anna Hlaváčková pocházela z jedenácti dětí, i když dospělosti se dožily jen čtyři.⁵¹ Byla dcerou mlynáře Josefa Hlaváče a jeho ženy Marie Hlaváčové, rozené Kantorové. Rodina Hlaváčkových vedla mlynářskou tradici dlouho. Jejich Bílý mlýn pod Zebínem⁵² u Jičína příslušel administrativně k osadě Kbelnice. Josef Hlaváč vedl mlýn až do konce svého života v roce 1871, kdy zemřel ve věku 60 let. Jeho žena musela umět si poradit s celou řadou nečekaných situací. Řídila mlýn sama. Marie Hlaváčová uměla výborně počítat, za mládí četla a zajímala se o hvězdnou oblohu. Proto byla ochotna svým dětem zajistit soukromého učitele. Rodiče Anny počítali, že se z ní stane také mlynářka, jako jedna z jejích sester, ale protože se v Kopidlně objevil Jan Honzák, který se jim líbil, nebyly proti, aby Anna se stala manželkou lékaře. Později ke svému rozhodnutí pronesly: „*Přece jen osud aspoň částečně Anince vyhověl. Dostala vzdělaného muže a četnou rodinu k tomu. Stala se nejlepší vychovatelkou...*“⁵³ Manželům Honzákovým se v průběhu dvacetiletého soužití narodilo šest dětí a to v pořadí Jan, Bedřich, Marie, Emil, Anna a Albína. Jan se narodil 18.8.1869, Bedřich 11.12.1870, Marie 29.5.1872, Emil 13.11.1873, Anna 16.11.1875 a Albína 7.4.1877. Když vidíme data narození dětí, můžeme vidět, že děti nebyly od sebe věkově daleko. Což možná pomohlo pro rodinnou pohodu a dobré vztahy mezi sourozenci. Pořadí narození dětí, nám později ukáže, jak to ovlivnilo volbu jejich vzdělání a povolání. Tehdejší trend mnohačlenné

⁴⁹ Marie Theresie Hohenlohe-Waldenburg-Schillingfürst (1860-1916)

⁵⁰ Listy starohradské kroniky, č. 1, r. 22, březen 1999. [online]. [cit. 2012-01-17]. Dostupné z: <http://www.jicinsko.cz/lsk/99/lsk991-2.htm>.

⁵¹ Děti bylo 11, z toho pět dcer a šest synů, dospělosti se dožily jen čtyři dcery.

⁵² Přírodní památka Zebín je výrazný kuželovitý neovulkanický kopec vytvořený z komínové brekieie, vypreparované z křídových slínovců. Tato čedičová kupa se nachází v Jičínské kotlině.

⁵³ LA PNP Praha, fond Albína Honzáková, č. NAD 554, Rukopisy vlastní, Paměti, rkp. 541 s.

rodiny byl tradiční pro venkov, příměstské obyvatele. A přestože se později rodina musela vyrovnat s nepřízní osudu, tak velikost rodiny neovlivnila její fungování.

Albína vyrůstala s třemi bratry Bedřichem, Emilem a dvěma sestrami Annou a Marií v domě s velkým dvorem a ovocnou zahradou, která sousedila se starým hraběcím parkem. Rodina bydlela v domě na náměstí s číslem popisným 72. Po malých dřevěných schodech se vystoupilo do malé síňky, kde stála velká dřevěná štoudev s obručemi na pitnou vodu, která se nosila z kašny na náměstí. Síňka vyústovala nalevo do úzké chodby, jež vedla přímo do žlutého pokoje. Honzáková ve svých pamětech dále uvádí: *„Z pravé strany chodby se vstupovalo do ordinacího pokoje a lékárníčky, z levé do kuchyně. Okna kuchyně byla obrácena do schodiště, ale proudilo do nich dosti světla z prostorného dvora. V mezipatře byla ve zdi spížka, kde byly uloženy hlavně kompoty, zavařeniny, ovocné šťávy a rosolky: kmínka, višňovka a ořechovka pro hosty. Jezdili k nám několikrát do roku na čaj s výbornou domácí šlehačkou ze smetany. Pro návštěvy z příbuzenstva, a těch bylo u nás dost, byla prostá, výborná domácí strava, trochu piva a pitná voda s ovocnou šťávou. Žlutý pokoj byl přijímacím pokojem, ale i ložnicí v čas potřeby. o prázdninách a svátcích byl jídelnou pro naši početnou rodinu. Měřil asi 18 m². Už samo jméno žlutý pokoj s malbou barvy prken rudě (...) vyslovovaly jsem my děti s pocitem něčeho slavnostního. Tam také stál vánoční stromeček. Vcelku byl dům skromný, s malými místnostmi pro tak četnou rodinu. V té době si ve větších městech stavěli měšťané patricijské domy s velkými, až tříoknovými pokoji. Vedle žlutého pokoje byl salónek, šedý pokoj s velkými růžemi. Dveře měly velké skleněné modravé kliky barvy tyrkysu. Stěny maloval osvědčený mistr Wolf podle vlastního návrhu. Modrá rypsová křesla byla opatřena bílými háčkovánými chránítky na místech, kde se opírala hlava. U okna byl krásný klavír. Ze šedivého pokoje se vcházelo do kobaltově modrého úzkého pokojíčku s černým nábytkem, do ložnice rodičů. Byla právě nad průjezdem. Sem vedl silný zvonek připevněný na vratech.“*⁵⁴

Podél plotu bublál potůček a nad korunami stromů byla hráz rybníka s dlouhou alejí žlutých růží Maršál Nil. Na dvorku pobíhalo vždy plno kůzlat, drůbeže a mezi nimi se batolila děcka. K ruce měla paní domu pomocnice Frantinu a Anežku. Samozřejmě nesmíme zapomenout ani na kočí, Honzu a Pepíka. Každý v rodině přesně znal své povinnosti a ty také plnil. Děti jezdily pro krmení na pole. Pro jetel, travu, v červnu sušily seno. I tak měly ještě spoustu volného času, na kterém se mohly do sytosti vydovádet.

⁵⁴ AZMP, Honzáková Albína, Paměti (nevydaný text), sv. I-IV., příruč. č. 1764/73/1, 1764/73/2, 1764/73/3 a 1764/73/4.

Rodiče se dětem věnovali, jak jen mohli. Každý den po večeři tatínek s kytarou zazpíval dětem písničku, a děti zpívali s ním. Maminka naopak vyprávěla příběhy ze života. Tatínek měl měkký, hluboký a dunivý hlas, a tak někdy zpíval i při mši v kostele. Po písničce se společně s dětmi pomodlil „*Andělíčku, můj strážníčku, opatruj mi mou dušičku, abych libě spal a ráno zdrav vstal*“. Pak ještě „*Otče náš*“ a v neděli „*Věřím v Boha*“ a „*Zdravas, královno*“. Poté se hned zhaslo a maminka vypravovala dětem zachumlaným do peřin o babičce a dědečkovi z Bílého mlýna.

Děti vyrůstaly ve velmi podnětném, kulturně založeném prostředí. Již na obecné škole v Kopidlně se učily hrát na klavír u starého kantora Křídla, ten dokonce učil Albínku zpěvu, protože měla hezký hlas. Právě proto zpívala také v kostelním sboru. Sestra Anna hrála ještě na housle. Pan řídící Josef Křídlo byl velmi dobrý a schopný učitel, výborný muzikant. Měl své dobrovolné muzikanty i zpěváky a cvičil s nimi brzy ráno v některé prázdné třídě. Byl však velmi prchlivý člověk. Jednou dokonce kvůli jeho cholerické povaze došlo k malé nehodě. Rozzlobený učitel vytrhl nepozornému žákovi pouzdro z ruky a prudce jim mrštil směrem ke kamnům. Tam zrovna v zadní lavici seděla malá Albína, které pouzdro zranilo oko. Bylo jediné štěstí, že oko nebylo poškozeno trvale. Rodiče se snažili dát dětem nadstandardní vzdělání v jazykové oblasti pro předpokládané budoucí vzdělání. Proto děti absolvovaly své první německé lekce u pana učitele Endryse. Později byli chlapci posláni na gymnázium v Jičíně. Marie šla do klášterní školy v Hostinném, Anna do německé rodiny v Boskovicích a Albína se zdokonalovala až po přestěhování do Prahy. Honzákovi své děti vychovávali v nadšené vlastence a milovníky českého umění. Často navštěvovali různé výstavy a nikdy si nenechali ujít žádné zajímavé divadelní představení. A tak se není čemu divit, že také ochotně přispěli do sbírky na Národní divadlo.

Rodiče se snažili dávat svým dětem volnost, vychovávat je k lásce, důslednosti a práci. Dokonce se snažili v nich probudit zdravého ducha ke sportu. Protože ale děvčata byla omezena dobovou módou, maminka Anna jim pořídila jakýsi cvičební úbor a v něm mohly děvčata měřit své síly se svými bratry na bradlech, hrazdě a jiných cvičebních pomůckách, které byly většinou umístěny na zahradě.

Sami jim šli příkladem, snažili se pochopit jejich pocity, potřeby a touhy. Rovnocenný přístup k dětem ukázali při volbě povolání svých dětí. Pokud někdo z potomků projevil dostatečné nadání a touhu, rodiče jej v tom v rámci svých možností podpořili. Nejstarší syn Jan projevil zájem o praktické povolání, a tak ho rodiče po čtyřech letech docházky do reálné školy v Jičíně nechali vyučit mlynářskému řemeslu. Bedřich a Emil naopak absolvovali jičínské gymnázium a otevřeli si cestu ke studiu práv a medicíny. Stejný přístup však

uplatnily i vůči dívkám. Mariin hudební talent se měl po absolvování klášterní školy v Hostinném rozvíjet dále na konzervatoři v Lipsku. Annina touha po studiu medicíny byla také vyslyšena. Proto se ji rozhodli poslat do Švýcarska. Bohužel touhy jednotlivých dětí byly z části zmařeny nenadálou a časnou smrtí jejich otce. Jan Honzák zemřel 8. července roku 1889 po nedoléčeném prudkém zánětu plic, po němž následovala rychlá tuberkulóza, ve věku 44 let. Jednalo se zřejmě o rodovou chorobu, k jejímuž propuknutí přispěla lékařova vyčerpávající práce a absence odpočinku. Krátce po smrti svého otce Bedřich Honzák úspěšně složil maturitní zkoušku a hodlal jít na lékařskou fakultu. Proto se rodina nebránila přestěhování do Prahy.

Matka Anna Honzáková po smrti svého manžela prodala/pronajala⁵⁵ dům, zlikvidovala hospodářství, pole pronajala a uspořádala dražbu na nepotřebný inventář. Vybrala a připravila nábytek, nádobí, prádlo a oděvy do nového bytu. Sklidila ovoce ze zahrady a prodala dobytek. Vše, co zůstalo po dražbě, bylo připraveno na cestu do Prahy. Tehdejší ředitel panství rodině zapůjčil tři povozy s plachtami, tři páry koní a tři vozky.

Dne 10. září 1889 za účasti přátel a občanů městečka nastupovali v hlubokém smutku v černých průsvitných závojích dolů splývajících a zahalujících celou tvář matka vdova, její sestra a tři dcery, tři synové s černými páskami na kloboucích na rukávech do osobního vlaku, který je vezl do nového domova v Praze. Po příjezdu do Prahy byli udiveni střízlivostí nového prostředí, vzduchem, jímž netáhla z jara vůně fialek, jenž nesílil plíce, ale sypal saze do otevřených oken bytů.

Na tuto událost vzpomíná slovy: „*Zatajil se v nás dech. Naše pohádkové představy o Praze se teď střetnou se skutečností, silnou a podmanivou. Vjeli jsme do nádraží. Hluk, lomoz, skřípání, nárazy, hřmot, světla, spěchající lidé, mnoho lidí. Napůl ve snách jsme se vybatolili z nádraží. Neseme si menší zavazadla a ubíráme se na Vinohrady. Na jejich hlavním náměstí Turkyňově právě vyrostly zdi nové katedrály na jeden metr vysoko. Za nimi ještě vidět strniště. Jdeme vpravo dlouhou Komenského ulicí až na konce. Za ním pohled do velkého prostoru nuselského údolí. Přišli jsme ze zahrady a vstupujeme do ulice třípatrových činžáků. Udivení, překvapení střízlivostí nového prostředí, vzduchem, jímž netáhla z jara vůně fialek, jenž nesílil plíce, ale sypal saze do otevřených oken bytů.*“⁵⁶

Rodině Honzákových vyhledal byt dobrý přítel zesnulého otce Jana Honzáka, penzionovaný úředník šlikovského dvora Jan Pešek. Byl to třípokojevý byt s kuchyní v domě jistého kamnářského mistra pana Rause. Matka neustále kladla otázky související s finanční

⁵⁵ V dochovaných pramenech se můžeme dočíst o prodeji. V jiném pramenu naopak o pronájmu.

⁵⁶ AZMP, Honzáková Albína, Paměti (nevydaný text), sv. I-IV., příruč. č. 1764/73/1, 1764/73/2, 1764/73/3 a 1764/73/4.

situací rodiny. Vystačí bez penze, pouze odkázaná na našetřené jmění, které nebylo zase tak značné? Společně s nejstarším synem Bedřichem sestavila dlouhodobý rozpočet. Rodina se nacházela v nelehké situaci. Přesto však Anna Honzáková dokázala vychovat, nechat vystudovat a zaopatřit všech svých šest dětí. Během jednoho roku se připojil ještě studující synovec, takže se muselo soužití členů rodiny v této domácnosti řídit zásadami vzájemného ohleduplnosti a tolerance. Dvacetileté úspory rodičů spolu s penězi z prodeje domu a pole tvořily částku 30 000 zlatých, které vdova uložila do občanské záložny na Vinohradech. Z té se měla financovat případná studia všech šesti dětí a další náklady v domácnosti. Dále symbolická penze po Janu Honzákovi, která činila 280 zlatých ročně, stačila jen pokrýt činži. Vdova Anna se snažila i nadále dodržet stanovený plán, umožnit všem svým dětem studium i přes značné překážky. Honzáková na to vzpomíná takto: „*Naše okolí, naši příbuzní se ujišťovali, že z toho nic nebude. Nikdo kolem nás mimo domov a školu nechápal, proč jsme tak „zažrané“ do učení, proč si kazíme nejlepší léta.*“⁵⁷ Bohužel jejich známí neměli pochopení. Mamince Honzákové říkaly: „*Nelamte jim hlavu, neutrácejte na to studování dcer zbytečné peníze.*“⁵⁸ nebo „*Vyhazujete peníze, dcery se vám beztoho vdají a vy zůstanete sama bez groše.*“⁵⁹

Maminka Anna svědomitě dbala, aby všechny její děti byly vždy řádně připraveny na vyučování. V rodině panoval přísný studijní řád. „Po večeři se sedělo v kuchyni kolem velkého dubového stolu. Na něm stála lampa s hráškově zeleným stínidlem naplněná salonním petrolejem. Bylo potřeba ji denně čistit. V čele stolu seděla matinka a teta se šitím. Po jejich pravé straně děvčata a proti nim chlapci. Každý měl před sebou knihu nebo sešit. Bylo naprosté ticho, nikdo nesměl druhého vyrušovat. Vypadalo to jako ve studovně nebo v klášteře, kde je mlčení částí řehole. Vše, co si chtěli sdělit, museli si říct před večeří. V deset hodin se lampa zhasla. Kdo byl se svou prací hotov dříve, šel spát, ale nikdo nesměl ponocovat.

Ke společenskému kodexu doby patřilo tehdy projít tanečními. Zámožnější dívky chodily ke Kaskovi⁶⁰ nebo k Linkovi.⁶¹ Pro ostatní byla otevřena taneční síň slečny Pajgerové

⁵⁷ AZMP, Honzáková Albína, Paměti (nevydaný text), sv. I-IV., příruč. č. 1764/73/1, 1764/73/2, 1764/73/3 a 1764/73/4.

⁵⁸ Tamtéž.

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ Richard Kaska (1859-1917) byl jedním z velkých tanečních mistrů 19. a začátku 20. století, který převzal taneční školu po svém otci Konstantinovi Kaskovi. Richard Kaska je autorem moravské besedy. Kaskova taneční škola měla po dobu své existence vynikající renomé a jejími žáky byla řada pozdějších významných osobností.

⁶¹ Karel Link (1832-1911) byl český taneční mistr a hudební skladatel. Vedl Královskou českou zemskou taneční školu. Skládal hudbu k tanci a byl i úspěšný. Byl synem známého tanečního mistra Hynka Linka. Po smrti svého otce nastoupil na jeho místo a stal se královským českým zemským tanečním učitelem. Měl pověst přísného a

na Vinohradech. Obě sestry měly několik blůziček k černé nebo tmavé sukni. Na prodlouženou si musely pořídit jednoduché šaty. Na ples už ale nešly, protože to pro ně bylo velké vydání a ony potřebovaly peníze na studium.

Vzdělání synů bylo jednodušší. I přestože nejstarší Jan po přestěhování nepokračoval v přípravě na mlynářské řemeslo, absolvoval dvouletou obchodní školu a následný drogistický kurz, po jehož absolvování pracoval Jan jako příruční v obchodě.

Bedřich úspěšně ukončil univerzitní přípravu na lékařské povolání v roce 1895, promoval po Vánocích, vzdělání si poté ještě rozšiřoval dalších 11 let, mimo jiné působením na několika pražských klinikách. Po 9 semestrů pracoval jako klinický asistent u profesora chirurgie profesora Karla Mádl. Bedřich byl členem strany radikálně pokrokové a měl kontakty se studentským spolkem Slávie. 1. ledna 1906 se stal primářem a ředitelem nemocnice v Hradci Králové. Je považován za zakladatele moderní královehradecké nemocnice. Jako žák prof. Mádl zaváděl moderní chirurgické postupy do praxe venkovských nemocnic. Věnoval se hlavně střevní TBC a její operační léčbě a patologii svalstva dutiny ústní.

Emil pokračoval v Praze v gymnaziálním studiu a poté se zapsal na práva, kde s výtečným prospěchem absolvoval rigorózum a státní zkoušku. Po krátké nemoci v lednu roku 1896 však tento nadějný student nečekaně zemřel ve věku 22 let.

Sestra Marie, něžná a hudebně nadaná „Márinka“, jak ji všichni oslovovali, založila novou větev rodu sňatkem s mladým lékařem Josefem Pavlíkem.⁶²

Anna po příchodu do Prahy byla zapsána do třetí třídy měšťanské školy na Královských Vinohradech. I přestože ji osud naznačoval, že její sen stát se lékařkou nevyplní, měla štěstí v neštěstí. V roce 1890 bylo otevřeno gymnázium Minerva, kam byla s dalšími 52 studentkami přijata a začala prokazovat výborné studijní výsledky. Maturitní zkoušku skládala v roce 1895. Přestože ji skládala před cizí komisí, obstála se ctí. Anna dostala jako jedna ze tří maturantek vyznamenání.

Naproti tomu Albína měla problémy, protože neměla základy německého jazyka. Matka ji nechala proto na jeden rok v pražské německé škole. Albína nastoupila roku 1892 na Minervu, kde již dva roky studovala její sestra Anna. Ve velké míře ji ovlivnila právě sestra v plánu jít na Minervu. Albína milovala historii, studovala se zájmem latinu a řečtinu, výborně překládala z originálů. Zamilovala si antiku a renesanci. Současně soukromě studovala hru na klavír a na housle. Cvičila denně, vynikala v technice i přednesu. Chodila do

pečlivého tanečního mistra, představitele tradiční solidní školy. V rodinné tradici pokračoval i jeho syn Karel Jan Link.

⁶² MUDr. Josef Pavlík (1861-1926); lékař-lidumil, první v jihočeském kraji, který si opatřil rentgenový přístroj.

divadla na opery a nemohla se rozhodnout, čemu dát v budoucnosti přednost, zda hudbě a zpěvu, či studiu historie. Vyhrála pěvecký konkurz, přerušila studium na Minervě a rok bezplatně studovala na pěvecké akademii. Cítila se šťastná, hlas zesílil, ale strach z nejisté budoucnosti a vysokých finančních nákladů ji vrací po roce na Minervu. Albína byla natolik dobrá studentka, že během jednoho roku studovala septimu i oktávu, což byl následek její roční pauzy. Albína na Minervě maturovala v roce 1897. Když Albína skládala maturitní zkoušku, bylo ženám konečně povoleno řádné studium na filozofických fakultách, a proto se nechala zapsat na českou filozofickou fakultu v Praze. Na Minervu se vrátila za 4 roky, tedy 1901, kdy se stala profesorkou. V pamětech na tuto dobu vzpomíná: „*Měla jsem v roce 1900 po zkouškách z češtiny i němčiny, latiny i řečtiny v nejranějším termínu.*“ „*A už jsem zatoužila učit. Proto jsem přijala na malý úvazek každý den pouze jednu hodinu vyučování. V deset hodin byl celý profesorský sbor ve sborovně. Školník zazvonil. Šla jsem do přípravy. Jako automat, jako odsouzenec.*“⁶³ Honzáková na Minervě zůstala 30 let.

Následně nastoupila na filozofickou fakultu. Albína se snažila rychle dosáhnout ekonomické samostatnosti. Několikrát se neúspěšně pokoušela složit přijímací zkoušky na dívčí učitelský ústav v Praze, který z kapacitních důvodů převážnou většinu uchazeček odmítal. Další možností pro talentovanou Albínu byla dráha profesionální operní zpěvačky. Ale z ekonomických důvodů však nebylo ani toto možné realizovat, proto se rozhodla nastoupit na filozofickou fakultu s cílem získat aprobaci pro výuku na střední škole. Volba Albíny byla do jisté míry ovlivněna skutečností, že historie byla kombinovatelná pouze s geografii, pokud student hodlal působit jako středoškolský profesor.

Její vzpomínky na tamější pedagogii byly vždy vřelé: „*Prof. Goll, prof. Pekař byli lidé ušlechtilí, charakterní, jejich chování k posluchačkám jemné a seriózní. Stejně objektivní k hochům i děvčatům.*“⁶⁴

Po prvním semestru přestupuje na matematiku. Ale po půl roce se jí zdá, že se uzavírá do odděleného světa. Proto následně přestupuje v roce 1898 na právnickou fakultu jako mimořádná posluchačka. Tehdejší děkan profesor Čelakovský⁶⁵ ji povolil mimořádné posluchačství. Tento čin vyvolal značnou pozornost, že konzervativní práva jsou tak benevolentní. Vždyť i studenti říkali, že žena nepochopí nikdy logiku práv a někteří bojovně prohlašovali, že do poslucháren děvčata prostě nepustí. Zato na filosofii byly ženy přijímány

⁶³ AZMP, Honzáková Albína, Paměti (nevydaný text), sv. I-IV., příruč. č. 1764/73/1, 1764/73/2, 1764/73/3 a 1764/73/4.

⁶⁴ LA PNP Praha, fond Albína Honzáková, č. NAD 554, Rukopisy vlastní, Paměti, rkp. 541 s.

⁶⁵ JUDr. Jaromír Čelakovský (1846-1914), byl profesorem českých právních dějin.

klidně a vlídně. Požádala profesora Heyrovského⁶⁶ o dovolení poslouchat jeho přednášky o římském právu. Odpověď zněla kladně. Na první den Honzáková vzpomíná: „*A tak jsem s trochu rozechvění otevřela dveře naplněné posluchárny a vešla dovnitř. Hlučná místnost ztichla, jako když vstoupí profesor, ale jen na několik okamžiků, než přešlo překvapení. A zase bylo jak v úle. Došla jsem k první lavici, bylo mi jasno, že musím sedět v první lavici a na kraji. Lavice byla obsazena, ale už se hoši sesedali, aby udělali místo. V tom padla asi z třetí lavice polohlasně pronesená slova: „Slečno, přijďte si raději sednou ke mně na klín.“*“⁶⁷ Jako když neslyším a také nikdo na tu poznámku nereagoval. To také byla jediná přestoupení mezi slušnosti za celou dobu mých studií. Čeští studenti byli gentlemani.“ Profesor Heyrovský udělal dojem, ale Albína měla pocit, že práva jsou až příliš abstraktní a toužila po životě a umění. Proto se nakonec vrátila ke studiu historie. Na tuto studentskou epizodu vzpomíná se slovy: „*Profesor Goll mě přivítal s úsměvem žertem, tak už jste ukončila své faustovské hledání?*“

„*Vážila (jsem si) a vysoko cenila jeho přednášky založené na vlastním vědeckém bádání a nesené vsutku uměleckým výřezemv semináři skvěle improvizoval, když nám kreslil podobiznu Dobrovského; byla to báseň v próze.*“⁶⁸

Během let 1897 – 1901 Albína absolvovala přednášky z praktické filozofie a sociologie u profesora T.G. Masaryka,⁶⁹ z historie německé literatury u profesora Václava Emanuela Mourka,⁷⁰ matematické přednášky profesore Františka Josefa Studničky,⁷¹ zeměpis studovala u J. Palackého,⁷² syna Františka Palackého, dále jí přednášeli J. Goll, J. Pekař, J. Kalousek. Profesor Goll⁷³ ji později delegoval do představenstva „Klubu za starou Prahu“, které bojovalo za zachování historického jádra města. Ve třetím ročníku byla vyzvána, aby napsala kratší zeměpisná hesla pro Ottův slovník naučný a rok poté, ve čtvrtém ročníku zpracovala v podobě seminární práce téma Německá kolonizace v Čechách ve 13. století.

⁶⁶ JUDr. Leopold Heyrovský (1852-1924), byl profesorem římského práva.

⁶⁷ LA PNP Praha, fond Albína Honzáková, č. NAD 554, Rukopisy vlastní, Paměti, rkp. 541 s.

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ Tomáš Garrigue Masaryk (1850-1937), byl pedagog, politik, státník a filozof, poslanec rakouské říšské rady a univerzitním profesorem, mezi lety 1918-1935 zastával funkci prvního prezidentem Československa.

⁷⁰ PhDr. Václav Emanuel Mourek (1846-1911) byl český germanista, anglista, lexikolog. První docent germanistiky v českých zemích. Autor mnoha cestopisů a překladatel z angličtiny.

⁷¹ Prof. PhDr. František Josef Studnička (1836-1903), byl český matematik, učitel a spisovatel. Byl prvním děkanem české filozofické fakulty. Dokonce zastával i funkci rektora. Jeho práce se většinou zabývají přírodovědnou tematikou a matematikou, a právě v tomto oboru je autorem mnoha středoškolských a vysokoškolských učebnic.

⁷² Prof. PhDr. Jan Křtitel Kašpar Palacký (1830-1908), byl český geograf, biogeograf, politik a mecenáš.

⁷³ Prof. PhDr. Jaroslav Goll (1846-1929), byl významný český historik, pedagog, básník, překladatel, diplomat. Zakladatel Českého časopisu historického a předloha pro své žáky k vytvoření tzv. Gollovy školy.

Účastnila se výletů Historického klubu.⁷⁴ Účastnila se cvičení semináře historického po šest semestrů, kde odevzdala výbornou práci za niž dostalo se jí příslušného seminárního stipendia, dále účastnila se cvičení semináře geografického po jeden semestr velmi pilně, když podala písemnou práci Pobřeží po stránce morfologické a morfografické, jež byla uznána za výbornou a za niž dostala seminární stipendium, složila z filosofie a pedagogiky kolokvia s prospěchem výborným. Zapsala se i na matematiku a teoretickou fyziku. Z toho hlediska můžeme usuzovat, že Albína přistupovala ke svému studiu velmi zodpovědně a využívala ve velké míře možností přivýdělků, které se tehdy studentům na univerzitní půdě nabízely.

Albína ukončila svá univerzitní studia v letním semestru akademického roku 1901/1902, kdy složila státní zkoušku opravňující ji k pedagogickému působení na střední škole. Již před tímto datem byla přijata jako suplující učitelka na domovské gymnázium Minerva.

Byla feministkou. Za disertační práci si zvolila studii o Madame Rolland, která byla hlavou a duší Girondinů. S prameny pracovala pět let od roku 1907. Podala ji profesorovi Šustovi,⁷⁵ který řekl, že je pěkná, ale musí ji dotvrdit pobytem v Paříži.

Byla to pro ni podmínka, kterou tehdy nemohla splnit. V té době poslouchala profesora dějin na německé filosofické fakultě dr. Webra.⁷⁶ Byl sympatický a pokrokový, vzbudil v ní důvěru, proto dala svou práci přeložit do bezvadné němčiny a předložila jako disertaci profesorovi Webrovi roku 1912. Přijal ji a posoudil velmi příznivě. Začala se připravovat na rigorosum. Ze všeobecných dějin u prof. Webra velmi čestně obstála. Druhý examinátor byl profesor Bachmann,⁷⁷ přednášel rakouské dějiny. První otázka zněla: Organizace rakouských úřadů v 18. století. Měla to naučené nazpaměť. Zkoušející byl spokojen. Druhá otázka: Poměr českého území k říši německé. To znala dobře z přenášek profesora Kalouska⁷⁸ a Pekaře.⁷⁹ Ale profesor Bachmann byl opačného názoru. Byl jedním

⁷⁴ Historický klub byl založen v roce 1874 českými posluchači historie, jeho posláním byla vzdělávací činnost v podobě přednášek a vydávání některých odborných publikací.

⁷⁵ Prof. PhDr. Josef Šusta (1874–1945) byl český historik, spisovatel a politik, profesor všeobecných dějin FFUK, prezident České akademie věd a umění.

⁷⁶ Prof. Ottokar Weber (1860–1927), byl český historik, přednášel obecné dějiny na FFUK, redaktor ústředního dějepisného časopisu Němců v Čechách,

⁷⁷ Prof. Adolf Bachmann (1849–1914), byl rakouský historik a politik německého původu, zemský a římský poslanec. Byl žákem Konstantina Höflera. Byl zapřísáhlým germanistou, vše co utvářelo české dějiny, dle jeho názoru pocházelo od Němců. Tuto myšlenku převzal právě od svého profesora. Díky svým názorům se často dostával do křížků s českými přívrženci.

⁷⁸ Doc. Josef Kalousek (1838–1915), byl český historik, který se zaměřoval státoprávní zájmy a na dějiny selského lidu. Celý život obhajoval pravost Rukopisů. Jeho zájmy ho přivedly do politiky. Byl členem Královské české společnosti nauk.

⁷⁹ Prof. PhDr. Josef Pekař (1870–1937), byl a nadále zůstává nejvýznamnějším českým historikem 19. a 20. století. Byl žákem Jaroslava Golla. Celý svůj život zastával národní myšlenku. Byl přítelem ale i protivníkem

z německých historiků, kterým se říkalo anti-Palacký. Skákal ji do řeči, rozčiloval se a vybuchl na ni „Böhmen ist kein Konigreich, Böhmen ist nur eine Provinz.“ „*Přečtěte si naše německé historiky, a až se na nich přesvědčíte, že je pravda, co říkám já a ne Palacký, pak přijďte znovu ke zkoušce.*“⁸⁰ To ji řekl profesor Bachmann. Po zkoušce následoval vzrušený rozhovor mezi profesorem Webrem a Bachmannem. Weber tvrdil, že Albína má znalosti dějin rakouských a českých uspokojivé a že nemůže rozhodovat ve vědecké diskusi pouze odlišné stanovisko studenta od stanoviska profesora. Profesor byl rudý, uražený a trval tvrdohlavě na svém. „*A tak jsem zažila v životě i zkušenost, které se říká u zkoušek prasknout.*“⁸¹ uvádí Honzáková. Albína šla ze zkoušky jako omámená. Stud, ponížení, hněv a tajené slzy ji provázely. Doma vše vyprávěla a zotavovala se. Nazítří šla k profesorovi Švamberovi,⁸² aby ji dal disertační téma z geografie. Profesor se zamyslel a po chvíli ji navrhl téma týkající se kmene Tubu, který sídlí na Sahaře v pohoří Tibutu. Albína se tehdy bála, aby nemusela odjet na Saharu, jinak by práci nemohla podat. Ale profesor ji sdělil, aby prošla dosavadní literaturu. Po dvou letech měla práci hotovou. Práce byla přijata a do roka udělala zeměpisné a filologické rigorosum. Tím skončilo bludné dobrodružství, které zapříčinila horká, umíněná hlava a lhostejnost profesora k feministickým ženám. Albína díky těmto nepříjemnostem podrobně prostudovala dějiny Velké francouzské revoluce, italskou renesanci, ale litovala času stráveného nad lokálními dějinami rakouských alpských zemí a energie, které vypotřebovala na to, aby v německém jazyce mohla skládat zkoušku i rigorosa.

Od roku 1904 se účastnila práce v ženském českém hnutí. Byla při zakládání a činnosti Ženského klubu českého a při práci za dobytí volebního práva ženám.

Povolání učitelky ji připadalo nádherné, ale v dětství měla jiný sen. Po otci zdělila krásný a silný hlas a výrazové schopnosti. Zpívala na školním výletě, když ji bylo osmnáct let. Mladé posluchačstvo bylo nadšeno a tehdy byla přítomna primadona Záhřebské opery B. Puklová-Elšlégrová, která Honzákové řekla: „*Máte zlato v hrdle.*“⁸³ Honzáková toužila zpívat Miladu v Daliboru, později Šárku. Hudba bylo pro ni největším uměním. Doma ale o tom mlčela z důvodů finančních.

T.G. Masaryka. Pocházel ze selského stavu a to ovlivnilo jeho vnímání ale i tvorbu. I přestože se věnoval převážně určitým tématům, nadále zůstává nepřekonaným historikem ve svém oboru. Jeho díla jsou tématem neustálých diskuzí a analýz, tak jako jeho osobnost sama.

⁸⁰ LA PNP Praha, fond Albína Honzáková, č. NAD 554, Rukopisy vlastní, Paměti, rkp. 541 s.

⁸¹ Tamtéž.

⁸² Prof. PhDr. Václav Švambera (1866-1939), jeden z nejuznávanějších geografů své doby, spolupracoval s Janem Palackým a po jeho smrti pokračoval ve společné práci. V roce 1920 založil Stání sbírku mapovou. Podílel se na vybudování Geografického ústavu UK, kde vychoval celou řadu vynikajících geografů.

⁸³ LA PNP Praha, fond Albína Honzáková, č. NAD 554, Rukopisy vlastní, Paměti, rkp. 541 s.

Studium filosofie nestálo finančně nic. Mimoto psala menší geografická hesla do Ottova naučného slovníku a vydělala si tak nějakou korunu. Honzáková k tomu dodává: „Byla jsem šťastná ve svém učitelském povolání.“⁸⁴

Jak již bylo zmíněno během let 1901-1934 působila jako profesorka na své domovské Minervě. Byla jednou z prvních profesorek a vychovala několik generací žaček, které na ní s láskou vzpomínaly. Sváděla zápas o pokrokovějšího ducha na škole, snažila se o modernizaci vyučování a názornost. Podílela se na změnách osnov a přeměně gymnázia z klasického na reálné. Absolventky pak mohly studovat i na technických oborech vysokých škol. Usilovala se svými kolegy o zestátnění gymnázia.

Po doktorátu sestry Mudr. Anny Honzákové spolu žily v Praze na Moráni. Protože zůstaly obě až do konce svých životů svobodné, plně se věnovali svému povolání. Svě matce, která pro ně mnoho udělala, připravili šťastné stáří, domov a láskyplné prostředí tu našli při svých studiích i neteře a synovci, děti sestry Marie, provdané Pavlíkové, která žila s rodinou v Táboře.

Po skončení první světové války šla na rok vyučovat na Slovensko. Tehdy tam byl velký nedostatek učitelstva. Rok strávený na trenčanském chlapeckém gymnáziu dal příležitost poznat Slováky a sblížit se s nimi. O volbách byla v „Itebníku“⁸⁵ komisařkou a při sčítání lidu pracovala na Nitransku.

V roce 1925 jela jako druhá delegátka československé ženské národní rady na kongres Mezinárodní ženské rady konaný v květnu ve Washingtonu. Vůdkyní jejich delegace byla F.F. Plamínková. Doplnila jejich delegaci do počtu pěti delegátek kooptací amerických Češek, paní Čapková z New Yorku, paní Hrbkové z New Yorku, paní Nukesové z Clevelandu. Z Washingtonu jely na druhý kongres do Los Angeles. Byl to kongres mateřských školek. Projely tehdy celé Spojené Státy severoamerické. V Chicagu měly první přednášky, pak ve všech velkých městech Unie. Tamější krajany velice zajímalo líčení kulturního, hospodářského, společenského a politického života v Československu. Strávila ve Spojených státech amerických tři měsíce. Po návratu do Evropy zůstaly Albína Honzáková s Františkou Plamínkovou tři neděle v Paříži, kde si důkladně prohlédly světovou výstavu.

Ve 20. letech 20. století se sestrou Mudr. Annou Honzákovou odkoupily od křížovníků půdu a postavily v Dobřichovicích vilu v Jugoslávské ulici č. 206. Trávily tu většinu volného času a přijíždělo k nim mnoho přátel, mj. též senátorka F. Plamínková. V roce 1933 odchází Albína z Minervy. Albína Honzáková se svou vytížeností dostala do

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ LA PNP Praha, fond Albína Honzáková, č. NAD 554, Rukopisy vlastní, Paměti, rkp. 541 s.

stavu naprosté vyčerpanosti, nervově se zhroutila. Proto musela opustit školu a jít do penze. Odešla náhle a tiše: „*Jako když spadne ze stromu zvadlý list. Ani pejsek po mě nezaštěkl.*“⁸⁶ Velice ji to mrzelo. Poté, co se zotavila, pustila se do soukromé historické práce.

V roce 1939 začala pracovat na „Knize života“. Po smrti své sestry Mudr. Anny Honzákové v roce 1940 začala psát její životopis. V průběhu 1945 už vzdala myšlenku, že její přítelkyně F. F. Plamínková je ještě naživu.

Ve stáří žila od jara do podzimu v Dobřichovicích. Radostí ji byla rodina a přátelé. Chodila nakupovat, pomáhala připravovat obědy, starala se o zahradu. Četla pěkné věci, poslouchala klasickou hudbu z radia a psala si jen po chvilkách svou práci. Zamýšlela se nad životem a těšila se na návštěvy členů rodiny a i pražských přátel.

Chodila na procházky, radost jí dělala proměna přírody. Večer se chodila dívat na hru barev v oblacích a na měnící se barevné závoje tamějšího kopce. V roce 1969 ji ministr školství Bezdíček udělil titul zasloužilá učitelka.

Albína Honzáková strávila poslední léta u své neteře – Ing. Arch. Milady Petříkové a jejího syna Miloše v jejich hradčanském bytě.

Albína Honzáková byla pohřbena v rodinné hrobce na vinohradském hřbitově. V domě č. 206 dnes žije Mudr. Zdena Hochová⁸⁷ s rodinou. Její babička, Milada Petříková byla neteří Albíny Honzákové.

⁸⁶ Tamtéž.

⁸⁷ Mudr. Zdena Hochová (1959-?), provozuje ordinaci v „rodinných“ Dobřichovicích, v Jugoslávské 206, zastává pozici zastupitelky obce Dobřichovice.

3. Tvorba Albíny Honzákové

Albína Honzáková po sobě zanechala zvlášť zajímavé, ale ne rozsáhlé dílo. Výjimku tvoří její paměti, které můžeme považovat za egodokumenty, a také její dva rozsáhlé sborníky, věnované ve své době nejaktuálnějším tématům - F.F. Plamínkové a gymnáziu Minerva. V její pozůstalosti sice můžeme najít seznam rukopisů, z větší části to jsou kratičké statě s mnoha poznámkami.

Přestože se nám dochovaly jen kratší texty, ať už to jsou přednášky, vzpomínky či poznámky, které nám zanechala Albína Honzáková, musíme ocenit jejich rozsah. Honzáková se zajímala o historii, feminismus, vzdělávání žen, literaturu a mnoho dalších oborů.

Po základním vzdělání se začala vzdělávat na gymnáziu Minervě, ale také „samostudiem“ z knih. Honzáková ovládala český, německý,⁸⁸ francouzský jazyk,⁸⁹ což můžeme vyvodit z jejího vysokoškolského studia. O jazyku latinském bychom mohli také uvažovat, protože latinský jazyk se na Minervě vyučoval. Albína Honzáková si pravděpodobně udržovala všeobecné znalosti četbou nejen časopisů ale i literárních děl. S vysokou pravděpodobností jsme schopni předpokládat, že četla nejen v českém jazyce, ale i v cizích jazycích. Můžeme si to domyslet, neboť pokud chtěly ženy usilující o změnu přístupu společnosti k ženám, jejich vzdělání ale i politických práv, tak se musely informovat, jak to probíhá v jiných zemích. Jestli jsou tamější ženy úspěšné, jakými způsoby postupují. Z činnosti a zapálenosti Honzákové můžeme předpokládat, že tato žena měla rozsáhlou knihovnu. Konkrétní záznamy o tom však doloženy nejsou. Nejpravděpodobněji si tuto knihovnu rozdělili členové rodiny.

Její tvorbu můžeme rozdělit několika způsoby - tématicky, chronologicky a další. Ve své práci jsem zvolila řazení dle typu textu.

Albína Honzáková byla zastánkyní ženských práv – „feministkou“. Proto její tvorba se zaměřuje převážně na ženská témata. Většinou se zabývala vzděláváním dívek a žen, jejich následným životem. To můžeme doložit z dochovaných pamětí a korespondence. Honzáková byla oblíbenou pedagožkou,⁹⁰ a proto zůstávala v kontaktu se svými studentkami i po jejich absolutoriu. Tyto dívky a ženy se na ni obracely s důležitými problémy, ale i se všedními záležitostmi. Nechávaly si radit, byly vděčné za její názory na určité věci.

⁸⁸ Jak bylo uvedeno v životopise Albíny Honzákové, byla nucena nechat přeložit svou disertační práci do němčiny.

⁸⁹ Vezmeme-li v úvahu téma její disertační práce, můžeme konstatovat, že musela umět francouzsky, protože dostupné materiály byly převážně ve francouzštině.

⁹⁰ Albína Honzáková vyučovala na gymnáziu Minerva po 30 let.

S touto myšlenkou souvisí i její snaha přiblížit osudy prvních vysokoškolsky vzdělaných žen, převážně lékařek. Její inspirací byla pro ni její sestra Mudr. Anna Honzáková, přítelkyně, spolužačky, kolegyně. Dalším věčným tématem bylo volební právo pro ženy. Honzáková byla díky přátelství s F.F. Plamínkovou v srdci dění. Ale nebyla to jen ona, která se angažovala. Podobné názory, postavení zastávala i její sestra Mudr. Anna Honzáková.

Jak již bylo mnohokrát řečeno, Albína Honzáková byla náruživou čtenářkou a milovnicí divadla. Lásku ke svobodným uměním pociťovala již od mládí. Poté, co se rodina Honzákových přestěhovala do Prahy, se jí naskytla možnost kulturního vyžití. Překladatelství bylo považováno za neškodnou zálibu žen, které se jí mohly věnovat z domova ve svých volných chvílích a nenarušit tak chod domácnosti.⁹¹ Většina dívek, které studovaly na Minervě, však braly překladatelství jako dobrou školu pro výuku cizích jazyků, ale i trénink svého dosaženého vzdělání.

Vlastní literární tvorbu zahájila Honzáková v roce 1900. Ve svých pamětech zanechala výčet děl, která během svého života vytvořila. Většina z nich je dobře dohledatelná, jelikož si ponechala jejich kopii ve své pozůstalosti.

V krátkosti lze o literární tvorbě Honzákové říci, že většina jejich děl jsou krátké statě a přednášky, které byly uveřejňovány zejména v časopisech, či byla předneseny. I ve vlastní tvůrčí činnosti Honzákové se projevila její záliba v ženské otázce. Honzáková byla mezi redaktory časopisů známou osobností. V Památníku národního písemnictví se pod různými osobními fondy dochovaly dopisy, které Honzákovou vyzývají k zaslání dalších příspěvků do časopisů. Také sama Honzáková byla aktivní při vyhledávání příležitostí k uveřejnění svých děl. Pokud ji neoslovili sami nakladatelé a redaktoři časopisů, neváhala jim napsat a literární díla nabídnout k uveřejnění. Její snaha na vydání Pamětí neustala ani v pozdějších letech.

Přehled literárních děl

Následný souhrn literárních děl Honzákové je pro přehlednost řazen tematicky, u jednotlivých děl je uveden jejich stručný obsah. Prvním čtyřem pracím jsem věnovala více pozornosti, protože tyto práce jsou stěžejní mezi ostatními pracemi.

⁹¹ Kolektiv autorů. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: NLN, 2009. s. 533.

3. 1. „Disertační práce“ o Mme. Roland⁹²

Tato práce měla být její závěrečnou prací ve studiu na filosofické fakultě. Bohužel zásahem „osudu“, jak bychom to mohli formulovat, se tak nestalo. Honzáková nakonec obhajovala práci na jiné téma. Tato situace nastala v důsledku zkoušek u komise, kde se „moderní“ žena střetla, ve vši slušnosti s „postarším, zatvrzelým morousem“, který nedokázal přijmout jinou pravdu, než tu, kterou zastával on sám.

Proč si za téma své disertační práce brala právě Mme. Roland? Honzákovou vždy fascinovala francouzská a ruská revoluce. Ženy měly velkou účast ve vývoji Velké revoluce francouzské. Je zachováno o tom dosti písemných svědectví, dosud však nebyly celistvě zpracovány. Jde hlavně o zprávy, články i pamflety soudobého denního tisku i periodického, jsou to paměti vynikajících činitelů revolučních mužů a žen. Patří sem především proklamace ženských práv koncipovaná vůdkyní žen Olympe de Gouges⁹³ i její polemické projevy, zejména její „Politický odkaz“. Velikostí a hrdinstvím francouzských žen revoluce byli uchvázeni Michelet⁹⁴ a Lamartin⁹⁵ a napsaly jejich dějiny. Přísně objektivně píše Bullard⁹⁶ ve svém objemném díle o Velké revoluci francouzské také o jejích ženách. Revidoval všechn rozsáhlý materiál a došel k přesvědčení, že ženská otázka je stejně sociálně důležitá jako dělnická. Proto napsal článek o ženském hnutí ve Velké francouzské revoluci.

Honzáková prostudovala jejich rozsáhlé dílo a mnoho jiných přístupných pojednávání a pramenů. Když si pročítala projevy, dopisy vedoucích žen byla dojata jejich vznešeným pojetím revoluce, vášnivým patriotismem, odhodlanou bojechtivostí za velké ideály revoluce, kterými byly lidskost a spravedlivost. Proto v roce 1912 podala disertační práci o osobnosti polického působení, velké ženy ve Francouzské revoluci, Mme. Roland.

Ve své disertační práci vychází z dochovaných pramenů. Těmi jsou její autobiografie s historickými poznámkami a její dochovaná korespondence. Z dochované korespondence vychází při psaní memoárů. Korespondenci si rozdělila na dvě období, první před svatbou a druhou po svatbě. Tímto způsobem také rozčlenila velké množství korespondence. Většina

⁹² LA PNP Praha, fond Albína Honzáková, č. NAD 554, Rukopisy vlastní, Mme. Roland, Disertační práce, rkp. 60ll.

⁹³ Olympe de Gouges (1748–1793), byla francouzskou dramatičkou a spisovatelkou s feministickým a demokratickým smýšlením. Požadovala pro ženy stejná práva, jaká si během Velké francouzské revoluce chtěli vydobýt muži. Ve své práci kritizovala nadvládu mužů a nerovnost pohlaví. Za své revoluční myšlenky byla sťata gilotinou.

⁹⁴ Jules Michelet (1798–1874), byl francouzský historik, profesor historie na vysoké škole Rollin, ředitel státních archivů.

⁹⁵ Alphonse Marie Louis de Prat de Lamartine (1790–1869), byl francouzský romantický básník, spisovatel a politik, působil jako francouzský ministr zahraničí.

⁹⁶ Antoine Marie Henri Boulard (1754–1825), byl bibliofil a francouzský překladatel.

z dopisů z prvního období je adresována její přítelkyni Žofii Cannetové, ostatní Rolandovi. V druhém období jsou dopisy adresovány Boscovi,⁹⁷ Rolandovi, Vandalovi,⁹⁸ Brissotovi,⁹⁹ Buzotovi.¹⁰⁰

Vydavatelem těchto dopisů byl Claud Perroud.¹⁰¹ Opatřil je podrobnými poznámkami, které získal od rodiny, od jejich vrstevníků, z bydliště Rollanda, nejvíce však z pozůstalosti Rollanda a Bosca.

Korespondence nám doplňuje obraz života Mme. Rollandové. Přibližuje nám její četné společenské styky, spolupráci na literárním díle svého manžela. Dopisy jsou nám jakoby souvislým deníkem, který obsahuje vše, co konala, o čem přemýšlela, jak se cítila, jsou nám věrným obrazem skutečnosti.

Dochované paměti jsou rozděleny také do dvou částí. První jsou poznámky a historické paměti, naopak druhá část je autobiografie. V historických poznámkách je nám přiblížena činnost M. Rolanda v obou ministerstvech. Jsou zde portréty a charakteristiky ostatních ministrů a dalších osob. V první části pamětí se můžeme dozvědět o jejím veřejném životě, o zatčení, obžalobě a její obhajobě. Naopak ve druhé části je nám přiblížen její soukromý život.

Paměti a historické poznámky jsou ve větší míře pramenem historicky spolehlivým. Z pamětí se můžeme dozvědět, že Mme. Rolandová byla dosti objektivní člověk, nenechala se ve většině případů ovlivnit. Někdy však její subjektivita je přímo zjevná, když volá: „...horoucí lásku k svobodě vyznávám se, vinna a čekám na svůj trest. Proneste rozsudek zákonodárci! Francie, svoboda, osud republiky a váš vlastní závisí dnes nezbytně na průkazu této spravedlnosti, jejímž rozhodčími jste vy, činíc svou při zkušebním kamenem situace politické a mravní síly konventu.“

Velmi kritičtí autoři, jako například Mortimer Ternaux,¹⁰² čerpali z Pamětí Mme. Rolandové, jako ze spolehlivého pramene.

Mme. Rolandová v pamětech vystupuje přirozeně, je velmi upřímná, rousseauovsky otevřená. Ve svých charakteristikách dokáže vystihnout specifické a individuální vlastnosti lidí, ale i štiplavost sarkasmu, křivdy. Mme. Roland se snaží být absolutně z mravních důvodů

⁹⁷ Louis Augustin Guillaume Bosc (1759-1828), byl francouzský přírodovědec.

⁹⁸ Jean Henri Bancal des Issarts (1750-1826), byl právník a člen pařížského parlamentu.

⁹⁹ Jacques Pierre Brissot (1754-1793), byl francouzský revolucionář a vůdce girondistů.

¹⁰⁰ François Nicolas Léonard Buzot (1760-1794), byl francouzský politik, člen Ústavodárného národního shromáždění.

¹⁰¹ Claude Perroud (1839-1919), byl učitel, novinář, historik.

¹⁰² Louis Mortimer Ternaux (1808-1872), byl francouzský historik a politik.

pravdivá. Z reprodukované korespondence můžeme determinovat náladu v jaké byly paměti psány.

Detailní kritiku autobiografie Mme. Rolandové, v němž je vyličená doba lásek a známostí až do sňatku s Rolandem, provedl Glagan¹⁰³ na základě kontroly zmíněného oddílu zachovanými dopisy. Dokázal tak, že Mme. Rolandová nic úmyslně neskrývá ani nezastírá, a tam kde ji opustila paměť, doplňuje své vypravování výtvary obratnosti. Mme. Rolandová měla dar psychologického pozorování, v hojné míře těžila z dopisů a nálad ve vězení, neboť citové vzezření bývalo okamžité a ustupovalo sebezpozorování a reflexím. Paměti Mme. Rolandové jsou v jednom hledisku nespolehlivé, jsou to její obhajovací řeči a výpovědi.

Prvním pravidlem, kterým se Mme. Rolandová řídila, byl mravní zákon. Měla v sobě mravní pud, ale i silnou vášeň, dokonce i smyslnost dle vlastního doznání. Měla odpor ke koketnosti a frivolnímu životu tehdejší společnosti, pohrdala svůdnictví. Mravní východisko jí bylo východiskem řešení každé otázky teoretické i praktické.

Druhým základním rysem její povahy byla odvaha. Nebyla to odvaha slepá, ale cílevědomá. Upínala se ke spáse vlasti a přátel ve vězení, k uskutečnění životních ideálů. Nikdy se nebála smrti. Pro tuto stránku své povahy byla všeobecně známá a obdivována. Důkazem nám mohou být dopisy psané např. Robespierrovi,¹⁰⁴ odpovědi vyšetřujícím soudcům. Na nich poznáme, že to byl protest proti zločinům v politice, proti ubíjení strany i jednotlivců, burcování svědomí, nikdy však ne její vlastní obhajoba. Pokud šlo o její vlastní osud, přijímala ho stoicky. Dokázala přijmout skutečnost a nevzpírat se jí, jak to uváděla ve svých pamětech: „*Ve všech trampotách, jež jsem zakusila, za nejživějším dojmem následovala touha vzepřít se všemi silami nehodě, již jsem podléhala a překonat ji.*“ Zpracovala každý, sebe bolestivější dojem se silou duše jí vlastní. Svůj stoicismus podpírala myšlenkou na spravedlivý soud potomstva, i reminiscencemi z antiky.

Třetím průvodcem Mme. Rolandové v životě byla láska k práci a vážný smysl pro povinnost. Vzorně plnila povinnosti dcery, manželky, matky i občanky. Honzáková se zaměřila na 13 let jejího života, kdy byla už vdaná za Mr. Rolanda. V její korespondenci nenalezla ani jedinou zmínku, že by se zpronevěřila svým povinnostem. Nutkání se obětovat cítila Mme. Rolandová převážně na konci svého života. Chtěla cítit zájem veřejnosti, být obětí slavnou a poučující.

¹⁰³ Glagan, *Die moderne selbstbiographie als historische quelle*. (Vlastní moderní životopis jako historický pramen).

¹⁰⁴ Maximilien François Marie Isidore de Robespierre (1758-1794), byl francouzský advokát, poslanec Národního shromáždění, významný jakobín a představitel jakobínského revolučního a politického teroru.

Jeanne Marie Phlippon Roland se narodila 17. března 1754 předčasně, již v osmém měsíci těhotenství. Už v brzkém věku projevovala zájem o okolí. Stala se z ní úspěšná, nadšená a nadaná studentka. V mládí studovala literaturu, hudbu a kreslení. Rodiče ji zapsali do klášterní školy „sesterstva kongregace v Paříži“ na dobu jednoho roku. Během tohoto roku se setkávala s Johnem Abbottem. Její filozofii ovlivnil Voltaire,¹⁰⁵ Montesquieu,¹⁰⁶ Plutarch¹⁰⁷ a jiní. Hlavně Rousseauova literatura ji silně ovlivnila, díky tomu pochopila ženské ctnosti a politickou filozofii, ženskou genialitu. Hodně cestovala. Díky tomu měla povědomí o okolním světě. V roce 1774 přijela do Versailles. V dopisech přítelkyně Sophie se dochovaly záznamy o zájmu o politiku. Svými názory vystupovala proti absolutní monarchii.

V roce 1780, 4. února si vzala za muže filozofa Jean-Marie Roland de la Platière.¹⁰⁸ Tento muž byl o 20 let starší než ona. Mr. Roland byl politicky ambiciózní a po sňatku Mme. Roland spojila svou vášeň k literatuře a manželovu lásku k politice do společného vývoje. Měla velký vliv na manželovu práci. Přestože manželovi neustále pomáhala v jeho práci, i nadále se snažila zastávat dobové postavení vdané ženy. Rok po uzavření manželství se jí narodila dcera Eudora Roland (1781-1858).

V roce 1784 získala podporu pro svého manžela, který se v Lyonu začal politicky vyjadřovat. Mr. Roland začal budovat síť přátel a spolupracovníků. Začal publikovat své dopisy v časopise *Patriote Francois*. Velký úspěch nastal v roce 1790, kdy jel zastupovat Lyon do Paříže v jednání o úvěru o snížení dluhu Lyonu. V roce 1791 se manželé Rolandovi přestěhovali do Paříže, kde Mme. Roland začala mít větší roli. Její salon v Paříži, v sídle ministerstva vnitra, se stal střediskem setkání významných osobností - jako byli Brissot, Petion¹⁰⁹ a Robespierre a další vůdci lidového hnutí, ministři, poslanci. Setkání se konala dvakrát týdně. Váženým hostem byl Buzot, kterého Mme. Roland platonicky milovala. Tito vůdci Girondistické frakce Jacobinů se zde scházeli, aby diskutovali o právech občanů o strategiích jak přeměnit Francii z monarchie na ústavní republiku. Její klub nabíral na proslulosti. Pozvání od ní znamenalo uznání pro politický vývoj ve vládě. Její činnost ji položila do středu politických aspirací, kde kroužili ti nejtalentovanější muži pokroku.

¹⁰⁵ Voltaire, vlastním jménem François Marie Arouet (1694-1778), byl osvícenský francouzský filozof, básník a spisovatel.

¹⁰⁶ Charles Louis de Secondat, baron de La Brède et de Montesquieu (1689-1755), byl francouzský filosof a spisovatel, kritik francouzského absolutismu.

¹⁰⁷ Lucius Mestrius Plutarchus (46-120), byl řecký historik, esejista, autor životopisů.

¹⁰⁸ Jean Marie Roland, vikom Platière (1734-1793), byl ekonom a francouzský státník.

¹⁰⁹ Jérôme Pétion de Villeneuve (1756-1794), byl jedním z čelných radikálů francouzské revoluce.

Mme. Roland začala do politického dění zasahovat pozvolna. Nejprve jako sekretářka svého manžela, později se stala vlivným členem revoluční politiky. Během let si uvědomila, že může vylepšit dopisy svého manžela a později je také i dopisovala. Nikdy se nepodílela na veřejných vystoupeních, raději seděla u svého stolu, psala poznámky o politických otázkách. Příležitostně plnila povinnosti svého manžela jako ministra, který disponoval dostatečnou znalostí, aktivitou a integritou. Manželé se vzájemně doplňovali, protože on výborně formulovat spisy, s laskavostí, autoritativním rozumem. Proto bylo známo, že pokud něco řekl M. Roland, mluvil tím i za svou ženu. Girondistická politika odrážela jejich pocity.

V důsledku ideologických rozdílů, museli manželé Rolandovi utéct na počátku roku 1792 s spolu s Jacques-Pierre Brissotem. Následovala kapitulace Luvídky XVI. Mme. Roland psal dopis králi, který je datován 21. června 1792. Naléhá na krále, aby veřejně spolupracoval. Jenže situace se začala postupně zhoršovat, přiosťřovat. Mr. Roland nechce zajít proti králi až moc daleko, proto je obviněn ze zrady. 1. června 1793 byli zatčeni spolu s dalšími Girondisti. Mme. Roland byla uvězněna v Abbaye. Manžel s její pomocí utekl do Rouenu. Následně byla Mme. Roland opět zatčena, tentokrát umístěna v Saint-Pelagia, nakonec převedena do Conciergerie. Ve vězení byla dozorcí respektována. Strážce ji nosily psací potřeby a měla i příležitostné návštěvy oddaných přátel. Ve vězení také napsala své memoáry, ale jsou neobjektivní, neboť obsahují hodně samochvály, lásky k vlasti a jiné. Díky tomu, že se snažila ovlivnit krále, byla si vědoma, že ji čeká smrt gilotinou, aby se mohl Robespierre očistit. Své vzpomínky začala psát v době věznění. Manžel se jí snažil pomoci s útekem, ale ona byla smířená s popravou. 8. listopadu 1793 byla popravena na gilotině. Dva dny po její smrti spáchal M. Roland sebevraždu na venkovské cestě mimo Rouenu.

Mme. Rolandová zastávala přesvědčení, že prvním článkem její víry je svrchovanost lidu, a vše co se tomu přičí, zamítá. Tímto názorem patřila ke straně demokratické. Považovala insurekci lidu nejen za právo, ale i za jeho povinnost. Zastávala názor radikálních změn. Vezmeme-li v úvahu, jaké zastávala stanovisko vůči králi Ludvíku XVI. a království, jaký státní útvar pokládala za nejlepší. Stála na straně krále až do jeho útěku roku 1791. Tento čin ji natolik pobouřil, že změnila na krále a na monarchii názor. Na jeho účet vyřkla: „*Král klesl na nejnižší stupeň vážnosti. Odhalil se svým nepromyšleným kouskem.*“ Z pozdějších dochovaných pramenů tedy vyplývá, že Mme. Rolandová patřila ke straně radikálně demokratické. Honzáková zde ukazuje na rozpor v pramenech, neboť dle tvrzení Bularda byla Mme. Rolandová umírněná, a tak málo radikální. Další rozpor je, kdy Bulard tvrdí, že Mme. Roland byla již republikánkou, ale dle dobových pramenů Honzáková vyvozuje, že stále byla ještě monarchistického smýšlení. Sam Boullard své tvrzení nevědomky vyvrací, neboť tvrdí,

že v předvečer revoluce ještě ve Francii neexistovala žádná republikánská strana, která by měla v plánu odstranění monarchie ani jednotlivce. Nakonec Bulard tvrdí, že Mme. Rolland byla instinktem republikánkou a z rozumových důvodů monarchistkou. Přestože se Mme. Rollandová hlásila k republikánskému směru, stále zastávala názor na zachování konstituce. Svědčí o tom její dopis z roku 1792: „*Podporovati konstituci, prováděti ji lidově, hle, to zdá se mi, že má býti skutečným vodítkem občana, ať se již nalézá na kterémkoli místě.*“

Pravdivost paměti Mme. Rolandové můžeme vidět v tvrzení, které zastávala. Myšlenka zaútočit na dvůr by nikoho nenapadla, ani by se neujala, kdyby byl dvůr upřímný a chtěl provést konstituci. A i ti nejprísnejší republikáni by vyčkali a zkoušeli přinést změny ne tolik radikálně, kdyby dvůr ulevil ze svých požadavků.

Jak posuzovala Mme. Rolandová práci a postup národního shromáždění, sněmu zákonodárního a konventu? Nejdříve s ostatním obyvatelstvem nedočkavě očekávala vzestup národa, obrození Francie. Ale v průběhu politického dění měnila svůj názor. Volala po nátlaku lidu na rozhodování poslanců. Vytýkala, že se sněm nestará, a zabývá se jen malichernostmi. Vezmeme-li v úvahu, že při příchodu do Paříže horlivě chodila poslouchat na sněmovní tribuny jednotlivá jednání, své dojmy si vždy zaznamenávala, tak můžeme říci, že z ženy, která se v politice tolik neorientovala, se díky situaci, nutnosti, stala jedna z dobrých znalkyň tehdejší politické situace.

Jak si Mme. Rolandová představovala suverenitu lidu, lidovou politiku a jaké naděje kladla v revoluci? Věřila ve svůj lid, v jeho výborný instinkt, který však musí být veden a zpracováván. Věřila, že revoluce dá Francii moudrou vládu, jež povede každého člověka k spravedlnosti a štěstí. Je však mnoho vlků v rouše beránčím, kteří mají masku patriotismu a pracují proti revoluci.

Jaké stanovisko zaujala Mme. Rolandová k otázkám sociálním a hospodářským? Zastávala názor na rovnost lidí, v hrdost, která držela lidi na stejné výši. Nenáviděla každé společenské nadprávi, zavrhovala luxus. Jedině lid je schopen pokroku, všechny ostatní třídy počítala k aristokracii: šlechtu, klérus, velkoobchodníky, úředníky. Naopak měla vřelý vztah k venkovskému obyvatelstvu. Věřila, že zde je možnost činit dobro bez bohatství. V hospodářské otázce vystupovala proti hromadění kapitálu, apanážím. Přestože její vystupování bylo ryze demokratické, z paměti můžeme vycítit jistou buržoazii, jistým způsobem se od ostatních obyčejných lidí odděluje aristokratickou inteligencí a mravností.

Jak se odcizila Mme. Rolandová pařížskému lidu a jak se rozešla s jeho vůdci? Příčinu nejspíš můžeme vidět v tom, že nezastávala stejný názor na „likvidaci“ protirevolučních

obyvatel. Nebo naopak v postupu Rolanda, který se opovážil čelit komuně a vůli demagogů. To vedlo k vystavení zatykače na manžele Rolandovy.

Vzdali se Rolandovi po demisi 23. ledna 1793 politického života? V pamětech Mme. Rolandová tvrdila, že ano. Můžeme se zde dozvědět, že byly zcela omezeny styky s veřejností, s přáteli, politickými kolegy. Právě tento podnět způsobil rozvrat rodiny, kdy se Mme. Rolandová rozhodla opustit Paříž i se svou dcerou.

Jak tedy přiblížit osobnost Mme. Rolandové? Až do revoluce se zabývala pouze literárním a filosofickým studiem, spoluprací na odborném díle svého muže, povinností matky a hospodyně, sociální péčí o chudinu. Teprve v předvečer revoluce její impulsivní povaha reagovala na první projevy protestu proti starému režimu a učinila z ní patriotku. Od začátku se přimkla k demokratickému směru. Vyvodila tak logické důsledky z deklarace lidských práv, která jí byla druhým evangeliem. Její oddanost k revoluci vystupňoval Varennský útěk. V roce 1791 odjela na venkov roztrpčena, protože sněm podržel království a znovu dosadil krále. Když po roce byl její muž povolán opět do Paříže, radila mu, ať nevěří králi, ať postupuje rázně a nekompromisně. Mme. Rolandová byla aristokratkou ducha. Uzavírala se instinktivně širšímu fóru a tím více davu. Několikrát ve svých listech i v pamětech zdůrazňovala, že má žena štěstí rozsévat pouze v úzkém kruhu rodiny a intimních přátel. V politice byla jen posluchačkou. Až králův útěk ji přesvědčil o účasti na politické práci.

Svou dceru vychovávala tak, jak ji vychovávala její matka, tedy dle tradic. Aby milovala povinnost svého pohlaví. Často přemýšlela, jak by svou dceru připoutala k sobě nejhlubším přátelstvím. Po celý život zůstala ženou oddanou, obětavou a věrně plnící své povinnosti. Revoluce rozšířila toto poslání ženy o povinnosti občanky k vlasti.

3. 2. Německá kolonizace v Čechách ve 13. století¹¹⁰

Německá kolonizace byla prací, kterou Albína Honzáková ukončila historický seminář u profesore Pekaře. Tento seminář trval šest semestrů a Albína byla jeho poctivou posluchačkou. Profesor Pekař tuto práci ohodnotil na výbornou, na základě tohoto hodnocení bylo jí uděleno seminární stipendium. Tato semestrální práce je uložena v knihovně Filozofické fakulty Univerzity Karlovy.

Honzáková se nám ve své práci snaží přiblížit a objasnit jednu kapitolu z našich dějin. Jak tedy probíhala německá kolonizace v českých zemích?

Německé poměry a vlivy k nám prosákly přes dvůr a vyšší vrstvy, které byly v neustálém styku s ostatními zeměmi. Německé ovlivňování bylo zapříčiněno, možná záměrně, ale také nechtěně. Bohužel se tak začalo dít už od základů naše státu. Představitelé se snažili udržet dobré vztahy s okolními zeměmi, proto nechávali některým věcem volný průběh. Jednou z těchto věcí byly hospodářsko-sociální poměry v zemi. Z okolních států sem začali proudit noví usedlíci, kteří chtěli začít nový život. Ale s nimi přicházely i zvyky, které jim byly vlastní a jejich práva. Panovník si to tolik neuvědomoval, proto tomu ani nebránil. Neměli bychom zapomenout, že některé novinky, které k nám byly „dovlečeny“, panovník nejspíš kladně ohodnotil, neboť mu byly nápomocny. Čím ale se otevřely „hranice“? Jednou z příčin bylo přijetí křesťanství v říši. Autorka se zmiňuje o melioračním právu, které k nám přišlo právě v této době. Noví osadníci k nám přicházeli v hojném počtu, ale obdělávané půdy tolik nebylo. A právě tímto melioračním právem byli osadníci schopni využít jinak do té doby nepoužitelnou půdu. Byla jí půda podmačená. Tito osadníci byli schopni využít svých znalostí z holandského původu a začali tuto půdu vysoušet. Díky tomu zde vzniklo mnoho volné orné půdy, která jim byla k dispozici.

Druhým důvodem německého osidlování, který Honzáková ve své statí uvádí, byly na konci 10. století sňatky Přemyslovců s německými princeznami. Ty byly natolik časté, že lidé se domnívali, že spojením představitelů zemí, se také spojily i samotné země. To však bylo jen zřídka, přesto tyto „dobré vztahy“ ovlivnily vnímání obyčejných lidí, kteří věřili, že můžou mít v jiné zemi nový, možná i lepší život.

Přílivem nových osadníků souvisí zakládání nových měst. Zakládání měst ale mělo přinášet výhody převážně králům. Ti města zakládala z nedostatku finančních prostředků. Města byly zakládána nejen panovníkem, ale i jeho poddanými – šlechtou. Zakládáním měst a

¹¹⁰ Honzáková, Albína. *Německá kolonizace v Čechách v 13. století*, Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, H-1570/68.

jejich převáděním z majitele na majitele se řešila finanční politika králů. Neboť pokud byl panovník „zadlužen“, neměl dostatek finančních prostředků, mohl král město „prodat“ jednomu ze svých poddaných, ale i město dostalo možnost se vykoupit ze svých povinností.

Příchozí němečtí obyvatelé k nám také přinesli jiné dědické právo. Dříve dědili jen přímí synové a neprovdané dcery. Z německých zemí k nám ale přišel nový trend, který zavedl dědictví i postranním příbuzným.

Založení a vysazení města bylo provázáno řadou náležitostí. Vlastníkem pozemku mohla být královská komora nebo šlechtic, který měl svolení panovníka. Vybudování města samozřejmě znamenalo vysoké náklady, které se postupně vracely. Většina nových měst byla po vybudování osvobozena od příspěvků do komory. Města byly zakládána na základě práva magdeburského nebo bavorského (norimberského, řezenského). Princip těchto založených měst byl v tom, že nová města přejímala městská práva dříve založených měst, která již měla hotový soubor práv.

Král se nestaral o „administrativu“ o chod svého státu, k tomu výkonu měl k dispozici svého zástupce, kterým byl komoří. Centrálním správcem majetku byl nejvyšší komorník, který byl k ruce podkomořímu. Po nějaké době však podkomoří získává funkci při zakládání měst pro „korunu“. V jeho kompetenci bylo právo, začít řešit případy falšování mince, násilí na ženách, přepadení domů, noční zhárství, vraždy. Trvalo ještě nějaký čas, než dostal do svých kompetencí i případy apelací. Problém však nastal, když tuto funkci začaly zastávat osoby, které patřily do určité vrstvy obyvatelstva. V této době se podkomoří stává jak soukromým tak osobním úředníkem stát. Nikdy se nemůžeme dozvědět, zda tito lidé postupovali ve prospěch země či ve svůj vlastní. Plná autonomie města byla omezena, když král jmenoval orgány, které měly zastávat určitá práva a povinnosti. Vybírání členů do těchto orgánů bylo prováděno z osob měšťany navržených a král je musel potvrdit. Dalším právem, které bylo uděleno městu, bylo právo svépomoci. Tímto právem dal panovník právo městu, aby se bránilo všemi možnými způsoby.

Vývojem měst se začalo vyvíjet i měšťanstvo, které začalo mít se založením města také určitá práva. Tento sociálně-hospodářský útvar se měl brzy stát protivníkem monarchistické ideje moci proti šlechtě. Mezi těmito právy bylo právo trhové, půhonné, atd. Právo trhové je produktem dvou faktorů, moci královské a reprezentantů obchodu. Obchodníci měli povinnost vystavit zboží ve všech městech ve směru, kterým obchodník šel. Obchodník se tak nesměl nevyhnout žádnému městu, které toto právo mělo. Podklad měšťanského práva byl reálný. Tímto podkladem bylo dědičné vlastnictví městského

šosovního pozemku s domem, pak účast na specifickém městském výdělečném způsobu, kterým bylo svobodné řemeslo a obchod.

Městské obyvatelstvo se muselo různými způsoby živit. Mezi obyvateli byli například řemeslníci, kteří museli svou způsobilost a odbornou znalost dokazovat svými výrobky. Tito lidé si své výrobky sami prodávali, nebo pracovali na zakázku. V této době začalo platit právo míle, které zaručovalo právě těmto řemeslníkům, že zůstanou v určitém okruhu osamoceni, neboť kdyby jich bylo více na jednom místě, přicházeli by o své výdělky.

Honzáková dále uvádí cechy, které začaly v této době vznikat. Byly jakýmsi „odbornými“ těchto řemeslníků. Měly svá pravidla, která se musela dodržovat, ale jinak to přinášelo i výhody. V této době se začal velice rozmáhat obchod. Díky tomu se z některých členů města stávali velice zámožní lidé, kteří mnohdy byly bohatší než šlechta. Tito lidé se proto často dostávali do pozice věřitelů šlechty. Dluhy šlechticů byly veliké, a ne vždy byli jejich zřizovatelé schopni se splatit. Proto můžeme začít mluvit o snahách měšťanů o bankovní transakce. Věřitelé v této době měli na základě smlouvy možnost vymáhat své dlužné částky. Většinou, pokud nebyla smlouva dodržena, mohl věřitel požadovat od dlužníka i úhradu ušlého zisku. Zajímavé byly případy dlužníků, kteří se museli dostavit do města jako rukojmí proti dluhu, který poté měli splatit oni, nebo jejich rodiny. Ve většině případů, tito lidé již ve městě žili.

Působení měst na ostatní třídy národa a jejich poměr k obyvatelstvu venkova a ke šlechtě. To jsou otázky, kterým se dále Honzáková věnovala. Město začalo už záhy tvořit protiváhu venkovu. Oproti venkovu se města rozvíjela mnohem rychleji. Města lákala do svých útrob mnoho lidí, kteří si mysleli, že tu najdou své štěstí. Bohužel tito lidé odcházeli, a tím ubývalo pracovní síly na venkově. A právě díky tomu začal být venkov zaostalejší. Město získalo i vyšší právní postavení, což se venkovu nelíbilo. Některá města dokonce přemýšlela nad úplným osamostatněním, jako to udělala některá italská města. Bohužel k takovému stavu v našich zemích nemohlo dojít, neboť k tomu tady nebyly příhodné podmínky.

K rozvoji měst přispívala také agrárně hospodářská činnost měšťanů. Některá města se chtěla osamostatnit, ale musela se vykoupit od svého zřizovatele. Některá města si to mohla dovolit, ale jiné bohužel ne. Některá města využila špatného finančního stavu svých pánů, a na základě možnosti uhradit jejich dluh, se vyplatila z jejich poddanství. Šlechta tedy začala slábnout ve svém vlivu a postavení, a jejich místo začala nahrazovat města. Města se tak postupně domohla hlasu na zemském sněmu.

Vliv německé kolonizace na národnostní poměry v Čechách ovlivnil vztahy v této zemi. Není tedy divu, že se v dějinách setkáváme s antagonismem. Byl to důsledek vývoje, který u

nás probíhal. Němci, kteří k nám přicházeli natrvalo, přicházeli už s postavením privilegovaného obyvatelstva. To se samozřejmě nelíbilo starousedlíkům. To vedlo až k národnímu uvědomění během husitství. A za tento vývoj vděčíme právě Němcům. Šlechta si brzy uvědomila, že města byla jejich soupeřem, neboť začala zastávat významné pozice, dokonce se jedinci stávali i rádci králů. Jako příklad německé „nadřazenosti“ či „povýšenosti“ můžeme uvést příklad, kdy byly kostely ve Slezsku, obsazovány Němci a Češi byli posíláni do ciziny.

Vnikání českého živlu do německých měst však na sebe nenechalo dlouho čekat. Přestože byl venkov oslaben, i přesto ovlivňoval dění ve městě. Příchod lidí z venkova znamenal počestění německých měst.

Venkovská kolonizace předcházela městskou, což však bylo udivující. Poté však městská a venkovská kolonizace pokračují současně. Ve venkovské kolonizaci měly velký vliv místní kláštery nových řádů, kterými byly cisterciáci a premonstráti. Kolonizaci na venkově ovlivnilo nové dělení půdy, které k nám opět přinesli Němci. Dříve se používalo popluží, ale následně se přešlo k lánům.

Německé právo zákupu bylo jedním z následků přeměny naturálního hospodářství na peněžní, kdy cenným majetkem se vedle půdy stával i kapitál. Zvláštností stále zůstává různý vývoj v jižním a středním Německu a jiný v severním. Zrušení roboty a změna poplatků však není zapříčiněna německým právem. Výhodou pro právní jistotu bylo že němečtí osadníci všude zaváděli podrobné, písemné smlouvy.

3. 3. Sborník – Československé studentky 1890 – 1930¹¹¹

Co vedlo k sepsání tohoto sborníku? Proč se rozhodla tomuto tématu Albína Honzáková věnovat? Na rok 1930 vyšlo trojí jubileum. Prvním byly osmdesáté narozeniny prvního prezidenta naší republiky T. G. Masaryka, druhým čtyřicáté výročí založení ženského studia u nás E. Krásnohorskou a třetím bylo sté výročí narozenin Karolíny Světlé.

Karolína Světlá vytvořila ženskou osobnost, která byla plná touhy a vůle po životě, ale také samostatná a požadující zákony. K. Světlá¹¹² dospěla k přesvědčení, že vzděláním lze učinit ženu lepší matkou a manželkou. Dokonce považovala za reálné, aby se žena stala spolupracovnicí mužů. Proto vybudovala Ženský výrobní spolek, který se měl stát stupněm základního a osvětového vzdělání.

Eliška Krásnohorská byla skvělá básnířka, ale také propagátorka idejí ženského hnutí. Střední školu dívčí „Minervu“ zakládala právě proto, aby urovnala ženám cestu ke studiím na vysokých školách.

T. G. Masaryk byl jedním z mužů, kteří zastávali rovnoprávnost žen. Jako obránce této teorie vystupoval po celý svůj život. Ve své době však byl jedním z mála, kteří hluboce věřili v rovnocennost ženství, projevil nezlomnou vůli, když vystupoval s těmito názory. T. G. Masaryk dal československé ženě víru v sebe samotnou, učinil ji rovnoprávnou s muži před zákonem. Touto svou píli dovršil washingtonskou ústavou. Ženy, které si vydobýly svá práva se staly spoluautorkami nového státu, nových mravů a smýšlení.

Sborník byl tedy vytvořen k významnému jubileu, založení gymnázia Minerva. Sborník obsahuje mnoho vzpomínek na tuto školu, na její pedagogický sbor, ale i na samotnou Elišku Krásnohorskou.

V jednotlivých částech se můžeme přiblížit vzpomínkami k osobě Elišky Krásnohorské. Ale také k mnoha jiným významným osobnostem, které touto školou prošly, či se nějakým způsobem se školou střetly. Do sborníku přispěli pedagogové i samotné studentky. Jejich osud je odvál na různá místa, učinil z nich to, čím byly, ale nikdy nezapomněly na svou „alma mater“. Neměli bychom být tedy překvapeni obsáhlostí sborníku, protože dle vzpomínek zde uveřejněných, bylo těmto studentkám a pedagogickému sboru velikou poctou, že si mohly zavzpomínat na léta strávená v této škole. Příspěvky nám

¹¹¹ LA PNP Praha, fond Albína Honzáková, č. NAD 554, Rukopisy vlastní, Československé studentky 1890–1930: Almanach na oslavu čtyřicátého výročí založení ženského studia Eliškou Krásnohorskou, Praha: Ženská a národní rada a spolek Minerva, 1930, s. 331.

¹¹² Karolína Světlá, rozená Johana Rottová, později Mužáková (1830-1899), byla česká spisovatelka, představitelka generace májovců, bojovnice za ženská práva a vzdělání, blízká přítelkyně a spolupracovnice E. Krásnohorské

přibližují osudy žen, které se vydaly na svou vlastní dráhu. Můžeme zde vidět, že některé začaly po škole pracovat, jiné šly dál na vysoké školy. Některé z nich se dokonce dostaly do ciziny. Vezme-li v úvahu jistou „tradiční“ ostýchavost ohledně sdělování osobních věcí veřejnosti, je až nepředstavitelné, že tyto ženy změnily nejen vzdělávací systém, ale i mravní sociální cítění, pohled na společnost, její vnímání. „Otevřely dveře“ lidské průbojnosti, zveřejňováním osobních pocitů a vnitřního „já“.

Sborník je doplněn fotografiemi těchto významných žen. Dále zde nalezneme přehledné tabulkové zobrazení dvou nejčastěji pokládaných otázek. První otázkou bylo, kam tyto studentky pokračovaly po absolutoriu na Minervě? A tou druhou byla otázka, z kterých sociálních tříd pocházely studentky?

Tabulky nám přehledně dokazují, že zájem o studium lékařství u dívek rok za rokem stoupal. Můžeme zde uvidět, že většinou měly zájem o studium na pražské české fakultě, a požadovaly řádné studium. O další lékařské fakulty, v Brně a Bratislavě tyto dívky projevily zájem až později.

Tento vývoj zájmu o studium bychom mohli aplikovat také na filozofickou fakultu. Rozdíl by byl jen v počtu studentek, neboť filosofická fakulta měla od začátku řadu řádných i mimořádných studentek. Převažoval počet studentek mimořádných. Zvláštností může být pozdější zájem o studium na přírodovědné fakultě či fakultě evangelické. Na těchto dvou fakultách, stejně jako na Fakultě filozofické a přírodovědné v Brně začaly dívky studovat až v roce 1920/21.

Nadále zde můžeme nalézt srovnání studia žen a mužů na Fakultě právnické na Karlově, Masarykově a Komenského univerzitě. Jak již může být jasné, poměr žen a mužů byl neúměrný. Muži studovali na těchto fakultách mnohem déle, ženám bylo studium povoleno mnohem později. Je zde ale také vidět trend, kdy studium v hlavním městě bylo vytíženější než na jiných fakultách.

Bohužel ani studium žen na technických školách nebylo natolik rozšířené. Můžeme ho spíše přirovnat ke studiu na právech. I zde nám konkuruje Praha s Brnem, ale rozdíl není tak velký. Rozdíl nenajdeme ani v počtu řádných a mimořádných studentek.

Z kterých sociálních vrstev vzešly studentky? Tyto dívky pocházely z dělnické, úřednické, z profesorské, učitelské, obchodnické, živnostenské, zemědělské vrstvy. Poměr dívek byl ve většině případů rovnoměrný. Kam studentky pokračovaly? Šly dále studovat nebo pracovat? Mohly bychom je rozdělit do tří kategorií. Na ty, které pokračovaly ve studiu, ty, které šly pracovat, a ty které se vdaly, věnovaly se rodinnému životu. Bohužel musíme vyvodit, že kategorie vdaných studentek byla nejpočetnější.

Založení gymnázia Minerva a Eliška Krásnohorská

Eliška Krásnohorská připravovala plány na založení dívčí střední školy už od poloviny 80. let 19. století. Původně měla v plánu zapojit Ženský výrobní spolek český. Bohužel Karolína Světlá návrh na zřízení přípravné třídy pro další studium odmítla a zůstala věrná původnímu poslání spolkové školy. Následkem toho začala Krásnohorská jednat sama a docílila za pomoci manžela starostky spolku Emilie Bártové¹¹³ založení spolku Minerva, který dívčí gymnázium spravoval a financoval. 16. července 1870 byly potvrzeny stanovy spolku.

Členy spolku byly pražské, tak i mimopražské spolky. Mezi nimi můžeme najít i ženské spolky z Chrudimi a v Pardubicích. Přispívateli nebyly jen spolky, ale i jednotlivci. Eliška Krásnohorská měla velké množství spolupracovníků, mezi nimi byli Vojtěch Bárta, Tomáš Černý – advokát, Vítězslav Janovský – lékař, František Xaver Prusík – profesor akademického gymnázia v Praze. Ženské spolupracovnice - Doru Hanušovou, Vilmu Sokolovou a Pavlu Maternovou - si Eliška Krásnohorská přivedla ze Ženského výrobního spolku českého.

„Za hlavní svůj cíl si Minerva arci vytknula prokrestit dívkám našim cestu k vyššímu učení a pečovat o to, aby týmž směrem a způsobem, jako jejich bratří, se domohly samostatné a čestné existence, jakožto lékařky, profesorky atd...“

27. září 1890 se konala první valná hromada spolku Minerva, jehož hlavním posláním a programem bylo *„opatřit dívkám, které se vykáží náležitou způsobilostí, vyšší vzdělání a zejména předpravu k studiím universitním.“*¹¹⁴

Od počátků projevovala pražská obec vstřícnost vůči dívčímu gymnáziu. Poskytovala mu pravidelné subvence, umožnila účast na Zemské jubilejní výstavě v roce 1891 a pro pomoc při hledání vhodných volných místností pro nově zřizovanou školu určila dva členy sboru obecních starších. Byli to Vojta Náprstek¹¹⁵ a Josef Šauer z Augenburku.¹¹⁶

Pro myšlenku Minervy se našel dostatek příznivců, ale také odpůrců. Jedním z odpůrců byl lékař Emanuel Engl,¹¹⁷ který byl požádán o předložení petice o 4 810 podpisech za povolení dívčího gymnázia v říšské radě. Eliška Krásnohorská se však u něho dočkala odmítavého postoje. Text petice přinesly v roce 1890 Ženské listy. Některé reakce veřejnosti

¹¹³ Emilie Bártová byla členkou přípravného výboru Ženského výrobního spolku.

¹¹⁴ Prusík, František. *I. výroční zpráva soukromé střední školy dívčí (spolku Minervy) v Praze*, koncem školního roku 1891, Praha 1891

¹¹⁵ Vojta Náprstek (1826-1894), nejvýznamnější český vlastenec, národopisec, feminist a mecenáš.

¹¹⁶ Josef Šauer z Augenburku (1845-1917), byl pedagog a vychovatel, profesor na Českém ústavu pro vzdělávání učitelek, katecheta na měšťanské škole, podporovatel úsilí o založení Minervy.

¹¹⁷ MUDr. Emanuel Engel (1844-1907), byl český poslanec v říšské radě.

byly ještě ostřejší, někdy až nenávistné. Naopak velkým příznivcem byl od samého počátku Vojta Náprstek.

V petici koncipované Eliškou Krásnohorskou byly shrnuty všechny důvody psychologické i národní, které mluvily pro ženské studium, které v cizině už dávno existovalo. Lékařky, které již vystudovaly v zahraničí, působily v soukromých praxích, ale domáhaly se krok za krokem také míst při veřejných lékařských ústavech a při zdravotních úřadech. Tyto ženy zaujímaly mnohá nižší a vyšší postavení v nemocnicích v Americe, v Anglii i ve Francii.

Jevily se být hrdinkami ve svém povolání, posvěcenými kněžkami lidumilnosti. „Navždy zůstane památka, že jsou to ženy české, které zahájily v této říši významný ruch ten vzdělanostní, a že jsou to čeští mužové, kteří jim v něm přispěli svou osvícenou podporou.“¹¹⁸ Jednou z nejvíce připomínaných událostí při založení spolku Minerva, je čin Vojty Náprstka, který daroval Elišce Krásnohorské 51 růží. Tento počet totiž odpovídal počtu přihlášených žákyň.¹¹⁹

S dívčím gymnáziem se v den založení smířila i Karolína Světlá, která se s touto představou dlouho nedokázala vyrovnat a obávala se přílišného vypětí Elišky Krásnohorské. Karolína Světlá k tomu posléze napsala: „...Známoť, že v každém myslícím člověku jest po pudu sebezachování touha po poznání pravdy citem nejmocnějším. Avšak dosud velel řád slušnosti neúporně, aby dívky k touze té se nepřiznávaly a v sobě ji potlačovaly, jako cosi neženského, jim škodlivého, by u nich naprosto směšného. Budiž čínská zeď toho úmorného předsudku u nás „Minervu“ konečně rozkotána ...“¹²⁰

V následujících letech Karolína Světlá a Eliška Krásnohorská spolupracovaly. Karolína Světlá pevně věřila, že vliv žen ve veřejných záležitostech může být blahodárný a mít za následek odstranění krutostí a nespravedlností, které hyzdí kulturu vytvořenou samými muži. Dále očekávala, že ženy, jakmile jim bude dopřáno vzdělání a občanských práv, vydobudou si první místo ve všech oborech činností, že budou činné v lidské společnosti, v reformách, ve správě věcí občanských a v zákonodárství. Eliška Krásnohorská později uvedla: „Věřím, že budoucnost je naše! Pravila mně nedávno Světlá se zářícím okem, když jsme mluvily o snahách žen po veřejném působení.“¹²¹

Gymnázium Minerva bylo otevřeno 30. září 1890 a do 1. ročníku se zapsalo 53 žákyň. Škola se dělila na dvouletou přípravku pro doplnění učiva z obecných škol a čtyři třídy

¹¹⁸ Z obsahu petice českých žen k rakouské radě říšské, Ženské listy 1890.

¹¹⁹ Smětičková, Helena. *První české dívčí gymnázium 1890-1990*, sborník ke 100. výročí založení.

¹²⁰ Výňatek z článku Karolíny Světlé v Ženských listech 1890.

¹²¹ Výňatek z článku k pamětnému dni 24. února 1890 v Ženských listech 1890.

gymnázia. V průběhu těchto 6 let byla probrána látka odpovídající osmiletému chlapeckému gymnáziu. Prvním ředitelem gymnázia Minerva se stal František Xaver Prusík,¹²² který vytvořil pro tento ústav vlastní učební osnovy. Výuka probíhala v létě od 7 do 12:30 hodin a v zimě od 8 do 13:30 hodin.¹²³

Honzáková ve svých pamětech uvádí: „*Osvícení ředitelé a profesori, ba i dvorní radové účinně pomáhali Elišce Krásnohorské v práci při zřizování dívčího gymnázia. Ale svou dceru na tuto „riskantní“, „prekérní“ dráhu žádný nedal. Mecenášů nebylo... Městská rada pražská propůjčila spolku pro zahájení vyučování jednu tmavou a studenou třídu ... a uzounký pokojíček na ředitelnu a sborovnu zároveň, nic lepšího nebylo.*“¹²⁴

Prvních sedm let dívčí gymnázium sídlilo v Pštrossově ulici č. 11 v budovách bývalé školy sv. Vojtěcha. Od srpna 1898 využívalo školní budovu sv. Štěpána. V roce 1907 se gymnázium, nyní už osmitřídní, vrátilo do původních moderně adaptovaných prostor. Heslo Minervy bylo „*Per ardua ad astra*“. Vztahovalo se zejména k dosažení přístupu žen na vysoké školy. „*Ne blouznění, ne slova, ne programy, ne sliby, ale práce vážná, věčná, vytrvalá, ta budiž svatým pro Vás zákonem!*“¹²⁵ to byla slova Elišky Krásnohorské k dívkám.

„*Veřejné mínění bylo konzervativní a lhostejné. Tisk zdrženlivý, nevšímavý. Ze spisovatelů jen Neruda sympatizoval s myšlenkou dívčího studia a Arbes poslal svou dceru do Minervy studovat. Z ostatních intelektuálů pouze T.G.Masaryk a prof. fyziky Dr. Seydler dali dcerky do 2. ročníku. Humoristické listy přinesly příspěvek. Uveřejnily karikaturu studentky: má krátké vlasy, potlouká se po kavárnách, kouří a přehazuje nohu přes koleno.*“¹²⁶

První maturitu skládalo 18 studentek Minervy v roce 1895 na Akademickém gymnáziu, neboť jakožto škola soukromá neměla Minerva tzv. právo veřejnosti. To znamenalo, že neměla právo na maturitní zkoušku. Zkouška se skládala ze tří částí.

6. – 11. května 1895 proběhly písemné zkoušky z latiny, řečtiny, češtiny, němčiny a matematiky. 11. – 15. června 1895 předběžné zkoušky z náboženství, přírodopisu a filozofické propedeutiky. 10. – 13. července 1895 ústní zkoušky z ostatních předmětů.

¹²² František Xaver Prusík (1845-1905), byl český slavista, redaktor časopisu Krok, jeden ze zakladatelů Jednoty českých filologů, podporovatel Elišky Krásnohorské v úsilí o Minervu.

¹²³ Prusík, František. *I. výroční zpráva soukromé střední školy dívčí (spolku Minervy) v Praze*, koncem školního roku 1891, Praha 1891

¹²⁴ AZMP, Honzáková Albína, Paměti (nevydaný text), sv. I-IV., příruč. č. 1764/73/1, 1764/73/2, 1764/73/3 a 1764/73/4.

¹²⁵ LA PNP Praha, fond Albína Honzáková, č. NAD 554, Rukopisy vlastní, Československé studentky 1890–1930: Almanach na oslavu čtyřicátého výročí založení ženského studia Eliškou Krásnohorskou, Praha: Ženská a národní rada a spolek Minerva, 1930, s. 331.

¹²⁶ AZMP, Honzáková Albína, Paměti (nevydaný text), sv. I-IV., příruč. č. 1764/73/1, 1764/73/2, 1764/73/3 a 1764/73/4.

Maturitu složilo úspěšně 16. studentek, z toho 3 s vyznamenáním.¹²⁷ K prvním úspěšným abiturientkám Minervy a pozdějším hospitantkám na univerzitě patřily Anna Honzáková, Rosalie Machová, Bohumila Peigerová, Marie Fabiánová, Olga Šrámková, Olga Vávrová.

„Milé dívky! Byly jste kryty Minerviným štítem; nemusily jste se zakrvácet již při prvních krocích, zachovaly jste si nezkrácenou sílu a plnou svěžest mladosti na cestu další; nuže, rozvíňte ji a věřte pevně: tou silou, tou svěžestí, tou nadšenou vůlí i Vy můžete vyniknout a velké věci vykonat jako předачky ony a příklady Výše, které celému pokolení žen ukázaly cestu ke vědám. Seberte všecku tu svou sílu, všechny nejlepší své záměry a nejčistší, nejryzejší svoje popudy, vzněťte se nejpřesvědčenějším zápalem vlastenectví a lásky k dobru, a tak vstupte na nový oddíl cesty své, kde jediný, prajediný jest možný postup k cíli: opravdivá, upřímná, ničím neochabující práce!“¹²⁸ To byla slova Elišky Krásnohorské ke svým studentkám.

Přístup na univerzitu získaly ženy od roku 1896 jako hospitantky, což znamenalo, že přednášky mohly navštěvovat jen se souhlasem vyučujícího. Značně tolerantní byl vůči ženským posluchačkám například profesoři Janovský¹²⁹ a Thomayer¹³⁰ na České lékařské fakultě. Jako mimořádné posluchačky získaly ženy v roce 1897 přístup na filozofickou fakultu, v roce 1900 jim bylo povoleno řádné studium medicíny. Svého cíle dosáhla Minerva v roce 1901, kdy maturitní vysvědčení obsahovalo klauzuli opravňující studentky k návštěvě univerzity.

S otevřením dívčího gymnázia a ozývajícími se hlasy o studiích žen na univerzitě se začala zvedat nová vlna odporu proti ženským školám. Dívčí vzdělávání bylo respektováno do okamžiku, kdy nepřesáhlo okruh typicky ženských zaměstnání. Absolventky Minervy ale usilovaly o kvalifikaci v oborech vyhrazených dosud pouze mužům a své vzdělání rozhodně neměly v úmyslu používat jen pro rodinu. Jejich úděl nebyl jednoduchý, často se stávaly předmětem posměchu a velice těžko mezi mužskou konkurencí nacházely uplatnění. Mnohé z nich se vracely jako učitelky na Minervu.

¹²⁷ Helena Směřičková. *První české dívčí gymnázium 1890-1990*, sborník ke 100. výročí založení

¹²⁸ Slovo k prvním abiturientkám našim, Eliška Krásnohorská 1895.

¹²⁹ Prof. MUDr. Vítězslav Janovský, zvaný také Viktor Janovský (1847-1925), byl český lékař se specializací v oboru dermatovenerologie a historik lékařství.

¹³⁰ Prof. MUDr. Josef Thomayer (1853-1927), byl český lékař – profesor vnitřního lékařství, jeden ze zakladatelů české lékařské vědy. Měl velkou zásluhu na zlepšení podmínek na českých klinikách. Je zakladatelem českého lékařského názvosloví.

V takovém případě jim byla odepřena i možnost založit rodinu, neboť až do roku 1919 platil v českých zemích celibát učitelek. Jako příklad můžeme si uvést Albínu Honzákovou, Olgu Šrámkovou¹³¹ a Jindřišku Hrabětovou.¹³² Byly to dámy vážné a přísné, v dlouhých až po bradu upjatých šatech.

PhDr. Alice Masaryková¹³³ vzpomíná na návštěvu Elišky Krásnohorské v Minervě. Tenkrát naprosto nevěděla, o čem jde, proč je dojata, ale cítila, že jde o něco skutečného. Vděčně vzpomíná, že jí bylo dopřáno vidět tu ušlechtilou ženu a chápe jasněji, proč byla dojata. Byla poctivá ve své lásce k národu. Když viděla děvčata, přála si, aby i další dívky byly tak poctivé a odvážné jako ona. A když vzpomínala na kamenitou cestu nepochopení, kterou šla, vstoupily jí slzy do očí ne lítostí nad vlastními zmoženými bolestmi, ne tklivou radostí, že přece nebyly zbytečné, že už nesou ovoce a že ulehčila cestu dalším děvčatům. Dále vzpomíná, jak učila pod lavicí chrousta chodit do kola. Když její spolužáci projeví zájem o její soukromý podnik, ozvalo se: „*Masaryková, co to děláte! Jak je možno, tak se chovat!*“ Vyrušilo jí to při její krotitelské činnosti. Nezískala zájem profesora Š. pro faunu, neboť poté co se s ní vypořádal, vrátil se do druhé kapitoly Gallie. „*Byl to dobrák! Což jsme my tehdy věděli, co ho trápí a bolí?*“ řekla jednou Alice Masaryková. A hodiny profesora Z? To byl opak. Pořádně gramatiku, pořádně slovíčka, ale pak obsah čtené látky. Vystupoval svěže a zajímavě. Říkával: „*Co dobrý profesor znamená! Jaká možnost! Jaká odpovědnost!*“ Je to někdy vteřina, která člověku otevře nové světy. Masaryková klasického vzdělání nelitovala. „*Ti starší lidé byli překrásní a měli jednotnou kulturu.*“ napsala na památku. Vzpomínka na nejstarší třídu u Vojtěcha, kde viděla všechny spolužáky i jejich zvyky. Když zazvonilo, vyhrnuly se na chodbu pro párek a housku, který tehdy stál 7 kr. a nebo shánět slovíčka, zaměstnávat se pravděpodobností toho, zda budou zkoušeny z matematiky či zeměpisu.

Univerzitní profesor Jan Krejčí¹³⁴ vzpomíná na Minervu jako na řešení ženské otázky, o jejich těžkých začátcích i o jejich dalších úkolech. Jeho vzpomínky jsou co nejpříjemnější a nejmilejší. Vzpomíná na tu vypůjčenou místnost ve škole u sv. Vojtěcha i pozdější v pavilonku u Karlova. Na lavice plné několika mladičkových kvetoucích dívek, vždy veselých a švitořivých. Utkvělo mu v mysli, jak sedávaly vedle sebe a za sebou, od první lavice se slečnou Alicí Masarykovou až k poslední se slečnou Komínkovou. Ve všech viděl radost, dychtivost, opravdovou vytrvalost, nic jim neubíralo z dobré nálady. Nedělaly si starosti, i když věděly, že maturitní zkoušku budou muset složit na jiném ústavě a před jinými

¹³¹ Olga Šrámková byla jednou z přednášejících v Ženském klubu českém.

¹³² Prof. Jindřiška Hrabětová byla první, která složila státní zkoušky opravňující k výuce na středních školách.

¹³³ PhDr. Alice Masaryková (1879-1966), jedna z prvních absolventek FF UK, odbornice na sociální otázky, zakladatelka Československého červeného kříže.

¹³⁴ Prof. Jan Krejčí (1868-1942), se zabýval novějšími dějinami německé literatury.

examinátory. Když to dobře dopadlo, všichni se z toho radovali. Vzpomíná i na to, jak se občas do sborovny dostavila Eliška Krásnohorská se starostlivou tváří a vlídným pohledem. Jeho nejmilejší vzpomínka je z let, kdy už na Minervě neučil. Tehdy ho jeho přítel Ferdinand Strejček požádal, aby prohlédl německý překlad básní Elišky Krásnohorské a aby k němu napsal informační a doporučující úvodní slovo. Tak, aby byl získán německý nakladatel, který by překlad vydal. Oboje učinil velice rád a po dokončení se vydal přímo za básnířkou do jejího bytu v Resslově ulici. Zazvonil, zaklepal. Žena ho vedla do prostého pokoje, kde od psacího stolu povstala Eliška Krásnohorská. Uklonil se, a pravil, že přináší rukopis. „*Ach, od pana profesore Krejčího?*“ pravila Krásnohorská. Zachovávala inkognito. Rukopis přijala se vzkazem díky a přitom sahala do misky na svém psacím stolku, vybrala z ní nějakou minci, bylo to dvacet haléřů. Dávala mu je „od cesty“. On však s díky odmítl. „*Nesmíte?*“ Řekla Krásnohorská a Krejčí odpověděl: „*Ne, prosím, nesmím.*“ A tak peníz zase dala do misky. Jemu div slzy nevytryskly z očí, byl by jí ruku políbil, ale rychle se uklonil a odešel. A po dvou dnech se mu na jeho psacím stole objevila zásilka – krásný stříbrný kalamář s dopisem vroucích díky a vřelých slov, že se až hanbil. Byl to dar od Elišky Krásnohorské, v práci trpící a hrdinně resignující básnířky. A tak stál tento vzácný dar od onoho dne na jeho psacím stole.

PhDr. Věra Babáková¹³⁵ vzpomíná, jak se první žáčky dívčího gymnázia Minerva shromáždily v svatovojtěšské budově školy. Byla to důležitá chvíle a také vtiskla určitý znak všem mladým studentkám. Pojila je myšlenka, že se dávají do služeb nových ideálů a že je tím dán směr jejich životům. Práce prvních studentek nebyla lehká. Musely si osvojit náležité odborné znalosti a schopnosti nejen ze střední a vysoké školy, ale i z povolání. Mimo jiné byla každá ze studentek okolnostmi nucena a povolána k tomu, aby tvořila nový typ ženy nové doby. Tento proces zasáhl první ročníky studentek největší měrou, protože všeobecné názory byly ženskému studiu velmi nepříznivé a lepšily se velmi zvolna vlivem dosažených úspěchů a změnou sociálních poměrů. „*Leč ani tato prvá legie nebyla duševně stejnorodá.*“ - jak jednou uvedla. V jejich řadách byly dívky, které studovaly z vůle rodičů, ale i z důvodů nahodilých. Méně nadané a cílevědomé se vzdělání brzy vzdaly. Ale vyskytovaly se i dívky, které šly svým správným směrem, aby dosáhly konečné mety. To bylo nejpevnější jádro legie, jež nikdy v ničem nezklamalo, chlouby třídy byly Tuskanyová, Honzáková, Jiránková. Byly zde i horké hlavy, jež si všímaly všeho kolem i toho, co se netýkalo studia. Mužští kolegové viděli ve studentkách jednak příští konkurenci v povolání, jednak ve shodě s tehdejšími vládnoucími názory obávali se vlivu studia na dívčí mysl. Prý dívka pozbude studiem právě

¹³⁵ PhDr. Věra Babáková ,roz. Opolecká (1875-1962), vystudovala přírodní vědy na české univerzitě v Praze, a byla manželkou prof. MUDr. MVDr. h. c. Edward Babáka, fyziologa a spoluzakladatele Masarykovy univerzity v Brně.

ženskosti, a to zejména při studiu medicíny. Pochybovalo se i o slušnosti dívek, jež mají v úmyslu věnovati se studiu tak závadnému. Po vstupu na univerzitu se skupina studentek scházela v redakci Kellnerova Ženského obzoru, jenž vycházel roku 1896, brzy však zanikl. Na památku uvedla: „*Tam trávily jsme mnohé pěkné chvíle četbou časopisů, hovory a vycházkami do přírody. Později chodily jsme do vegetářské jídelny v Konviktské ulici.*“ Tato skupina byla pak roku 1899 převedena do studentského spolku Slavie, kde se udržovala řadu let pod názvem Ženský kroužek Slavie. V době hilsnerovských bouří byly i studentky mezi těmi, kdo na univerzitní půdě takřka svými těly chránily Masaryka před útokem rozvášněného antisemitského studentstva. Časem se zdálo, že bylo dosaženo všeho, oč bylo usilováno.

Profesorka Anna Adámková - Sládková uvedla: „*Vzpomínám-li na své vztahy k Minervě, vzpomínám především na milou tvář nezapomenutelné Elišky Krásnohorské.*“ V červenci 1892 se jí vyplnilo přání, že půjde na Minervu. „*Dolehla na mne první starost.*“ - jak uvedla. Její otec byl profesor, klasik, plnil své školní povinnosti pilně, takže jeho děti viděly v gymnáziu souhrn něčeho povzneseného nad jejich dětské zájmy a radosti. Celé prázdniny u dědečka v Hyčicích se připravovala na přijímací zkoušku. Po prázdninách šla s tatínkem do ponuré budovy u sv. Vojtěcha, kde v přízemí byl zápis a dělaly se zkoušky. Sotva vešli, rozjasnilo se všecko. S milým úsměvem je uvítala básnířka Eliška Krásnohorská. Usadila tatínka, vyptávala se, prohlížela její vysvědčení, sešity a po krátkém rozhovoru s ostatními zapisujícími se obrátila k ní a prohlásila hladíc její tvář, že když má tak pěkné známky a sešity, tak je jí zkouška prominuta. Byla radostí unešena. A slíbila si, že se bude pilně učit, aby dělala radost. Druhou vzpomínkou na Elišku Krásnohorskou je doba, kdy jí umřel otec a ona v den pohřbu přišla do školy. Byla zavolána do ředitelny, kde ji Eliška Krásnohorská utěšovala a řekla, že jí je školné sleveno, jen ať se dál pilně učí. Třetí vzpomínka na Minervu je, když absolvovala filozofickou fakultu a žádala se spolužačkou o přijetí do Minervy. Tehdejší ředitel ji sdělil, že ji přijme, pokud nebude jiné varianty. Tak zdrcena navštívila Elišku Krásnohorskou, která ji řekla, že ústav je vyslal do světa a že jim má v jejich začátcích pomoci a s úsměvem se jich ujala. Babáková vzpomíná na slova, která ji řekla Krásnohorská: „*Bud'te jista, že radostněji než cokoli jiného mě dojala každá vzpomínka někdejších chovanečků Minervy, zvláště oněch vždy mně sympatických a upřímných.*“

Jiřina Nováková - Haaszová¹³⁶ vzpomíná na léta, kdy škola stála ve znamení experimentu. Když v roce 1898 vstupovala do primy, stále se na studentky pohlíželo jako

¹³⁶ PhDr. Jiřina Haasz – Nováková, celým jménem Jiřina Zdenka Rudolfiná Antonie Aiša Haaszová - Nováková (1887-1977), absolventka historie na Univerzitě Karlově v Praze a posluchačka profesora Josefa Pekaře, manželka prof. PhDr. Arne Nováka. Její otec Jaroslav Haasz se věnoval překladatelské činnosti, zvláště z francouzské a italské poezie, vydal i vlastní básnickou sbírku Jeřabiny.

podivínskou výjimku. A to i přesto, že škola už byla zaběhlá a některé ročníky už studovaly na univerzitě. Vzpomíná, jak se jí ze všech stran vyptávali, proč studuje, co z toho bude mít. To vše vytvářelo představu jakési výlučnosti, ale ne vždy příjemně. Často záviděly mužům a nejen maturitu. Tehdy neměly vlastní učitelské síly, ani potřebný sbírky a kabinety. Zdálo se jim, že se o ně nikdo nestará. V kvartě dostaly první profesorky, první absolventky filozofické fakulty, které samy na Minervě studovaly. Byl to závan čerstvého vzduchu. Najednou měla dojem, že je tu konečně někdo, kdo k nim přichází se zájmem, komu trochu záleží na jejich prospěchu. Najednou tu byla kázeň, plynoucí z věcného zájmu a z dobré vůle. Mezi učitelstvem a žactvem nastaly lidštější vztahy. Vzpomíná na Helenu Tuskanyovou, která měla při první hodině přísný výraz a vypadala nekompromisně. Později se projevila laskavě a ukázala i druhou tvář. Její hodiny historie byly nejen vyučování, ale výchova v nejlepším slova smyslu.

PhDr. Viktor Nejd¹³⁷ byl učitelem přírodopisu na gymnáziu Minerva. Byl vyzván radou F. Bílým, aby přijal toto místo, že je to povolání čestné a záslužné. Na tuto dobu vzpomíná slovy: „*Vůbec těch 8 let mé učitelské činnosti na gymnáziu Minervě patří k nejlepším dobám celé mé učitelské dráhy.*“ Tehdy bylo galantní oslovovat studentky slečno, ale on je oslovoval jejich jménem. Zdálo se mu zvláštní, že když má tato škola ženy přibližovat do mužského světa, tak byl měl k nim přistupovat stejně nebo alespoň podobně. Při výuce i zkouškách přistupoval k dívkám jako k chlapcům. Musel vybudovat sbírku učebných pomůcek od základu, odstranit všechny zvláštnosti osnov. Pokládal dívky, které vyučoval, za průkopnice ženského osvobozujícího hnutí, proto je také vedl kamenitou cestou tvrdé duševní práce. Snažil se vložit co nejvíce do svých výkladů, hýbat s dušemi svých žákyň, probouzet v nich vážné životní myšlenky, posilovat jejich mravní hodnoty pro velké cíle. Stejně s ním smýšlel i profesor Vladislav Kalousek. Osnovali plány, že se pokusí přivést Minervu k vynikajícímu rozvoji, neboť žákovský materiál byl výborný. Tehdejší ředitel školy Václav Otakar Slavík odcházel a na jeho místo byl zvolen Kalousek. Kalousek chtěl zreformovat do nejmenších podrobností poměry na ústavě. Nebylo mu to však dopřáno, neboť záhy zemřel. „Osaměl jsem tu se svými myšlenkami a ideály. Byl by potěšen, kdyby byl zvolen novým ředitelem, což se však nestalo. Poté odešel na mělnické gymnázium. „*Žákyně na Minervě byly vynikající, vybrané adeptky studia.*“ Studium ženy bylo definitivně probojováno. Horší bylo postavení ve společnosti po studiích. Bylo smutným jevem v osvobozeném samostatném národě, že byly hlasy a skutky, které ženu vytlačovaly z úřadů,

¹³⁷ PhDr. Viktor Nejd (1870-1934), byl pedagogem na Minervě, po odchodu zastával funkci ředitele gymnázia v Mělníku.

povolání soukromých, odůvodněné to potřebou, aby se dostalo zaměstnání mužům, menší výkonností žen, což byla křivda nepodložená doklady. Nářek přebytku studovaného dorostu mužského, který byl citelně zvyšován studovanými ženami. Byl maloduchý, nesociální a protinárodní. Vzdělaný národ český to v dějinách vždy vyhrál, vyhraje to v budoucnosti také jen a jen silou ducha, silou mravní. Silou a nadšením, dávaným vzdělanými, národně cítícími matkami! Jedl jednou pravil: „*Jen žena plně svobodná, se stejnými právy, úplně stejnocenná s mužem, vzdělaná a pokroková je kulturní krédem Čechoslováka, který chce být potomkem Husovým a občanem Masarykovým.*“

Univerzitní profesor P. M. Haškovec¹³⁸ nastupoval na gymnázium rok po dokončení studia. V tomto roce první dvě třídy absolvovaly v jednom školním roce. Zajímavé bylo složení třídy. Přišla tam děvčata z venkovských škol, kde se němčina vůbec neučila, přišly „slečny“ z vyšší dívčí školy. Pochvaloval si profesor výchovu dívek. Přiznal, že by nevěděl, jak by třídu ovládl. Profesor Haškovec k tomu řekl: „*Dívky byly vzorně vychovány, slušné a opravdu celkem dávaly pozor.*“

Vznikem spolku a gymnázia Minerva započala nová éra vývoje žen, ženského spolkového života, vzdělání, dokonce můžeme říci emancipace žen. Jak víme z historie, byla to trnitá cesta k docílení vytouženého cíle, ale těmto ženám se to podařilo. Mnohdy však musely obětovat i tu nejvyšší oběť, vlastní rodinu. Nikdy se nedovíme, zda by děti těchto prvních vysokoškolsky vzdělaných žen přispěly k další etapě vývoje české společnosti, vzdělanosti, vývoji státu. Jediné, co víme s jistotou je, že se nezapomenutelně zapsaly do vývoje ženského vzdělání a spolkového života.

Vzpomínky studentek a jejich přednášejících na Minervu jsou unikátním zdrojem informací. Můžeme se dozvědět, jak probíhala výuka, jaká byla vybavenost školy, kolik bylo studentek, kde tyto dívky braly peníze na povinný příspěvek na školu, zda pedagogové, kteří tam učili, chtěli toto místo, či ne. Můžeme vidět, že některé věci se nezměnily ani o století později. Vždyť i dnes studenti vybíhají ze svých tříd, aby si koupili něco k jídlu, sehnali rychle domácí úkoly, či jiné pomůcky. I když jsou to vzpomínky složené z dopisů, které byly poslány redaktorce vzpomínkové knihy na Minervu a také tehdejší profesorce na Minervě Albině Honzákové, nechybí jim určitá nostalgie. Vždyť jen kolik lidí, ochotně odpovědělo na její výzvu. To znamená jistý kladný pochvalný pocit, neboť škola se jim natolik vryla do paměti, že na ni s láskou vzpomínají a někdy i se slzami v očích. Touto školou prošly mnohé významné ženy naší společnosti, ale přesto až teprve v roce 1919 byl zrušen celibát učitelek.

¹³⁸ Prof. Prokop Miroslav Haškovec (1876-1935), byl odborníkem ve francouzské literatuře.

Co říci dále? Snad bychom si mohly my ženy uvědomit, že volnost ve výběru vzdělání a povolání máme díky těmto průkopnicím. A proto si myslím, že bychom jim měly věnovat větší pozornost. Vždyť si porovnejme kolik lidí vám odpoví na otázku, kdo byl T.G.Masaryk? A kolik na otázku, kdo byla Mudr. Anna Honzáková, F. F. Plamínková či Marie Tůmová? Odpovězte si sami.

3. 4. F.F. Plamínková¹³⁹

Důvodem k sepsání práce F.F. Plamínková, která se později stala součástí Knihy života o této významné ženě bylo jubileum 60 let od narození Františky Plamínkové. Jako perličku můžeme uvést, že práce vyšla v únoru, tedy ve stejném měsíci, kdy se Plamínková narodila. Honzáková měla v úmyslu vypracovat knihu o Františce Plamínkové a jejich oddaných spolupracovnících, ale nakonec od tohoto cíle upustila z důvodu rozsahu látky. V životě a práci F. Plamínkové můžeme vidět kolektivní práci různých lidí, z různých vrstev a různého smýšlení za jednu společnou ideu. Plamínková měla úspěch ve všech rovinách své práce. Jak v Ženské klubu českém, ve Výboru pro volební právo žen, i v Ženské národní radě ale i v zastupitelstvu a radě hl. m. Prahy.

Plamínková patřila k ženám neobyčejně trpělivým, nenechala se nikdy odradit, i přestože byla velmi citlivá. Vidět, představit si, promyslet, prožít, udělat, to byl postup práce Plamínkové. Ona prací žila, rostla, z úspěchů byla šťastná. Plamínková vždy usilovala o vytvoření vyššího typu ženy. Tato žena měla být svobodná, svézákonná a odpovědná. Pokud by se dosáhlo vytvoření této ženy a zařadila by se do společnosti, nastal by nový věk lidstva.

Honzáková si uvědomuje, že sepsání knihy nemůže nahradit skutečnou Plamínkovou, ale snaží se nám uchovat její osobnost. Honzákové bylo potěšením, že mohla procházet dokumenty Plamínkové. Tyto dokumenty přinášejí nové důkazy, jak přesný právníký způsob ve výkladu věci i při referování měla Plamínková. Albína Honzáková zastává názor, že při zpracování těchto dokumentů, stojíme tváří v tvář historické pravdě. Honzáková ve své práci uvádí: *„Je mi vzácnou příležitostí konstatovat, kterak objektivní a ušlechtilí lidé, muži i ženy různých politických stran, oddaní programům těchto, vydali zde své svědectví o snahách a práci ženy, která při věrné příslušnosti k straně československých socialistů vždy loajálně spolupracovala se členy všech pokrokových stran pro dobro celého národa. Kéž přibývá nám takových lidí a styčných bodů pro celonárodní součinnost ve smyslu zdravého vývoje.“*

Albína Honzáková uvádí, že ji samotnou lidé považovali za feministku, ale ona nebyla jen feministkou. Věděla, že ženy samotné nemohou vybudovat život, tak jako ho nevybudovali sami muži, organicky, ale jako stavbu psychologicky špatně projektovanou.

Byla až zarážející její stálá spolupráce s muži ve všech oblastech i na feminismu. Plamínková budovala přátelské a pracovní vztahy mezi ženskými a mužskými pokrokovými učitelskými organizacemi. Plamínková si vždy vážila, když byly ženské problémy zařazovány

¹³⁹ LA PNP Praha, fond Albína Honzáková, č. NAD 554, Rukopisy vlastní, F.F. Plamínková, rkp. 121 s.

do denního tisku. Proto zastávala názor, aby se problémy řešily společnými silami. Odůvodňovala to slovy: „*tak čtou ženy politiku, tak se dovědí muži, o čem ženy přemýšlejí a co cítí*“. Plamínková si vychovávala následovnice, přívrženkyně. Tyto ženy byly často vysokoškolsky vzdělané. Mezi jejími největšími následovnicemi byly středoškolské učitelky. Tyto dámy se ujaly velkého úkolu, vzdělávat budoucí generace, a proto také měly k Plamínkové dost blízko.

Jaký ale byla Plamínková člověk? Jak vypadal její život? To se nám snaží Honzáková ve své knize přiblížit chronologicky od jejího narození.

Františka se narodila 5. února 1875 jako nejmladší ze tří dcer obuvnického mistra. Její rodina pocházela z malé dědiny v Podkrkonoší. Přesněji z Kotelska u Rovenska pod Troskami. Tento kraj byl rodným krajem rodu Plamínků, kteří se věnovali zemědělství a tkalcovství. Dědeček Františky se zasloužil o rozvoj kraje tím, že nechal podél cest vysázet stromy. Bohužel zemřel velmi mladý, zanechal po sobě manželku se sedmi syny, kteří se dali na řemeslo. Syn František se vyučil v Praze ševcovině, otevřel si obuvnickou živnost a ve svých 23 letech se oženil s krásnou a bystrou 18letou Františkou Gruberovou, která pocházela z podbrdských Hostomic. Po svatbě se nastěhovali na Karlovo náměstí do domu „U Tří vlaštovek“, kde se jim narodily 3 dcery. Maminka Františky byla bystrá paní, krásně zpívala a tančila, měla ráda společnost. Miminka byla černovlasá s modrýma očima. Otec byl plavovlasý, hezký, urostlý, v některých věcech úplným opakem své ženy. Byl velmi pracovitý. Měl mnoho zákazníků, dokonce k nim patřily nejlepší pražské rodiny. Tento stav přetrval i po přestěhování krámu do Myslíkovy ulice, do domu u Lebedů. František Plamínek byl specialistou v orthopedické obuvi a exportoval dokonce do ciziny. Františka se s politikou poprvé seznámila v otcově dílně, kde se o ní hovořovalo a předčítalo. Františka byla horlivým posluchačem, později i výbornou předčitatelkou. Z dětství si pamatovala příhodu se svou učitelkou, kdy ji koupila z lásky cukrátko. Ale učitelka ho odmítla. Z této příhody si vzala ponaučení pro svou vlastní učitelskou dráhu. Vždy, když ji děti přinesly cukrátko, i když je nerada, přijala je, schovala do skříně a nakonec je dětem opětovně rozdala.

Plamínková byla už od útlého věku poslušná, pozorná, hloubavá, samostatná. Ve škole se vždy snažila. Zajímavé bylo, že někdy nechtěla poslechnout, když rozkaz neuznala za správný, oponovala, hájila svá práva, což vedlo samozřejmě k výprasku. Františka byla ve svých názorech rázná už od školního věku, ale to jí přinášelo mnohdy trpkost do života. Několikrát se pohádala se svým strýcem, který byl farárem. Byl to muž velmi prudký, ale dobrosrdečný. Takže prvotní projevy své neteře přecházel s lítostí, ale když mu Františka

vytkla, že dává lidem tak špatnou krávu¹⁴⁰, už nikdy více Františka se svými sestrami léto u strýce nestrávily. Na měšťanské škole Františku vyučovaly velmi dobré učitelky, Srbová a Sokolová, která si všimla potenciálu Plamínkové a půjčovala ji těžkou francouzskou, severskou a ruskou četbu. Když Plamínková končila třetí ročník měšťanky, otevírala Krásnohorská první třídu Minervy. Františka šla však na učitelský ústav. Na toto rozhodnutí vzpomínala slovy: „*Bylo to asi dobře, jinak bych se byla soustředila celá na medicínu, a její sociální úkoly, a zúžila tak své pole působnosti.*“

Františka toužila stát se učitelkou od dětství, a proto zamířila na pražský Státní učitelský ústav. Tehdejší zákony však podmiňovaly výkon učitelského povolání celibátem. Plamínková zrušila své zasnoubení s jistým studentem medicíny a neprovdala se ani později, neboť žádný z mužů nesplňoval její přísná kritéria.

Čtyři léta strávená na učitelském ústavu ji nedaly vůbec nic. Během prvního roku zjistila, že se nemusí moc snažit, a proto si přestala kupovat učebnice a vycházela jen z poznámek z přednášek. Byla inspirací pro své spolužačky. Ty od ní ve většině případů opisovaly. Ani zde se však Plamínková nevyhnula konfliktům. Opět to bylo s místním katechetou. Občas si postěžovala na své dřívější učitelky, protože jí dávaly číst jako malé opravdu těžké knihy, a to ji vnitřně ovlivnilo. I nadále byla vášnivou čtenářkou. Odmaturovala v roce 1894 a dostala místo bez žádosti v Táboře.

Po prvních letech na odborných školách v Táboře a Soběslavi se Plamínková vrátila do Prahy a vyučovala na dívčí škole na Letné. Pokračovala pak ve vlastním vzdělávání, chodila na francouzštinu, němčinu, na večerní kurzy do umělecko-průmyslové školy, k Boudovi na kreslení a akvarel, modelovala z hlíny. Následně připojila hru na piano, sborový zpěv ve spolku Pražských učitelek, návštěvy výstav a čítáren a o prázdninách ještě přidala cestování do Itálie, Švýcar, Německa, aj. Při příchodu do Prahy dostala na starost třetí třídu, ve které se vystříдалo již 7 učitelek. Plamínková viděla menší obtíže, ale věřila si. Měla také proč. Její přístup děti získal a i ti nejhorší ze třídy si ji vážili. Byla inspirací pro své žáky i kolegyně. Děti si ji natolik oblíbily, že když Františka měla svátek, tak ji všechny přinesly květinu. Z toho však bylo vyvozeno na škole nařízení, kde zakazovaly květinové oslavy. Plamínková vyžadovala jak od sebe, tak od svých přátel opravdovost a svědomitost. Sama říkala: „*mé nejbližší okolí ode mne nejvíce zkusí.*“ Její touha po pravdě a spravedlnosti ji zavedla až k ženské otázce. V této době začínala Plamínková spolupracovat se zahraničím. Zdůvodňovala to tím, že je třeba pracovat i mezinárodně, aby se lidstvo vyhnulo válce.

¹⁴⁰ Jednalo se nejspíš o farní krávu, která byl za určitou částku putovní.

Kdyby byla Plamínková mužem, stal by se z ní velký státník, ale protože byla ženou, narážela na různé překážky. Její povolání ji nedovolovalo během roku cestovat. Protože všechny její aktivity konala dobrovolně, nemohla si za ta dlouhá léta dopřát písárku ani sekretářku. Plamínková měla představivost a prostorovou paměť. Tyto vlastnosti byly potřebné pro provozování politiky. Zastávala své názory, odůvodnila vždy svůj postoj, ale nikdy nikomu nic nevnucovala. Pokud si dotyčný chtěl nechat poradit, pomohla, ale nikoho se nesnažila ovlivnit. Celý život pilně pracovala a nikdy si neposteskla. Jen jedinkrát, a to v dopise Honzákové: *„Mne zabilo, že jsem žena. Kdybych byla klukem, byla bych se pravděpodobně stala nějakým vlivným činitelem, který by měl kolem sebe řadu placených pomocníků, nebyl by se musel utahat sám, nebo s několika stejně smýšlejícími. A když už jsem žena, měla jsem v sobě mít méně smyslu pro spravedlnost, abych nemusela všude zasáhnout, aby zase bylo lépe. Píši ti to, protože se mýlíš, když si myslíš, že nemám touhy po vzduchu, plavání, procházce, atd. ale to vím, že dnes je doba, kdy se dá mnoho chytit, nebo všechno ztratit. Snad je přece vidět, že nedělám nic, co dělají jiní. Což za to mohu, že jsem na přední výspě, že musím hlídat, avizovat, burcovat? A to nečeká.“*

Františka Plamínková se angažovala nejprve v Pražském spolku učitelek, kde bojovala za zrušení celibátu pro toto povolání. V této době také spolupracovala s Ústředním spolkem jednot učitelských, kde byli většinou muži. Zde představila svůj návrh, zaujala tamější muže, jako byl např. Viktor Rašín,¹⁴¹ který začal podporovat zrušení celibátu. Argumentovala, že společnost by neměla inteligentním ženám plození potomků zakazovat, ale naopak je od nich vyžadovat. Mnoho mužů bylo touto myšlenkou nadšeno, ale našli se takoví, kteří začali hned hledat nějaké chyby. Jednou z námitek byla mateřská dovolená. Plamínková na tuto reakci zareagovala požadavkem k učitelkám, aby přispívaly do mateřské pokladničky. V roce 1904 se naskytla malá naděje v podání návrhu na zrušení celibátu učitelek v Čechách od poslance J. Houry, který tento návrh podal na zemském sněmu. Zajímavostí bylo, že na Moravě až do roku 1905 celibát učitelek nebyl. Tohoto činu nedocílila monarchie, ale úspěch se dostavil až za první republiky. Tehdy 24. července 1919 byl zrušen celibát učitelek. Po tomto úspěchu si Plamínková předsevzala za nový úkol, rozšířit tento zákon i na ostatní zaměstnání. Splnění toho cíle dosáhla Plamínková v roce 1928.

Když byl roku 1903 založen Ženský klub český, zasedala tehdy osmadvacetiletá Plamínková v jeho nejužším vedení. O dva roky později pak iniciovala založení Výboru pro volební právo žen. Plamínková v ženském klubu českém se snažila přiblížit ženy k mužům. Chtěla, aby si muži uvědomili, že je ženy nechtějí ohrožovat, a proto by je oni naopak neměli

¹⁴¹ Viktor Rašín (1858–1921), byl národohospodář a učitel.

omezovat. Jednou pronesla: „ *At' si nikdo z mužů nemyslí, že ženské odborové organizace jsou bojovně namířeny proti nim. Byl by to smutek mého života, kdybych měla odcházet a nevidět, že i muži pochopili, že jen žena správně sebevědomá, sama sebou jistá, je jejich nejlepší družkou a nejcennější spolupracovnicí.*“ Plamínková se ale nevěnovala jen této otázce, prosazovala také myšlenku „Svůj svěmu“. Pod tímto termínem si představovala, aby český lid kupoval výrobky vyrobené doma. Tento její postoj ji dostal až k soudu, kde se musela obhajovat. Jako svého právníka měla dr. Scheinera. Ale to by nebyla Plamínková, kdyby i ve chvíli, kdy by se měla kát, si nestála tvrdošijně za svými názory.

Výbor pro volební právo žen v roce 1935 měl 12 pokrokových členek. Členkami byly F. Plamínková, M. Tůmová a 10 spolupracovnic z prvních českých doktorek, studentek, úřednic, manželek a matek. V době založení si nesměly říkat spolek, protože neměly právo spolčovací, proto to nazývaly „volné družení“. Její práce za volební právo pro ženy byla systematická, ale pomalá. Při zjištění plánů z Vídně, kdy mělo dojít ke zřízení celibátu na Moravě, kde do té doby zatím neplatil, se pustila usilovněji do práce. Postupovala po etapách. Jako první si předsevzala seznámit veřejnost se svými plány, přiblížit ženám jejich práva a povinnosti, informovat je. Druhým postupem si chtěla ověřit, že u prvního postupovala správně. Druhou etapou tedy byly ženské kandidatury. Mezi prvními kandidátkami byla i Marie Tůmová a měla úspěch. Proto Plamínková usoudila, že uspěla a přikročila k třetí etapě. Tou byla společná kandidatura jedné ženy. Byla jí spisovatelka Viková-Kunětická,¹⁴² která vyhrála a byla zvolena. V době výročí narozenin Plamínkové byl volební výbor odborem Ženské národní rady a od roku 1908 členem Mezinárodní aliance pro volební právo žen.

Na sklonku první světové války Plamínková vstoupila do národně-socialistické strany a brzy se stala členkou jejího předsednictva. S velkým nadšením přivítala vznik samostatné republiky a v těchto revolučních dnech také - intervencí u ministra školství - dosáhla zrušení celibátu pro učitelky. Brzy byla za národní socialisty zvolena do pražského zastupitelstva. Liberální ovzduší první republiky využila též k vytvoření zastřešujícího orgánu ženského hnutí v Československu. Vznikl v roce 1923 pod názvem Ženská národní rada a stal se významnou součástí mezinárodního feministického hnutí.

Plamínková byla od začátku členem výboru Ústřední zemské jednoty učitelek a redaktorkou v Časopise učitelek. Během války však obě organizace opustila i se svými

¹⁴² Božena Viková-Kunětická, rozená Novotná (1862-1934), byla česká nacionalistická politička, spisovatelka s feministickou tendencí, dramatička.

přítelkyněmi.¹⁴³ Františka Plamínková zasáhla do školského zákona tím, že uplatnila princip koedukace a koinstrukce.

Temperamentní učitelka zahájila své působení v cizině již roku 1908, kdy se zúčastnila světového kongresu Aliance pro volební právo žen v Amsterdamu. Od té doby jezdila Plamínková na feministické kongresy po celém světě pravidelně. Roku 1925 byla zvolena ve Washingtonu místopředsedkyní Mezinárodní rady žen. Tato důsledná žena však byla kritičkou i "vlastních řad". Na okraj dopisu, kterým přijímala místopředsednictví, napsala: "Mně se zvedá žaludek z těch ženských, které chtějí reformovat svět a zavádějí mam a klam." Plamínková byla členkou mnoha mezinárodních organizací, jmenujme si některé z nich: Mezinárodní ženská rada, Mezinárodní aliance pro volební a občanská práva žen, Malá ženská dohoda, Mezinárodní sdružení výdělečně činných žen, Mezinárodní Open Door. V roce 1925 se konal ve Washingtonu kongres Mezinárodní rady žen, kam Plamínková cestovala s Albínou Honzákovou. Albína na tuto zahraniční cestu velice ráda vzpomínala a do sborníku tuto cestu také zvěčnila. Bohužel ve sborníku máme kratší verzi, která je spíše všeobecnějšího obsahu, ale v pamětech Honzákové se dozvídáme menší perličky k osobnosti Františky. Plamínková zde vedla velice živý rozhovor s předsedou demokratické strany Franklinem Roosweltem,¹⁴⁴ nebo s proslulým soudcem pro nezletilé Lindsayem.

Při soukromé večeři u J.D. Rockefellera mladšího¹⁴⁵ se paní Plamínková živě zajímala o výsledky kongresu, velice zapáleně, až vášnivě debatovala s pánem domu o naši české demokracii, o našich evropských poměrech a cítění. A velmi naléhavě budila jeho zájem o československé výtvarné umění a o československé lázně.

Dlouholetou předsedkyní mezinárodní ženské rady byla až do roku 1936 markýza Aberdeen, choť místokrále kanadského, příbuzná královské anglické rodiny. Sama s velkou tradicí a politickým rozhledem. Plamínkovou s touto ženou pojilo velké zapálení a přátelství.

Senátorkou byla zvolena poprvé roku 1925 a tuto funkci vykonávala až do zrušení Senátu v roce 1939. Současně jako hlava českého ženského hnutí hodně publikovala. Byla dlouholetou přítelkyní prezidenta Masaryka a jeho rodiny. Stýkali se především na politické úrovni - snažila se ho přesvědčit, aby byla do ministerské nebo velvyslanecké funkce jmenována nějaká žena (Masaryk odmítl s odůvodněním, že v současné politice nevidí

¹⁴³ Plamínková odešla s Gebauerovou, Vítkovou, Honzákovou, protože se neshodly v taktice boje za zrušení celibátu a v nových sociálních a výchovateckých ideích.

¹⁴⁴ Franklin Delano Roosevelt (1882-1945), byl americký politik a 32. prezident USA. Zastával svůj úřad nejdéle ze všech amerických prezidentů a byl jediným, který byl zvolen do svého úřadu vícekrát než ostatní prezidenti. Zvolen byl čtyřikrát.

¹⁴⁵ John Davison Rockefeller, Jr. (1874-1960), byl významný filantrop a stěžejní člen prominentní rodiny Rockefellerů. Byl jediným synem z dětí obchodníka Johna D. Rockefellera.

osobnost, která by tuto funkci mohla zastávat.), ale velká sbírka fotografií a jiných vyobrazení T. G. M., jež se našly v její pozůstalosti, svědčí o tom, že tento muž byl patrně jejím idolem po všech stránkách. Roku 1931 byla Plamínková jmenována alespoň delegátkou při Společnosti národů v Ženevě.

V září 1938 píše senátorka Plamínková otevřený dopis Hitlerovi. Vyčítá mu nejen urážku prezidenta Beneše, ale upozorňuje i na historické a zeměpisné omyly, jichž se dopustil ve své "slavné" norimberské řeči 12. září. Dopis zakončuje: *"Jako poctivá demokratka považuji za svou lidskou povinnost napsat Vám, pane říšský kancléři, protože jsem pevně přesvědčena, že i proti vojenské převaze pravda zvítězí."*

Po okupaci Čech a Moravy se neváhá ozvat znovu. Protestuje u státního prezidenta Háchy, že v padesáticenném vedení jediné povolené protektorátní strany, Národním souručenství, není jediná žena. Odmítá navrhnout zrušení Ženské národní rady, jak jí to protektorátní orgány doporučily.

Měla možnost emigrovat, když v květnu 1939 vycestovala na feministický kongres do Kodaně. I když ji přátelé nabádali, vrátila se. Již v den vypuknutí druhé světové války, 1. září 1939, byla zatčena a šest týdnů vězněna. Jelikož byla po propuštění pod dohledem gestapa, pověřila organizací ilegální činnosti Ženské národní rady Miladu Horákovou.¹⁴⁶

Dva týdny po atentátu na Heydricha gestapo Plamínkovou zatklo podruhé a převezli ji do Terezína. Patrně ji vůbec nevyslyšeli a podobně jako spisovatele Vladislava Vančuru, ji poslali jako velice známou osobnost rovnou před popravčí četou, aby zastrašili české obyvatelstvo. Františka Plamínková byla zastřelena na střelnici v Kobylisích 30. června 1942. Prorocky se naplnila její slova, když na nabídku portrétování prohlásila: "Nechci, aby po mně zbylo něco takového. Po mně ani popel nezůstane, jenom ta práce." Její zpopelněné ostatky nacisté skutečně nasypali do hromadného hrobu.

¹⁴⁶ JUDr. Milada Horáková (1901-1950), byla česká politička, oběť justiční vraždy během komunistických politických procesů v 50. letech minulého století za vykonstruované spiknutí a velezradu. Byla jedinou ženou popravenou v rámci těchto soudních řízení. Díky své neústupnosti během svého soudu se stala symbolem odporu proti totalitě vládnoucí komunistické strany.

3. 5. Přednášky

3. 5. 1. „Něco o moderním ženském hnutí u nás“¹⁴⁷

Jaký je moderní názor na ženu? Jaké jsou pokrokové snahy ženského hnutí? Feminismus – emancipace – moderní žena. Tolikrát to bylo zesměšňováno muži, ale i ženami.¹⁴⁸ Nikdo z nich si ale neuvědomoval, že tento směr veřejného a soukromého života je jedním ze základů demokracie. Ženské hnutí vyplynulo z mravních pohnutek, uznání lidské důstojnosti k ženě a vážnosti k ní, k uznání lidské rovnosti s mužem. Lidé by si měli uvědomit, že ženské hnutí není vedeno proti mužům, ale jeho snahou je vyrovnané a krásné soužití obou pohlaví. Celé 19. století je ovlivněno vznikem moderního ženského hnutí, které bylo zahájeno vystoupením amerických žen s požadavkem za politická práva a rovné vzdělání s muži. Zakladatelkou byla Olympe de Gouges¹⁴⁹ a nejslavnější sepsaný spis na obhajobu požadavků byl spis Johna Stuarta Milla¹⁵⁰ – O poddanství žen. Osobnost Johna Stuarta Milla je zajímavá, neboť byl zastáncem utilitarismu¹⁵¹.

Byl tento čin motivací českých žen v boji za svá práva? Když jsme my ženy postupovaly úředně s požadavky pro sebe, byl rakouský stát zásadně proti. Přesto jsme si to dokázaly zařídit dle svých možností. Myslím tím vznik prvního dívčího gymnázia v Evropě. A opět jsme to byly my české ženy, které si vynutily na rakouské vládě přístup na vysoké školy. Přes zákaz politického spolčování vybudovaly si naše ženy silné volební hnutí, získaly pro sebe již před válkou všechny politické strany, které se vyslovily i pro pasivní volební právo žen. Právě díky jejich pomoci jsme mohly dosáhnout v roce 1912 úspěchu.¹⁵²

¹⁴⁷ LA PNP Praha, fond Albína Honzáková, č. NAD 554, Rukopisy vlastní, Něco o moderním ženském hnutí u nás, rkp. 13 ll.

¹⁴⁸ Důvodem můžou být první pokusy bojovnic za veřejná práva. Tyto ženy mohly působit fanaticky, odívaly se nevhodně, jejichž projevy mohly vyznívat proti mužům.

¹⁴⁹ Olympe de Gouges (1748 – 1793) byla francouzská dramatička a spisovatelka, jejíž hlavní náplní práce byly feministické a demokratické myšlenky. Ve své práci Deklarace práv ženy a občanky kritizovala nerovnost pohlaví a nadvládu mužů. Své myšlenky projevovala během Velké francouzské revoluce, a protože to byly myšlenky příliš revoluční, tak místo získání stejných práv pro ženy, jako mají muži, si vysloužila „čestné“ místo pod gilotinou.

¹⁵⁰ John Stuart Mill (1806 – 1873) byl anglický filosof, ekonom, politik. Mill vidět problémy žen jako důležité, a začal psát ve prospěch větších práv pro ženy. Ve svém spisu O poddanství žen se snaží ukázat, že právní podrobení žen je špatné a že by se mělo dát přednost dokonalé rovnosti. Byl prvním mužským autorem, který se zabýval ženskou otázkou. Mill pocítoval doposud přetrvávající útisk z dávných dob, předsudky, které narušovaly pokrok lidstva.

¹⁵¹ Utilitarismus je směr, jehož cílem je hledání prospěchu a lidského blaha. Přiblížení toho směru bychom našly v knize Úvod do principů morálky a zákonodárství od britského filosofa a právního teoretika Jeremyho Benthamu.

¹⁵² Zvolení Boženy Vikové – Kunětické jako první ženy do sněmu království českého.

V pokroku byl nápomocen Dr. Tomáš G. Masaryk. Sám říkal, že k tomuto postoji ho inspirovala jeho manželka Charlotta Gariigue Masaryková.¹⁵³ Jemu můžeme vděčit za slova vyřčená 1904 ve prospěch moderních žen.

Jestliže budeme Boženu Němcovou považovat za první feministku, která budovala umělecky lepší svět, Karolínu Světlou, která kreslila silné, duchovně ovládající se ženy, Elišku Krásnohorskou, jenž postavila vzdělanou ženu do života, byla F. F. Plamínková, která vytvořila typ moderní ženy, svobodné, duchovně i hospodářsky samostatné, tvůrčí a „svězákonné“, „rovnorodé“ partnerky pro muže. Osobnost F. Plamínkové byla přiblížena v jedné z předchozích kapitol.

Proč si ženy nechaly sebrat své výsostné postavení? Jak mohlo dojít ke změně v postavení ženy, která se v dávné minulosti těšila velké, hluboké úctě, až k ženě, která se nacházela ve zlaté kleci? A přestože to mohla být „zlatá klec“, přece jen každá klec je vyrobena z kovu. Tedy z materiálu velmi tvrdého a odolného. Proč je povolání žen považováno za snadnější proti mužskému? Je snad učitelství, ošetřovatelství, být vychovatelkou a jiná zaměstnání lehčí než mužská povolání? Je snad nervová soustava žen slabší než mužská? Jak to, že ženy jsou schopny vydržet stejná příkoří jako muži, ale přesto jsou brány jako méněcenné.

Je pravdou, ženy v této době nebyly významné malířky, stavitelkami, sochařkami, vědkyněmi a dalšími významnými osobnostmi, ale přesto byly tou nejdůležitější osobou ze všech. Kdo jiný přivedl tyto muže na svět, kdo je vychovával, vštěpoval jim zásady poctivosti, čestnosti. Život národa se vždy odráží na jednotlivci. Plamínková uvedla: „*Kdyby se v tomto duchu psala historie, pak i vliv mnohých žen by došel svého pravého ocenění.*“ „*Ženy dávají každému století jeho hvězdy, jeho proroky, jeho pilíře.*“

„*Ženská otázka nese ženy, a ženy nesou ženskou otázku, a je jedině na nich, aby ji daly tepot ženského srdce a chvění lidské duše.*“ To byly myšlenky, které Plamínková zastávala. Jaká je tedy moderní žena? Každý si ji představuje jinak. Výčet její podstaty a jejích schopností může být krátký, ale i velmi dlouhý. Všichni jí dáváme kladné i záporné výchyty, neboť jen z kladných hodnocení by žena nebyla ani ženou, tak jako by muž nebyl mužem.

Každá žena, ať už zastává jakékoliv zaměstnání, by si měla uvědomovat, že v něco věří. Ve většině případu my ženy věříme v život, lásku a trvání. Pravou ženou je ta žena, které statečně nese životní závazky. Plamínková říkala: „*Nechť je cílem každé ženy, aby byl její život světlou stopou ve vývoji, jímž lidstvo kráčí ke své spáse.*“

¹⁵³ Charlotte Garrigue Masaryková, rozená Charlotte Garrigue (1850-1923) byla manželka prvního československého prezidenta Tomáše Garrigue Masaryka, členka řady ženských organizací.

3. 5. 2. „Několik slov ke studentkám“¹⁵⁴

Životní určení, cíl, to je hlavní myšlenka, při které nás školy vypouštějí po absolutoriu do světa. Každá doba s sebou přináší vyšší požadavky na vzdělání. Proč? Nejspíš to bude tím, že vzdělání je nejúčinnějším prostředkem k vytváření charakteru. Ale to není jediný cíl vzdělání, dále má rozvíjet všechny naše lidské schopnosti. Člověk také věčně hledá pravdu, ať skrytou či zjevnou. Při tomto hledání nás ovlivňuje okolí, přátelé. Honzáková uvádí: *„Úkolem vzdělání jest uzpůsobit člověka tak, aby za každých seberůznějších okolností v životě dovedl správně přemýšlet.“* Dokážeme rozpoznat vnější i svůj vnitřní svět, rozeznat dobro od zla.

Důležitou otázkou zůstává, zda my dívky, ženy, máme pokračovat v boji samostatně či přistoupit do klubu.¹⁵⁵ Jako celek jsme se vzájemně podporovaly, vzdělávaly a postupem času dosáhly i úspěchů. Ale co jednotlivci? Ti jsou odříznuti od pokrokového středu a od spolupráce s ostatními ženami. Nabudeme větší svobody ve spolcích, nebo více jako jednotlivci? Tato odpověď je na nás samotných.

3. 5. 3. „Průkopnice lékařského studia žen“¹⁵⁶

Co jiného než příběhy lékařek by mohlo být náplní této přednášky. A přece se je Honzáková snaží přiblížit jako ženy, které sice dosáhly určitého cíle, ale musely za to platit. Prvními vysokoškolsky vzdělanými lékařkami byly Mudr. Anny Bayerová¹⁵⁷ a Mudr. Bohuslava Kecková.¹⁵⁸ Obě získaly vzdělání ve Švýcarsku. Jejich snahy o získání „nostrifikace“ byly marné. Jejich působení bylo přesunuto na Rakousko-Uherskou „provincii“, Bosnu a Hercegovinu. Práce v této krajině nebyla snadná, přesto obě získaly důvěru a lásku svých mohamedánských pacientek a žaček. Kecková uplatňovala vědomosti a znalosti jako porodní asistentka a Bayerová vychovávala mládež k uvědomělému, zdravému způsobu života, prostě zdravotně. Když jim zbýval čas, učily domorodé ženy číst a psát, ovlivňovaly jejich duchovní život a odsouvaly škodlivé předsudky a zvyky.

¹⁵⁴ LA PNP Praha, fond Albína Honzáková, č. NAD 554, Rukopisy vlastní, Několik slov ke studentkám, rkp. 4 ll.

¹⁵⁵ Má na mysli ústřední klub český, a jeho odbor Slávie.

¹⁵⁶ Vzpomínky na tuto událost si napsala sama Mudr. Anna Honzáková v článku K zápasu o lékařské studium žen. Článek je vytištěn v almanachu „Studentky let 1890 – 1930.“

¹⁵⁷ Životopis Mudr. Anny Bayerové napsala Mudr. Anna Honzáková.

¹⁵⁸ Životopis Mudr. Bohuslavy Keckové napsala Eliška Krásnohorská do Ženských listů.

První promovanou českou lékařkou byla sestra autorky Mudr. Anna Honzáková.¹⁵⁹ V práci jsou uvedeny „švýcarské“ lékařky, ale i první medička Karlovy univerzity v Praze Růženu Machovou, která promovala v prosinci 1903, dále Eliška Vozábová, Marie Peigerová, Ludvika Nová a Svatoslava Hodnotová. „Celá první medická četa dosáhla diplomu doktora veškerého lékařství – medicinae universa.“ Ale přesto se lékařky po získání diplomu setkávají s překážkami. Uvedme příklad, kdy lékařka chce jít do nemocnice, ale lékaři ji tam nechtějí pustit, protože to považují za krok proti úřadům. Jen díky moudrosti jednotlivých mužů, kteří vidí potenciál a možnosti, je lékařka vpuštěna do nemocnice, tím si může prohloubit své klinické vzdělání. Mezi takovými moudrými lékaři nacházíme Dr. Rábla.

Čas je ale neúprosný protivník. Co nebylo možné na začátku století, je v jeho polovině bráno jako samozřejmé. Československý prezident Antonín Zapotocký se ženami počítal, jako s další pracovní silou. Podporoval rychlejší tempo pronikání žen na všechna pracoviště. V této době nebyla u nás ještě organizována v plné míře pomoc spojením výdělečného povolání s rodinným životem, a tak proto došlo k přetížení žen. Po zrušení celibátu učitelek se dostavilo určité uvolnění napětí. Nový život si začala každá žena vytvářet podle svého vlastního cítění. Uvedme příklad Mudr. Milady Němcové, manželky vnuka Boženy Němcové, která byla vděčna, že mohla spojit vysokoškolské studium, lékařské povolání s rodinným životem.

Bylo dobře, že ženy bojovaly za svá práva, přesvědčení. Měly si také uvědomit, zda jim v něčem neunikala nějaká podstata, něco důležitého. Pokud si mohly, s rukou na srdci říct, že prožívaly život, tak jak opravdu chtěly, že nepromarnily ani jednu minutu svého života, pak byly opravdu šťastné. Pokud ale zjistily nějaké nedostatky, tak se nevracely do minulosti, dětství a chtěly to napravit. Láska k životu a duševní rovnováha, to bylo nejdůležitější, co měly za úkol.

Autorka je se svým životem spokojená, prožila ho naplno, v symfonii veřejného, spolkového života a vybraného přátelství. Pravděpodobně ničeho nelituje. Lékaři a jejich povolání jí bylo blízké po celý život, vždy byla v kruhu dění, díky pacientům otce Mudr. Jana Honzáka, poté sestry Mudr. Anny Honzákové, která měla svou ordinaci ve svém domě, dále bratra Mudr. Bedřicha Honzáka, který působil v Hradci Králové a v neposlední řadě i švagra Mudr. Pavlíka. Nyní ve stáří byla obklopena nejdražšími lidmi, a přestože ji doháněla meta všeho lidstva stáří, stále měla chuť do života.¹⁶⁰

¹⁵⁹ LA PNP Praha, fond Albína Honzáková, č. NAD 554, Rukopisy vlastní, Průkopnice lékařského studia žen, strojopis s rkp. úpravami, 11 ll.

¹⁶⁰ Text je datován do roku 1972 na Hradčanech.

3. 5. 4. „Žena v historii různých národů“¹⁶¹

Dochovaný fragment přednášky uvažuje nad ženami jako celku, ale i jako jednotlivých osob. Jak může být jedna žena feministkou a druhá fašistkou. Co vede tyto ženy k těmto postojům. Co dělá se ženou její pocit nutnosti vnitřní svobody, co žene jiné ženy díky mateřskému instinktu k touze po krvi. Oba typy žen spojuje stejný naléhavý problém: chování muže k ženě po stránce sexuální i psychické. Proč to byli opět muži, kteří se snažili spoutat erotické sybaritství mužů, tím že očerňovali ženy. Označovali je za nečisté tvory, nemající duše. Honzáková uvádí: „*Sám Hus, přítel a učitel žen, nazývá ženu smolou d'áblou.*“ Proč vlastně muži bránili ženám v cizoložství, když sami odjížděli za milostným dobrodružstvím? Proč byly ženy trestány za něco, ale muži z toho vycházeli s čistým štítem?

Jaký měl záměr Bedřich Smetana, když se nechal inspirovat pověstí o Libuši. Vždyť to byla ona, mladičká, moudrá dívka s darem vidění do budoucnosti, která byla zvolena za vůdkyni kmene, národa. Honzáková říká: „*České ženy šly do sociálního života, aby spoluvytvářely nové dějiny, novou jejich velikost.*“

Ženy by se měly nechat inspirovat v minulosti. Ať už se jedná o doloženou historii či přetrvávající pověsti. Vždyť v antických bájích byly ženy silné, plnokrevné, jasně myslící, samostatné, odvážné, poslušné zákonů božských. I Platón si uvědomoval, že ideální stát nemůže existovat bez rovnoprávnosti a rovnocennosti žen a mužů. Muselo uplynout mnoho let, aby v Národním shromáždění během Velké francouzské revoluce, zazněl návrh na rovná práva žen. „Na ženách samých je, aby odklízely, co jim stojí v cestě vzhůru.“

Vyzývá nás ženy, abychom bojovaly za sebe sama, za své potomky, za naši přirozenou podstatu. Nenechme si řídit naše životy, ovlivňovat naše rozhodnutí. Albína Honzáková řekla: „*Mějme k sobě úctu, jako ji má muž k muži, člověk k člověku.*“

3. 5. 5. „Tomáš Garrigue Masaryk a ženy“¹⁶²

Tato přednáška, která byla přednesena 24. listopadu 1937 na pietním večeru Sdružení vysokoškolsky vzdělaných žen v Praze, vznikla po smrti toho významného muže. Honzáková byla požádána, aby promluvila o vztahu Masaryka k ženám. Osobnost Masaryka byla velice zajímavá. Honzáková se s tímto mužem znala osobně. Masaryk jednou veřejně přiznal, že

¹⁶¹ LA PNP Praha, fond Albína Honzáková, č. NAD 554, Rukopisy vlastní, Žena v historii různých národů, strojopis s rkp. úpravami 5 ll.

¹⁶² Honzáková, Albína. *Masaryk a ženy*. Praha 1937. Národní knihovna, 54K46559, s. 3-14.

musel dlouho hledat a dobývat rovnováhy, kterou měla jeho žena od začátku. Masarykova osobnost byla postavena na jeho přístupu k feminismu. Masaryk věřil, že osvobození ženy od daného způsobu života by mohl vést i k osvobození muže a rodiny. Jednou řekl: „*Každému individuu má být dána příležitost vyvíjet se normálně a všech jeho pěkných a dobrých sil má být využito pro celek.*“ Masaryk rád využíval Goetha, a jeho Fausta a Markétku. Neboť tvrdil, že i nadčlověk v podobě Fausta se cítil jako nadčlověk, jen protože měl u sebe podčlověka v podobě Markětky. Honzáková uvedl, jak Masaryk vykládal své feministické názory univerzitním posluchačům. Ukazoval, že ženy svou bystrostí a výkonností ve mnohém převyšovaly výkonnost svých mužů. Když hrozilo obnovení celibátu, podpořil úsilí zabránit tomu. Jedna z pamětnic vzpomínala, jak ženy jely do Vídně bojovat za volební právo žen, a dotyčný ministr raději někam zmizel. Ale byl tam takový mladík, který ho šel ochotně hledat. Když už ho konečně našel, celý usměvavý ho přivedl k nim. Masaryk a jeho žena byly skoro půl století věrni svým přesvědčením. A možná bylo dobře, že jeho paní ho v Čechách udržela, i když nebyl lidmi chápán. Nakonec bychom mohly také nepochybovat o paní Masarykové, že tento národ měla ráda. A jako bojoval Hus, tak se i snažil Masaryk. Když si vzpomeneme, že tu byli osoby, které bojovaly za tento národ, tak bychom se neměly vzdávat tak snadno, a bojovat dál, aby ten boj, který za nás vybojovali nepřišel nazmar. Masaryk natolik věřil ve feminismus, že byl ochoten poslat svou dceru studovat na malou, neznámou školu, jen aby podpořil toto přesvědčení. V Masarykově životě a práci najdeme inspiraci a ponaučení, pokračujme v jeho díle. Pak s námi zůstanou i nadále.

3. 5. 6. „Masarykovo lidské poselství budiž základem školy i života“¹⁶³

Honzáková měla proslov na valné schůzi Sdružení československých učitelek v Praze 28. listopadu 1937. V tomto proslovu se opět věnovala tématu Masaryk.

Masaryk vždy vystupoval jako charakterní, disciplinovaný muž, ale přesto byl bojovníkem. Sám o sobě jednou řekl, že mnohokrát měl větší chuť poznávat než zápasit. V jeho boji ho podporovala jeho žena, vždy se slovy: „*Ty máš pravdu, ty nesmíš ustoupit.*“ Proto celý svůj život studoval, aby prosadil pravdu. Často mu byla vyčítána jeho bojovnost a kriticismus, ale nikdo si už neuvědomoval, že vše často rozebíral. Proč tedy Masaryka neustále kritizovali? Bylo lepší ho kritizovat, než ho následovat. Tuto otázku Honzáková

¹⁶³ Honzáková, Albína. *Masarykovo lidské poselství budiž základem školy i života*. Praha 1937. Národní knihovna. 54K46559, s. 15-36.

zmínila jen pár dní po odchodu toho muže, neboť už v této době se začali objevovat kritici, pochybovači. A to dokonce i v jeho vlastním táboře. Ale proč?

Masaryk vždy vystupoval jako věrný sluha toho státu a také Boha. I když se nechal ve státních věcech inspirovat v Řecku. Poté se zaobíral velice netradičním tématem, jímž byla sebevražda. Tento jev ho natolik zajímal, že ho psychologicky ovlivnil. Všeobecné vnímání bylo ovlivňováno četbou filosofů jako byli Schopenhauer¹⁶⁴ a Hartmann.¹⁶⁵ Masaryk se celý život snažil poznat „život“, proniknout do všech stále vyvstávajících záhad myšlení a světového dění. Dalším tématem bylo jeho hledání duše v moderním člověku a jeho vztahu k Bohu.

Rozebrat jevy, podívat se do jejich podstat, to byla myšlenka, kterou Masaryk aplikoval na racionalismus, ale i na hitlerismus. Masaryk k tomu řekl: *„Když je rozebereme, zjistíme jejich strukturu, pochopíme, můžeme nalézt způsob jak je odstranit.“* Masaryk zastával rovnost, proto všechny jeho děti dostaly stejné vzdělání. Mravnost je základem života, ale Masaryk prosazoval také náboženství. Sice nebyl dogmatikem, ale přesto zastával názor svobody náboženského myšlení. Chtěl naučit národ užívat vlastní rozum, ale věděl a často i říkal, že myslet bolí, ale myslet se musí.

Masaryk miloval školu. Ať už to bylo z jedné i z druhé strany. První stranou byla touha po vědě, poznání. A tou druhou byla snaha vzdělávat, porozumět studentům, pomoci jim pochopit, a využít jejich vlastností, schopností a logického myšlení. Mnoho lidí, a někteří jsou právě jeho kritici, se přiznali, že se ho snažili přistihnout při nějaké nedůslednosti, při rozporu vlastní životní praxe a hlásanou teorií. Každý se však přiznal, že to byla marná snaha.

Jaké je tedy ponaučení z toho přiblížení osobnosti ale i vnitřního chápání Masaryka. Měli bychom následovat příkladu Komenského a Masaryka v jejich snažení, v duchu. Měli bychom hledat nové cesty k řešení velkých, ale i drobných problémů. Učme se z vlastních chyb. Učme se neustále, nepřestávejme. Tak budeme pokračovat ve snažení, myšlenkách našeho Tomáše G. Masaryka.

¹⁶⁴ Arthur Schopenhauer (1788-1860), byl významný německý filosof 19. století, hlasatel pesimistické filosofie.

¹⁶⁵ Robert Karl Eduard von Hartmann (1842-1906), byl německý filozof.

3. 6. Studie a ostatní

3. 6. 1. „Blíženci“¹⁶⁶

Blíženci jsou charakterizováni jako povídka, ale po přečtení zjistíte, že jsou to vlastně vzpomínky na mladý pár, který měl takové štěstí, že mohl znát sestry Honzákovy.

Hlavními protagonisty jsou Fanyнка a Toník. Fanyнка Suková, dcera obuvníka z Votic, začala pracovat jako služebná u Honzáků před 1. světovou válkou, asi v roce 1911. Byla to poctivá, svěží, čistounká dívka s šedomodrýma očima. Fanyнка sice vystupovala jako tichounká dívka, ale když byla možnost si zazpívat či zatančit, jako by se v ní probudil nějaký „čert“. Byla poctivá a čestná, u Honzákových hospodařila po celou dobu války, kdy už neměly matku. Vařila, uklízela, stávala ve frontách, dokonce jezdila až do Dušní pro mléko. Pěkně se oblékala, chlapcům se velice líbila. Přesto však šetřila, aby si mohla koupit výbavu, až přijde čas se vdát.

Po válce se seznámila s krejčím Toníkem Štefanem z Orlických hor. Byl to „dobrotisko“, ale chyběla mu trochu odvaha začít sám podnikat. Lidé ho využívali, nikomu nedovedl nic odmítnout. Bohužel nebyl v některých věcech tolik zdatný. Ještě rok po svatbě bydleli mladí manželé u Honzíkových v zadním pokoji. Po dalším roce se Fanyнка stala matkou. Jednoho dne ráno, bylo to 22. února 1922, se začala Fanyнка kroutit bolestí. Stihla ještě dovařit oběd, ale pak si musela lehnout. Netrvalo to dlouho a na svět přišla holčička. Novopečená matka byla ráda, ale lékařka ji s úsměvem na tváři sděluje, že má ještě vydržet, máme tam další. Chvilí trvalo než se kluk dostal na svět, ale přece jen se všichni dočkali. Lékařka uvedla: „*To se vám to podařilo, hned páreček.*“ Hned se to běželo oznámit novopečenému otci. Když se dozvěděl o dvojčatech, tak mu spadla spodní čelist. Dítka byla v pořádku, i když se narodila o dva měsíce dříve. Lékařka nad nimi držela zdravotní dohled, dopékala se a rostla. Bohužel osud si s nimi nelehce zahrál. Fanyнка dostala souchotiny. I přestože se o ní lékařka pečlivě starala, posílala ji na různá léčení, přesto v roce 1937 umírá, se slovy: „*O děti mám postaráno.*“ Bohužel přišla i o otce, který následoval svou manželku o tři roky poté, 1940 zemřel u své sestry v Orlických horách.

Co osud dětem sebral, jim dvakrát nahradil. Děti byly vychovávány M. Staňkovou,¹⁶⁷ za velké podpory sester Honzákových. Dostaly velkou rodinu, se kterou si užívaly poklidného a radostného rodinného života. Anna v dětech rozpoznala jejich talenty, ochotně je finančně

¹⁶⁶ LA PNP Praha, fond Albína Honzáková, č. NAD 554, Rukopisy vlastní, Blíženci, strojopis, 6 ll.

¹⁶⁷ M. Staňková byla ředitelkou palácové školy v Podskalské ulici.

podporovala při jejich studiích. Anna Staňková-Štefanová se stala úřednicí ministerstva vnitra a její bratr Luka se rozhodl pro kamenickou školu.

3. 6. 2. „Jak studovaly první studentky“¹⁶⁸

Praha je milionové město. V jejím středu se na konci 19. století zrodila česká Minerva. Bylo to první učiliště toho druhu v celé střední Evropě. Vzdejme hold Elišce Krásnohorské její zakladatelce a jejím spolupracovníkům.

Škola uvítala do přípravy 53 žákyň, většina byla z nezámožných rodin. Dívky byly vítány s úsměvem, i přestože neměly jistou budoucnost. Ředitel Prusík vypracoval osnovu studia, kde shrnul učivo osmiletého gymnázia do jednoleté přípravy a čtyř tříd, které se rovnaly páté až osmé třídě na gymnáziu. Dále dívky absolvovaly 12 hodin latiny a 6 hodin řečtiny týdně. Byly zde nepovinné předměty: němčina, francouzština, ruština, těsnopis, tělocvik a zpěv. Ve škole byla zavedena jednoduchá školní docházka.¹⁶⁹ Mimořádné studijní výsledky žákyň způsobily, že byly jejich práce vystavovány v pavilonu města Prahy na jubilejní výstavě v roce 1891.

Mezi studentkami bylo mnoho nadšení a odhodlání zvládnout učební látku, nedat se porazit. Podle svých vlastností si volily své kulturní zábavy: četbu, divadlo, koncerty, hru na klavír, housle, zpěv, někdy i trochu Sokola, bruslení. Dívkám nebylo z hlediska vzdělání od školy skoro v ničem bráněno. Mohly překládat klasická díla do češtiny, navštěvovat muzea, vědecké ústavy. Žákyně, profesori, ředitel, vydržovatelé školy, rodiče tvořili velkou rodinu. To bylo hlavním tajemství studijního úspěchu prvních studentek. Třída byla při vyučování přístupna jak rodičům, tak členům výboru. Honzáková píše: „*Celá třída byla věrně za jedno, byla pyšná na své premiantky a pomáhala ze všech sil opožděncům.*“

V průběhu bezstarostných studií dívek se Eliška Krásnohorská snažila s výborem Minervy získat povolení ženského studia na univerzitě. Při tomto úkolu ji pomáhali čeští poslanci: Kaizl,¹⁷⁰ Masaryk, Kramář,¹⁷¹ Adámek.¹⁷² Na konci cesty dívek stály maturitní zkoušky. O povolení je složit, si musely požádat zemskou školní radu. Rada jim povolila

¹⁶⁸ LA PNP Praha, fond Albína Honzáková, č. NAD 554, Rukopisy vlastní, Jak studovaly první studentky, strojopis, 9 II.

¹⁶⁹ Řada žákyň bydlela daleko od školy a v Praze tehdy ještě nebyla elektřina ani autobusy. Fungovala to takto: V zimě od 8 hodiny ránní do 13 hodiny odpolední. V létě od 7 hodiny do 12 hodiny.

¹⁷⁰ Josef Kaizl (1854-1901) byl významný český profesor, vědec v oboru politické ekonomie, ekonom a politik z období rakousko-uherské monarchie, člen Říšské rady, ministr financí Předlitavska.

¹⁷¹ JUDr. Karel Kramář (1860-1937), byl český politik, předseda Československé národní demokracie.

¹⁷² Josef Adámek (1881-1964), byl československý politik a poslanec Československé strany lidové.

zkoušky složit, ale odkázala je na nejpřísnější ústav, na akademické gymnázium v Praze. Dívky musely nejprve složit zkoušky z nematuritních předmětů – z náboženství, přírodopisu, filosofické propedeutiky. Pak probíhala vlastní maturita. Ze 16 žákyň, prošly 3 s vyznamenání, 8 s vysvědčením první třídy, 3 měly opravu a 2 neprošly.

„Akademičky dneška a zítřka zůstaňme věrny tradici své velké zakladatelky Elišky Krásnohorské, zachovejme vždycky neporušitelnost ve svodech moci slávy a peněz. V této podpoře tradice, která jest i českobratrskou i evropskou budiž hlavní přímo vzdělaných žen do hlomozného provozu života.“ Tyto slova praví Honzáková svým posluchačkám.

3. 6. 3. „K vývoji politického feminismu“¹⁷³

Myšlenka občanských práv žen a organizovaného hnutí žen se objevuje v průběhu dějin několikrát. V českých zemích můžeme zmínky vidět zachycené v Kosmově kronice, či během husitského hnutí. V něm se dokonce ženy ujímaly i jílce meče a bránily svou víru a vlast.

V 19. století si ženy razily trochu jiným způsobem cestu k vzdělání, na všech možných stupních. V jejich čele stály Božena Němcová, Karolína Světlá a Eliška Krásnohorská. Na sklonku toho století se utvářelo dělnické marxistické hnutí s cílem rovnoprávnosti obou pohlaví, dle názorů Karla Marxe prohlášené v roce 1860. Mimo jiné u nás ještě existovalo vlastenecké a celonárodní hnutí.

Stručné dějiny českého feminismu napsala do naučného slovníku F. Plamínková. Dějiny ženského marxistického hnutí naopak L. Stachová. Orgány feminismu byly Ženské listy, Ženský svět, Časopis Učitelek, Ženský obzor. Na Moravě to byla Ženská Revue a Právo ženy. Organizaci českého občanského feminismu představoval Ústřední spolek českých žen a Ženský klub. První marxistické organizace vznikly v Čechách v roce 1890, v roce 1892 pak první ženský socialistický časopis Ženský list. Redaktorkou byla Karla Máchová.¹⁷⁴

Ženy bojovaly ve všech zemích, ale jen v některých dosáhly vytouženého cíle. Mezi místa, kde se to povedlo, patří Spojené státy americké, Austrálie, dokonce konzervativní Finsko. Naopak revoluční Francie, kde by se to dalo předpokládat, nechala svou největší prosazovatelku popravit na gilotině.

¹⁷³ LA PNP Praha, fond Albina Honzáková, č. NAD 554, Rukopisy vlastní, K vývoji politického feminismu, strojopis, 12 ll.

¹⁷⁴ Karla Máchová (1853-1920), byla učitelka, nakladatelka dělnického Ženského listu, přispěvatelka do ženských časopisů.

Ženské hnutí mělo vynikající představitelky ve všech zemích. Albína Honzáková však uvádí jen ženy, které osobně znala, se kterými spolupracovala. Těmito ženami byly: Alice. G. Masaryková, delegátka Brněnské dívčí akademie v Ženském klubu, Karla Máchová, redaktorka Ženského listu, F. Plamínková, publicistka Marie Tůmová, Anna Sychravová, sociální demokratka a přispěvatelka od ženských listů, realistka Olga Stránská, národně socialistická Fráňa Zemanová, redaktorka Anna Zieglozerová, moravská žurnalistka a redaktorka Zdenka Wiedermannová–Motyčková. Na Moravě F. Zatloukalová-Coufalová, která zakládala pokrokové sdružení moravských žen, a na Slovensku působila spisovatelka Ellena Marothy Šoltéssová.¹⁷⁵

Práce F. Plamínkové a jejích kolegyn byla přínosná. Ale postupovala po malých krocích. Vezmeme-li v úvahu její úsilí o prosazení alespoň jedné kandidátky do politického dění. Její snahy byly neustále mařeny. Když už se objevovala alespoň „malinká“ naděje, že by uspěla, opět jí to někdo překazil. Přece jen to ale dokázala, prosadila Boženu Vikovou-Kunětickou do kandidátky. Proč byly její práce mařeny? Možná můžeme vidět důvod v pohledu osob na politické pracovnice jako na „zuřivé amazonky“. Lidé se změny politických práv obávaly, bály se, že zanikne základ lidské společnosti, rodina.

3. 6. 4. „Magnólie“¹⁷⁶

Zahrada Albíny Honzákové v Dobřichovicích poskytovala autorce nejen inspiraci, ale potřebný duševní klid. Právě zde pod jednou z jabloní začala psát své paměti. Právě zahrada ji pomáhala si vzpomenout na dětství prožité v Kopidlně. Na tu krásnou přírodu, kterou měla možnost jako malá dobře poznat. Vždy milovala přírodu. Když měla čas a možnost, podnikala výlety do přírody. Milovala svou zahradu. A přestože ke sklonku života bylo těžší se na ni dostat, nikdy o ni nepřestala snít.¹⁷⁷

Krásná královna Magnólie tančí v lehounkém větříku. Přišla k nám z Orientu. Přes palouček se autorka dívá na mohutnou českou rozložitou jabloň. Staříčkový biblický strom začíná růžovět. V srpnu již bude ověšena sladkými šťavnatými jablky. Už se těší, až opět bude moci stisknout dásně, a vytryskne proud lahodné šťávy. Vždy, když ochutnává ovoce,

¹⁷⁵ Elena Maróthy-Šoltéssová (1855-1939), byla slovenská prozaička, redaktorka a publicistka.

¹⁷⁶ LA PNP Praha, fond Albína Honzáková, č. NAD 554, Rukopisy vlastní, Magnólie, strojepis s rkp. úpravami 1 list.

¹⁷⁷ Text je psán 20. dubna 1972.

prolne se jí celá část života, kterou strávila na této zahradě. Ta léta¹⁷⁸, kdy pečovala se setrou Annou a poté s přáteli o tento krásný kus země. Ve stejný čas s magnólií rozkveté na trávníku amarelka.

3. 6. 5. „Ofinka“¹⁷⁹

Albína Honzáková píše o své přítelkyni Žofii Hladíkové, ředitelce pražské školy. Tato žena ztratila jako malá otce a o něco později i matku. Byla vychovávána u svého strýce, bratra matky Judr. Karla Stunského. Její druhý strýc, sekční šéf ministerstva školství ve Vídni, dal Hladíkovou studovat na učitelský ústav. Tato žena si hodně vytrpěla a to se podepsalo na jejím stavu. Měla neurastenickou povahu. Díky Mudr. Anně Honzákové se vyléčila a právě tento čin spojil tyto ženy dohromady. Byla to právě Hladíková, která pomohla při těžkých chvílích Albině Honzákové. A to i v okamžiku jako byl den, kdy v rozhlasu zazněl hlas Adolfa Hitlera. Hladíková ji byla velkou oporou po brzkém odchodu sestry Albíny, Anny, která bohužel podlehl krátké nemoci, jenž zapříčinila embolii. Albína a Žofie poté spolu začaly vždy v létě bydlet v letním bytě v Dobřichovicích. Tento fakt ale uškodil Hladíkové v tom, že její krásně zařízený a zrekonstruovaný byt jí po 11 letech zabavilo družstvo. Nedali ji za to ani garsonku. Nakonec byla ráda za hluboké přátelství, které ji pojilo s Albínou, protože spolu začaly bydlet nejen v létě.

3. 6. 6. „Vzdělání a svoboda žen“¹⁸⁰

Demokracie, pokud by měla být demokracií, by měla usilovat o vzdělávání a výchovu žen k přemýšlení a rozhodování. Vždyť naše velké ženy, jako byla Božena Němcová a Karolína Světlá, zápasily o svobodný život, o právo na zaměstnání. Díky Karolíně Světlé, která našla svou cestu ve vzdělávání dívek, mohly pokračovat v jejich snahách Renáta Tyršová,¹⁸¹ Eliška Krásnohorská.

Právě na přelomu století je potřeba ženského státníka, který by prosazoval konkrétní ideály, jakými byly: volební právo žen, zrušení nuceného celibátu učitelek, možnost nových povolání, to vše s cílem docílit vnitřní i vnější svobody žen. F. Plamínkovou považuje za toto

¹⁷⁸ Albína Honzáková hospodařila v Dobřichovicích v průběhu let 1923 – 1972.

¹⁷⁹ LA PNP Praha, fond Albína Honzáková, č. NAD 554, Rukopisy vlastní, Ofinka, strojopis s rkp. úpravami, 3 ll.

¹⁸⁰ LA PNP Praha, fond Albína Honzáková, č. NAD 554, Rukopisy vlastní, Vzdělání a svoboda žen, rkp., 7 ll.

¹⁸¹ Renáta Tyršová, rozená Fügnerová (1854-1927), byla učitelka a odbornice na výtvarné umění.

ženou. Nalézala zákonné a účinné metody. Dokázala poznat lidi, vycítit politické poměry, chodila mezi inteligenci i lid. Byla to právě její osobnost, která dokázala druhé zapalovat k trvalé oddanosti a službě ideálům. Největší spolupracovnicí byla Marie Tůmová, vnučka básníka Ladislava Čelakovského. „*Rodní bratři M. Tůmové vystihli skutečnost, když nazývali Plamínkovou „motor“.*“ Nejen Plamínková měla hodně napilno, dále Fráňa Zeminová,¹⁸² Karla Máchová. „*Když pak byla podepisována Washingtonská deklarace, mohl Masaryk své zásadní stanovisko opřít o zkušenost a prohlásit „žena bude politicky rovnoprávná s mužem“.*“ České ženy sice získávaly svá práva velice pozvolna, pomalu, jinak na tom byly ale ženy v dalších státech. Anglie, dokonce i revoluční Francie odmítaly změny. Naopak Wyoming byl vůči ženám vstřícný již v roce 1869. *Avšak české zemi patří před tváří dějin čest, že, ač politicky uzavřená, šla v čele politického pokroku a dala ženám nejstarší volební právo v Evropě.* Je povinností budoucí elity prohloubit vědomí odpovědnosti a zmnožit schopnosti žen. „*Jest na čase, aby také historie soudobého hnutí ženského byla pojata do učební látky vyšších škol. Světová demokracie prodělává těžký boj. Ženské hnutí jest jí všude oporou.*“

Důsledná a úplná demokracie, statečná bdělost, pohotovost, ale hlavně rozum obyvatel uchránil stát před nebezpečím ze zahraničí. „*Pamatujme všude a za všech okolností: pravda vítězí.*“

Ženy v té době se snažily být samy sebou. Ale ne každý na to měl stejný názor. Dle mého soudu, žena byla tím, co ji ovlivňovalo po celý život od narození až k smrti. Je nutné samozřejmě uznat mužskou zásluhu v našem životě. Ženy vždy s muži bojovaly, byla to jejich podstata od vzniku světa jako takového. Byly to ženy, které si nechaly vzít něco, co měly, chvíli to ani nepostrádaly a následně to začaly chtít zpátky.

¹⁸² Fráňa Zeminová (1882-1962), byla feministkou a členkou národně socialistické strany.

3. 7. Stručné zhodnocení tvorby Albíny Honzákové

Albína Honzáková byla od mládí literárně zdatná. Už během dokončování studií na gymnáziu Minerva sbírala různé tisky a výstřižky, které se nám dochovaly v její pozůstalosti. Během studií na filozofické fakultě začala přispívat svými hesly do Ottova slovníku naučného.¹⁸³ V této době, po složení potřebných zkoušek, začala vyučovat na svém domovském gymnáziu Minerva. Byla to žena velice čínorodá, byla feministkou.

Jako jedna z prvních studentek na Minervě a také na Univerzitě Karlově se zajímala o vše, co souviselo se vzděláváním žen, o boji s tím souvisejícím. Možná proto, že zažila tu dobu, kdy musela o vše bojovat. Neustále se vracela k ženské otázce. Mnoho z nás zná pojem feminismus, ale Albína Honzáková patřila k těm ženám, které tento, v té době nový, neznalý pojem vysvětlovaly a přibližovaly ostatním ženám. Své názory reprezentovala dokonce cestou s F.F. Plamínkovou do Spojených států amerických. Pro lepší znalost názorů a postojů v jiných zemích četla zahraniční tisk, který u nás byl dostupný. Znalost našeho prostředí však byla v tomto případě přínosnější, neboť to bylo právě Království české, které si vybojovalo mezi prvními práva pro své ženy.

Honzáková po celou dobu svého života shromažďovala tisky, výstřižky a statě k ženské otázce. Její pozůstalost obsahuje mnoho cizích rukopisů, které sepisovaly její soukmenovkyně, či byly psány o nich, jejich snahách, úspěších, prohrách, životních osudech.

Jako historička a učitelka nacházela při své činnosti mnoho zajímavých poznámek z minulosti, ale i přítomnosti. Inspirací ji byly nejen doby dávno minulé, ale i její vlastní začky. Své poznámky a myšlenky si nerada nechávala pro sebe. Její přednášky pro dívky, sepsané statě a studie se staly vděčnými tématy, vycházely nejen v novinách, ale i v časopisech. Tvorba Albíny Honzákové obsahuje mnoho osobních vzpomínek, neboť to, o čem psala, ve větší míře i prožila. Honzáková se zaměřovala převážně na ženská témata. Možná proto, že byla žena. Ve většině prací se ženy perou se svým osudem, často zvítězí. Odměnou jim za tuto práci je pocit, že udělaly něco pro budoucí generace, pro sebe samotné. Inspiraci vždy našla ve velkých ženách českých, i když někteří je v té době nepovažovali za nijak výjimečné.

Zajímala se o všechno dění ze své minulosti, ale i jiných lidí. Jak můžeme vidět na tématech jejích prací, zabývala se výhradně a neustále stejnými tématy. Jejím největším a také nejdůležitějším dílem, jsou Paměti. Albína je chtěla začít psát mnohem dříve, ale byla velice

¹⁸³ Autorské příspěvky jsou označeny šifrou Hzk. Nejznámějším heslem je „ženská emancipace“, na kterém má spoluautorství.

vytížena svou prací a dalšími aktivitami, takže se k tomu dostala až ke sklonku života za hodně tragických podmínek. Bylo to celkové vyčerpání a zhroucení. Druhým důvodem byl odchod její drahé sestry Mudr. Anny Honzákové. Albína s ní několikrát mluvila, že by chtěla začít, ale obě se většinou shodly na tom, že mají moc práce. Se sestřiným odchodem se Albína Honzáková snažila vyrovnat sepsáním jejího životního příběhu. Bohužel sestra nebyla jediná osoba, kterou ztratila. Zakrátko měla přijít ještě jedna špatná zpráva a to o smrti F. F. Plamínkové.

Albínu Honzákovou můžeme charakterizovat jako neúnavnou sběratelku, zastánkyni svých názorů, bojovnici, ať už se jednalo o její blízké, přátele, ale i o všechny ženy. Informace, které se jí kdy dostaly do rukou, uměla zhodnotit, využít. Všechné údaje získávala různými způsoby, dokázala o nich dlouze, poutavě diskutovat, předávat je dál formou přednášek. Celkově lze o literární tvorbě Honzákové říci, že nebyla příliš originální autorkou. V mnoha pracech nalézáme stejné náměty a velmi podobnou typologii postav.

Jako autorka byla Honzáková schopná vymyslet velmi zajímavé zápletky, které však často nerozvinula dostatečně psychologicky, nevykreslila a dovedla do gradujícího konce, což jejím dílům ubírá poměrně dost na kvalitě. Musíme si však uvědomit, že Honzáková byla v této oblasti samoukem. Tvůrčí psaní měla velmi ráda, z korespondence vyplývá, že dokonce doufala v úspěch u širokého obecnstva, avšak při pohledu na množství uveřejněných děl je jasné, že svá díla psala, pokud jí to čas dovozoval. Tento postoj se táhne jako červená nit celou její tvorbou, v níž Honzáková neustále upozorňuje na důležitost samostatnosti ženy. Mladé čtenáře nabádá k rozvaze, varuje před ukvapeným jednáním a snaží se, aby si uvědomili, že člověka nelze posuzovat dle jeho zevnějšku.

4. Korespondence

Albína Honzáková za svůj život napsala velké množství dopisů, které byly adresovány rodině a přátelům, spolupracovnícům z různých spolků, v nichž se angažovala, nebo nakladatelům a redakcím různých časopisů, v nichž se snažila uveřejnit své práce.

K rozsáhlé potřebě komunikovat prostřednictvím dopisů vedl Albínu Honzákovou její společenský status, ale i potřeba být v kontaktu s milovanými lidmi. Lze předpokládat, že i potřeba neustále pracovat a zdokonalovat se ve psaní. Důležité pro psaní korespondence bylo místo a čas, kdy mohli pisatelé zasednou a napsat dopis. Především ženy – pisatelky mohly psát, až když si odbyly všechny své povinnosti. Někdy však korespondenci nepřála doba. Jako příklad bychom mohli zmínit, že bývaly doby, kdy byl papír nedostatkovým zbožím. A pokud už byl dopis napsán a odeslán, zbýval ještě problém s doručením. Stávalo se tak v případech, kdy pobývali pisatelé na vzdálenějších nebo hůře dostupných místech.

Dopisy Albíny Honzákové splňují všechna tehdejší pravidla, která měla dopisům náležet. Lucie Skicová - Římalová¹⁸⁴ vysvětluje, že některé jazykové normy byly před sto padesáti lety neustálené¹⁸⁵ a shrnula také zdvořilostní příkazy, které se promítaly do tehdejších textů. Pisatelé se neměli vyvyšovat, měli být skromní a naopak chválit a spíše vyvyšovat adresáta a zdůrazňovat to, co mají oba partneři společného.

Po oslovení se adresáti nebo sama Honzáková omlouvají za opoždění odpovědi, za pravopis či „škrabopis“. Dále pisatelé reagují na předešlý dopis, píšou novinky o sobě a o společných blízkých a známých.

Všechny uvedené osobnosti doprovázely Albínu Honzákovou velkou částí jejího života a trávily s ní dny všední i sváteční. Albína ke všem chovala hluboké city a se všemi ji spojovalo upřímné přátelství. Neměla tedy důvodu se v dopisech přetvářovat nebo je přehnaně stylizovat. V následující kapitole bych chtěla přiblížit korespondenci mezi Albínou Honzákovou a její rodinou a přáteli. Zaměřila jsem se na korespondenci s osobnostmi, které se v pozůstalosti Albíny Honzákové dochovaly více než jen 1 dopis či korespondenční lístek. Bohužel v mnoha případech se nám dochovala jen jednostranná korespondence.

Uvědomuji si, že většina dochované korespondence má vypovídací hodnotu omezenou, neboť v pozůstalosti Albíny Honzákové se dochovaly především dopisy – jednotliviny, které jsou ve většině případů jen blahopřání a pozvánky. Pokud se nám dochovala korespondence rozšířenější, tím myslím v počtu 2 až 10, jsou zde obsaženy také

¹⁸⁴ Saicová Římalová, Lucie – O dopisech ..., In Adam, Robert (eds.) – Božena Němcová, Korespondence III: 1857-1858, s. 19.

¹⁸⁵ Jako příklad uvádí psaní velkých písmen a interpunkce.

blahopřání a pozvánky. Nejpočetnější dochovaná korespondence je jen od dvou pisatelek, kterými byly F. F. Plamínková¹⁸⁶ s počtem 239 ks a Marie Třesohlavá¹⁸⁷ se 146 dopisy. Tato korespondence by si zasloužila větší pozornosti a podrobnějšího průzkumu, proto jsem se jí nevěnovala. V jedné z předchozích kapitol jsem se věnovala sborníku o F. F. Plamínkové, která byla přítelkyní Albíny Honzákové. Dle mého názoru by se dala sestavit samostatná práce o této významné ženě na základě dochovaných pramenů v pozůstalosti Honzákové, neboť v pozůstalosti můžeme nalézt oba vydané sborníky na počest F. F. Plamínkové, dále také rozsáhlé poznámky k této práci, dokonce i dochovanou příchozí korespondenci. V pozůstalosti F. F. Plamínkové bychom naopak našli 60 dochovaných dopisů od Albíny Honzákové.

Dochovaná korespondence nám přibližuje každodenní život pisatelů, i když v omezeném rozsahu. Přesto můžeme nahlédnout do soukromí těchto osobností, někdy dokonce i do jejich nitra. Pro zachování autentičnosti ducha této korespondence ji následně uvádím výběrově ve formě parafráze.

¹⁸⁶ LA PNP Praha, fond Albína Honzáková, č. NAD 554, Korespondence vlastní, přijatá, ks 239.

¹⁸⁷ LA PNP Praha, fond Albína Honzáková, č. NAD 554, Korespondence vlastní, přijatá, ks 149.

4. 1. Korespondence s přáteli

Věra Opolecká – Babáková¹⁸⁸

Korespondence adresovaná Albíně vznikla v letech 1950-1961¹⁸⁹. Věra Babáková v té době byla již vdovou a to se odráželo v tématech dopisů. Babáková v dopisech pochvalovala praktické působení Honzákové v různých otázkách, zatímco ona většinou využívala slovní propagandy. Uvědomovala si, že Honzáková ovlivnila dvě a více generací učitelek, což je dle jejího názoru ctihodné. Pochvalovala tyto ženy, které dovedly čerpat ze svých citů více než muži. Byla by ráda, kdyby se tehdejší ženy více účastnily mírových úsilí, protože to bylo v její době nezbytné. V dopisech doufala a věřila, že budoucí ženy budou i nadále žensky uvědomělé. Vzpomínala, jak se s Honzákovou setkaly v Ženském obzoru, kde je spojovaly společné zájmy a sny. Uvědomovala si, že některé sny si splnila, ale některé bohužel naplnění nedošly. Bylo jí velice líto, že Minerva měla v této době už jen historický význam. Zastávala názor, že ženy by měly i nadále ovlivňovat výchovu dalších žen. Tyto ženy měly mít větší vliv na chod světa.

Berta Bílková¹⁹⁰

V dochované korespondenci z let 1936 – 1965¹⁹¹ se dozvídáme o každodenním životě Bílkových. Z korespondence lze krásně poznat, že obě Berty měly vřelý vztah k Albíně. Bohužel se nedá rozpoznat, který dopis, kdo psal. Ve většině případech, je totiž podpis: „vaše Berty Bílkovy“. Z dopisů se můžeme krásně dozvědět, jaký vztah byl mezi matkou a dcerou. Byl velmi vřelý, maminka Berta se vždy nemohla dočkat, až za ní přijede její dcera. Berta Bílková byla v této době již vdovou, která u sebe často hostila svou slepou přítelkyni, které se velice věnovala, a proto se často Albíně omlouvá, že píše pozdě, či že píše kratičký dopis. Berta byla velmi zaměstnaná, i přestože v té době byla již v důchodu. Velice si pochvalovala přírodní krásy Chýnovské krajiny. Z jednoho dopisu se můžeme dozvědět, že Berty byly na

¹⁸⁸ PhDr. Věra Babáková ,roz. Opolecká (1875-1962), vystudovala přírodní vědy na české univerzitě v Praze, a byla manželkou prof. MUDr. MVDr. h. c. Edward Babáka, fyziologa a spoluzakladatele Masarykovy univerzity v Brně.

¹⁸⁹ LA PNP Praha, fond Albína Honzáková, č. NAD 554, Korespondence vlastní, přijatá, ks 3.

¹⁹⁰ Berta Bílková (1868-1964), roz. Nečasová, byla manželkou sochaře a architekta Františka Bílka.. Berta Bílková (1905-1971), dcera Františka a Berty Bílkových, byla opatrovatelkou otcova díla.

¹⁹¹ LA PNP Praha, fond Albína Honzáková, č. NAD 554, Korespondence vlastní, přijatá, ks 14.

návštěvě u Haničky,¹⁹² že její zahrada je neuvěřitelně překrásná. Z dopisů se dočteme, že Honzáková se poptávala po domovech pro přestárlé v oblasti kolem Chýnova. Matka Berta píše Albíně, že se poptala na tamější domov a jeho fungování. Dále uvádí, že více informací ji podá dcera Berta. V jednom z dopisů, který pravděpodobně psala mladší Berta, se dovídáme, že v době psaní prožívají těžké chvíle, protože vyřizují pozůstalost, pravděpodobně po Bertiným bratrovi a Bertiným synovi Františkovi. Z dopisů vyčteme, že matka Berta byla rok před svou smrtí nemocná, ale i Albína, dle jednoho dopisu, byla nemocná, léčila se v zařízení. Poslední dopis je datován po smrti matky Berty, kde dcera Berta Albíně děkuje za projevenou soustrast.

Lidmila Bousová-Honzová¹⁹³

Lidmila Bousová, jak píše Honzákové mezi lety 1946-1972,¹⁹⁴ se stala novou správkyní ústavu poté, co její předchůdkyně odešla na nevlastní žádost. Je jí velikou ctí, že se jí dostalo takové výsady, ale také o sobě pochybuje, zda má všechny potřebné vlastnosti na tak důležité místo. Uvádí zde, že se nabízené pozice zřekla, ale po úvaze ji přijala, protože to bylo důležité pro budoucí generace žen. Věřila, že nezklame. Byla by velice ráda, kdyby Albína přišla na malou návštěvu do školy. Dále se věnovala otázkám vydání pamětí Honzákové, doufala, že dojdou úspěchu, ale utěšovala Albínu slovy, že i známí spisovatelé musejí někdy léta čekat, než jsou jejich díla veřejně publikována. Velice byla potěšena, že se znovu spolu pustí do práce, aby paměti byly vydány, dokonce tak moc, že by se už ráda vrátila z prázdnin, které strávila na Vysočině. Byt byl situován k samotnému lesu s vyhlídkou na pole a louky. Jeho majitelka ho nechala zpustnout, a proto se Bousové nelíbil. Dveře se prý nedaly ani pořádně zavřít. V dalších dopisech se opět věnovala Pamětem Honzákové, kdy se Bousová omlouvala, že jí neposlala novinky ohledně vydání a uložení Pamětí. Snažila se s manželem co nejrychleji odjet, protože měla začít spartakiáda, a oni se chtěli vyhnout nepříjemnostem na cestě. Opět si pronajali byteček u „Drdů“. Přijeli už po dvacáté, byla velice ráda, že si vzala s sebou svou práci, protože příroda a zvířina se tentokrát zapomněla rozvinout. Zpracovávala tedy dobu bojů našich federalistů, z nichž někteří byli literárně činní. Někdy šla práce velice ztěžka, ale jindy byla velice zajímavá. Z dopisů se můžeme lehce

¹⁹² Hana Benešová (1885-1974), byla manželka Edwarda Beneše, druhé československého prezidenta.

¹⁹³ Lidmila Bousová-Honzová (1888-?), byla ředitelka reálného gymnázia Minerva.

¹⁹⁴ LA PNP Praha, fond Albína Honzáková, č. NAD 554, Korespondence vlastní, přijatá, ks 5.

dozvědět, že se Bousová znala s neteří Albíny, s Ing. architektkou Petříkovou,¹⁹⁵ že Bousová zjistila, že Honzáková může být jak na Moráni, tak v Dobřichovicích nebo i v Táboře. V jednom vánočním přání Bousové píše, že chtěla přijít popřát osobně, ale nechtěla vyrušovat „paní architektku“ v jejich vánočních přípravách. Ráda by se ale zastavila po svátcích a sdělila jí novinky o Minervě z roku 1897, neboť zpracovala tento ročník z Hlasu národa¹⁹⁶ a tam se ledacos dozvěděla. V dopise z roku 1972 píše, že se poměry na škole změnily, že se jí tam už nelíbí, je udivena, že si ji tam ještě nechali.

Anna Císařová - Kolářová¹⁹⁷

Albína Honzáková¹⁹⁸ píše, jak je nadšená z práce Anny Císařové – Kolářové na téma Husitské a českobratrské ženy, a přeje jí mnoho sil a píce do další práce. V dopise Albína sděluje, že má hodně práce, musí totiž dát do pořádku domek v Dobřichovicích, který byl poničen povodní. Stydí se, že jí to jde tak pomalu kvůli nájemníkům, kteří jí platí 120 korun měsíčně, proto nemá moc času na jiné aktivity. Dále si stěžuje, že její práce o Plamínkové už 3 roky leží někde u redaktora nebo v tiskárně, a nic se s ní neděje, ale v pohledu nových poznatků se jí práce jeví jako neúplná. Albína Anně píše, že mezitím, co se neviděly, vyšla záslužná práce žen národně socialistických „Ženy v národním odboji 1938-45“, tato kniha by ji mohla zajímat, protože je napsaná na vysoké úrovni. Zajímavostí je, že Albína píše Anně o svém vztahu k Bohu: „*Svůj vztah k Bohu a posmrtnému životu zatím řeším citem a modlitbami*“. Anna¹⁹⁹ naopak Albíně píše, že je vděčná za její a sestřinu práci, a jak je dobře, že spolupracují. Povzbuzuje ji v práci na knize o F. F. Plamínkové.

Hana Dostalová²⁰⁰

V korespondenci²⁰¹ od Hany Dostalové můžeme nalézt přání k narozeninám Honzákové. Ale je zde i dopis, který nám ukazuje, jaký vztah byl mezi těmito dvěma ženami.

¹⁹⁵ Ing. arch. Milada Petříková – Pavlíková (1890–1985), byla neteří Albíny a Anny Honzákových, z paměti můžeme odvozovat, že se „Miluška“ starala o Albínu. V dopisech se o ní mluví také jako o „inženýrce“, či o „architektce“.

¹⁹⁶ Český deník vydávaný v letech 1886–1918, byl orgánem staročeské strany.

¹⁹⁷ PhDr. Anna Cisarova-Kolarova (1887-1963), byla historička, pracovala jako vrchní komisařka národní a univerzitní knihovny..

¹⁹⁸ LA PNP Praha, fond Císařová-Kolářová Anna, Korespondence vlastní, přijatá, ks 1.

¹⁹⁹ LA PNP Praha, fond Albína Honzáková, č. NAD 554, Korespondence vlastní, přijatá ks 3.

²⁰⁰ Hana Dostalová(1890-1981), byla česká malířka, ilustrátorka, textilní a sklářská návrhářka. Sestra herečky Leopoldy Dostalové a režiséra Karla Dostala.

²⁰¹ LA PNP Praha, fond Albína Honzáková, č. NAD 554, Korespondence vlastní, přijatá ks. 4.

Byly to přítelkyně, že v dopisech proto probíraly všechna témata - jak veřejná i soukromá. Hana píše Albíně, že je vděčná, že si Bůh zavolal Poldičku (její sestru Leopoldu) k sobě vlídně a laskavě, že jí dovolil odejít – vlastně odletět ze života pozemského do věčnosti tiše, nakonec bezbolestně – krásně. Prostě usnula oproštěná přítěže pozemskosti. Dokonce by řekla, že vzlétla jak motýl. Na druhou stranu se dovídáme, že v době psaní byla neteř Albíny vážně nemocná, teta měla o ni samozřejmě starost. Starost si ale dělala i Hana, protože věděla, že Miluška se o Albínu starala, dělala jí společnost. Hana se Albíně také svěřuje, že má starosti s likvidováním pozůstalosti po své sestře, je jí těžko, když se tomu věnuje.

Leopolda Dostalová²⁰²

V této korespondenci²⁰³ se nám dochoval obraz ženy, která si vážila dlouholetého přátelství s Albínou. Je velice ráda, že si udržely tyto vztahy, i přestože se svět kolem nich velice změnil. Lidé si už neprojevují tolik úcty a z dopisů bychom mohli vyvodit, že se chovají až povrchně. Zastává názor, v kterém si váží lidí, kteří nezevšedněli a kteří i nadále jsou ochotni projevit své pocity. Leopolda zde také projevuje svou účast nad odchodem Albíniny sestry Mudr. Anny Honzákové, která odešla předčasně a neočekávaně. Svou účast projevuje i po letech a nepřestává Albínu ubezpečovat, že na Aničku nezapomněla. Dále se dozvídáme, že Albína ji požádala, aby doplnila její statě, ale Leopolda ji zdvořile odmítla, že není hodna této práce. Nechybí zde blahopřání k významným jubilejím Albíny Honzákové.

Milada Fliedrová²⁰⁴

Z dopisů²⁰⁵ Milady Fliedrové se můžeme dozvědět, jaký byl mezi ní a Albínou Honzákovou vztah na základě obsahu dopisu. Milada Albínu prosila aby ji oslovovala „Milado“, ale ona ji naopak bude vždy oslovovat „paní profesorko“, vždyť Honzáková vždy představovala něco nadpřirozeného. Albína se ptá Milady na cviky, kterými se udržuje v kondici. Milada ji odpovídá, že ráda dělá dřepy, v poslední době se však při nich přidržuje. Většinou jich udělá pět, tak aby se neunavila. Aby vstala, cvičí v leže na posteli, skrčuje nohy až k tělu, a pak je vymršťuje, dále protahuje jednotlivé prsty, krouží chodidly u kotníků, střídá u toho nohy. Všechny tyto cviky cvičí už léta, nohy má proto v pořádku. Jen ji trápí závratě.

²⁰² Leopolda Dostalová (1879-1972) byla přední česká herečka, dlouholetá členka hereckého souboru činohry Národního divadla v Praze. Sestra malířky Hany Dostalové a režiséra Karla Dostala.

²⁰³ LA PNP Praha, fond Albína Honzáková, č. NAD 554, Korespondence vlastní, přijatá ks 7.

²⁰⁴ Milada Fliedrová byla manželkou velvyslance 1. republiky v Polsku, Švédsku a Řecku.

²⁰⁵ LA PNP Praha, fond Albína Honzáková, č. NAD 554, Korespondence vlastní, přijatá ks 4.

Z dopisu lze odvodit, že Albína se ptala kvůli své přítelkyni Marii Třesohlavé. Milada projevuje lítost nad tím, že Albína nemůže vydat své Paměti. Vidí v nich úžasné bohatství. V dopise vzpomíná na Mudr. Annu Honzákovu, která ji provázela během jejich dívčích let a v prvních letech jejího manželství. Uvádí: „*Váš rod je skvělý svou duševní silou a jedinečný, proto však je v našem národě vydán takřka nesnázím.*“ K dopisu jsou přiloženy fotografie, o které Albína Miladu požádala, ale Milada nezapomněla připsat, že není moc fotografická, z toho důvodu se moc nenechává fotit, a proto nemá lepší snímky.

Milada Holá²⁰⁶

Milada Holá byla jedna ze žaček Albíny Honzákové. V jejích dopisech²⁰⁷ se můžeme dozvědět, jak velice si Albíny vážila. V jednom z dopisů ji kárá, že sice má už vyšší věku, ale že by o sobě neměla mluvit, že je stará. Prý je ještě v rozkvětu. Ve většině dopisů se zmiňuje o Marii Třesohlavé, která je nemocná, a je umístěna v nějaké nemocnici. Ona se za ní snaží se svou známou jezdit, nejčastěji jak to jen jde. Ale sama přiznává že už není nejmladší a že ji dělá problémy nastupovat a vystupovat do autobusu. Právě proto s ní jezdí její známá, aby ji pomohla. „Mánička“, jak ji v dopisech oslovuje je prý na tom po duševní stránce velice dobře, ale po fyzické stránce je to horší. Milada si myslí, že v tom zařízení s ním vůbec necvičí. Popisu je ho v dopisech, že je umístěn v bývalém klášteře, že ženy jsou na pokojích ubytované po čtyřech. Mánička má prý krásný výhled z okna, ale je jí to na nic, když je upoutaná na lůžku. Dokonce uvádí, že si Mánička stěžovala, že už kolem devatenácté hodiny zhasínají světla, a že ona, která chodívala spát mezi třetí a čtvrtou hodinou, si na to nemůže zvyknout. V posledního dopisu nám vychází najevo, že sama Milada je ubytovaná v nějakém domově důchodců. V dopisech se Albíně zmiňuje o systému žádosti o umístění do domova důchodců. Albína ji o to požádala. Některé informace Milada sdělila už „Miluše“. Ale ještě je raději naspala do dopisu. Jeden dopis je unikátním pamětním pramenem, protože na tomto jediném dvoulistu, se bývalé žáčky z roku 1924, které měli po letech sraz, snažili napsat několik krásných slov své bývalé kantorce. Holá v dopisech také uvádí, jak těžké je žít s vědomím vlastní odpovědnosti, má velké dilema, protože když studovala došla k názoru, že by se lidé měli obětovat jiným lidem, a ženy mnohem více, protože jsou k tomu předurčené. Ale na druhé straně cítí také trochu sobeckosti, protože by se měla věnovat také sama sobě, a svým potřebám. Z dopisů také výrazně vyplívá, že Milada Holá byla velice zbožná žena.

²⁰⁶ Prof. Milada Holá byla profesorkou dějepisu na gymnáziu Minerva.

²⁰⁷ LA PNP Praha, fond Albína Honzáková, č. NAD 554, Korespondence vlastní, přijatá ks 10.

Eliška Krásnohorská²⁰⁸

Korespondence mezi Albínou Honzákovou a Eliškou Krásnohorskou²⁰⁹ je sice časově i věcně omezená, ale přesto se z ní můžeme dovědět, jaký vztah byl mezi těmito dvěma významnými ženami, které ovlivnily ženské vzdělání a feminismus. Albína Honzáková přistupovala k Elišce Krásnohorské jako k matce Minervy, známé spisovatelce a také k ženě, která obětovala veškerou snahu a píli ve prospěch vzdělání žen. Dle mého názoru ji brala jako „učitelku“, vzor, velice ji oceňovala.

Naproti tomu Eliška Krásnohorská měla vztah k Albíně Honzákové, jako k dceři, které si převelice vážila. Vždyť sestra Albíny Honzákové, Anna, byla jednou z prvních absolventek Minervy v roce 1895. Velice si vážila rodiny Honzákovy. Albína se po studiích vrátila na Minervu, kde začala vyučovat, a tím pokračovala v tradici vzdělávání žen. Jako učitelka se dle zákona nesměla vdát, a proto obětovala celý svůj život ženskému vzdělání, feminismu, právům žen, rovnoprávnosti žen s muži, ale také vzpomínkám na významné ženy v české historii.

Korespondence nám ukazuje, že Eliška Krásnohorská byla ve věku 60 let a dál věděla Ženské listy. Dbala na své zdraví, byla středem dění, měla kolem sebe nejen přátele, ale i kolegy. Albína se na ni obracela o informace o významných ženách českých, ale také ji zvala na koncerty na její počest, či na oslavu Minervy a jiných ženských spolků, dále ji informovala o dění v Ženské radě, a v jiných spolcích, kde byla Albína členkou.

Eliška Krásnohorská psala Albíně o vděčnosti, že ji Albína věnovala svůj článek, kde ji oslavuje. A velice chválila i práci jejich žaček. V dopisech jí odpovídala na otázky o

²⁰⁸ LA PNP Praha, fond Albína Honzáková, č. NAD 554, Korespondence vlastní, přijatá, ks 6.

LA PNP Praha, fond Eliška Krásnohorská, č. NAD 872, Korespondence vlastní, přijatá ks 3.

²⁰⁹ PhDr. Eliška Krásnohorská (1847-1926), roz. Alžběta Pechová. Tato významná žena byla českou spisovatelkou, básnířkou, překladatelkou, redaktorkou Ženských listů a ženou bojující za vzdělávání žen. Měla sedm sourozenců. Po otcově smrti se rodina přestěhovala do Plzně, odkud se Krásnohorská po sedmi letech vrátila opět do Prahy. Své vědomosti získala v pražském ústavu Svobodově a s pomocí svých bratrů i přátel tyto znalosti a dovednosti postupně rozšiřovala. Většinu svých znalostí však získala samostudiem. Rozvíjela i svou kreativitu, jelikož se naučila i hře na klavír a malovat. Byla velice učenlivá a odhodlaná. Od mládí bohužel trpěla vážnou revmatickou chorobou, která ji ztěžovala život. Celý svůj život měla kritický pohled na život i na lidi. Byla to chudá dívka, které se život podával s krutou a neohlazenou drsností. Čím více měla překážek, tím více jí rostla síla. Jednou z nejlepších a nejbližších přítelkyň jí byla spisovatelka Karolína Světlá, která ji uvedla do ženského emancipačního hnutí a jako redaktorku do Ženských listů, kolem nichž shromáždila okruh hodnotných, lidsky a vlastenecky uvědomělých žen. Později se stala předsedkyní Ženského výrobního spolku. Jedním z jejích největších děl bylo založení prvního dívčího gymnázia v Rakousku – Uhersku. Minerva byla založena v roce 1890. Vedle básnické a kritické tvorby psala také libreta k operám, knihy pro mládež a překládala z cizích literatur. Svou obšírnou kariéru začala v obrozeneckém časopise Lumír. Její díla jsou známá, ale přesto je více spojována s psaním libret k operám významných českých skladatelů. Již od mládí byla Eliška Krásnohorská dosti aktivní, proto se nemůžeme divit, že má na kontě také překlady děl světových autorů. Se svou přítelkyní Karolínou Světlou je ale nejvíce známa pro svou tvorbu pro děti. Byla obklopena jak přáteli, tak věrnými známými či obdivovateli. Eliška Krásnohorská získala roku 1922 čestný doktorát na Univerzitě Karlově.

význačných českých žen. Eliška prosila, aby Albína napsala článek pro její Ženské listy, protože svou práci o ní nemůže v Ženských listech uveřejnit. Jinak byla ráda, že se jí daří, protože ji Albína informovala o své práci v Ottově slovníku naučném, či o spolupráci s Františkou Plamínkovou.

4. 2. Rodinná korespondence

Anna Honzáková²¹⁰

Vzájemná korespondence²¹¹ sester Honzákových, která se nám dochovala, nám ukazuje sourozenecké poměry, ale také ojedinělý, překrásný, vřelý vztah obou sester. Korespondence je ojedinělá v tom duchu, že sestry spolu žily v jednom domě. Byly proto v neustálém kontaktu. Korespondence nám tedy zachycuje cestování Albíny, která píše své sestře Anně. Anna s ohledem na svou profesi nemohla cestovat, ale z dopisů vyčteme, že ráda a často jezdila, alespoň do Dobřichovic. Máme zde dále zajímavý pohled na sesterskou důvěru ve schopnosti a znalosti. Z korespondence vyplývá, že Albína byla závažně nemocná, a nebyla si zcela jistá postupem léčby své setry, neboť neustále hledala jiné způsoby léčby. Toto její hledání, ale psychicky ovlivňovalo její blízké a rodinu. Přestože mezi sestrami nebyl velký věkový rozdíl, můžeme vidět, že Anna měla více autoritativní povahu. Naopak Albína byla klidnější povahy. Anna vždy Albínu v dopisech kárala, chválila, povzbuzovala. Její slova vždy vycházela přímo od srdce. Sestry k sobě měly vždy velmi blízko, což nám dokazuje jak korespondence, tak i dochované Paměti. Dalším důkazem nám může být velký zármutek Albíny nad náhlou ztrátou své milované sestry. V korespondenci můžeme nalézt i obyčejné, denní záležitosti.

Vladimír Honzák²¹²

Vladimír Honzák napsal Albíně z Hradce nad Moravicí v roce 1972.²¹³ Poslal jí pozdravy z místa jeho dočasného pobytu. Uvádí, že zde v roce 1806 pobýval také Beethoven²¹⁴ a složil zde na zámku svoji Appassionatu.²¹⁵ Mezi dalšími osobnostmi, které zde komponovaly, uvedl například Paganiniho.²¹⁶

²¹⁰ Mudr. Anna Honzáková (1875-1940) byla starší sestra Albíny Honzákové a první promovaná lékařka na české univerzitě. Měla soukromou gynekologickou ordinaci v Praze na Moráni.

²¹¹ LA PNP Praha, fond Albína Honzáková, č. NAD 554, Korespondence vlastní, přijatá, ks 3.
LA PNP Praha, fond Anna Honzáková, č. NAD 555, Korespondence vlastní, přijatá, ks 3.

²¹² Vladimír Honzák byl synovcem Albíny Honzákové.

²¹³ LA PNP Praha, fond Albína Honzáková, č. NAD 554, Korespondence vlastní, přijatá, ks 1.

²¹⁴ Ludwig van Beethoven (1770-1827), byl významný německý hudební skladatel.

²¹⁵ Klavírní sonáta op. 57 f moll „Appassionata“

²¹⁶ Niccolò (nebo Nicolò) Paganini (1782-1840), byl italský houslista, kytarista a hudební skladatel.

Marie Honzáková²¹⁷

Marie napsala Albíně v roce 1947 při příležitosti jejích 70. narozenin.²¹⁸ O tomto jubileu, které bude slavit na Bílý pátek, se dozvěděla od Milušky. Marie složila Albíně poklonu, že se narodila v překrásný den, že prožila slavný, radostný život, který byl plný požehnané práce, krásným rodinným životem a vzácnou sesterskou láskou se sestrou Annou. Přála jí do dalších let spokojený, šťastný život, plný klidu a pohody. Dále aby došla a dožila se splnění nadějí a tužeb v té jejich krásné vlasti. Srdečně ji a její blízké pozdravovala a myslela na její drahé zesnulé.

Bedřich Honzák²¹⁹

V dopise²²⁰ Bedřicha Honzáka, který je adresovaný oběma sestrám, můžeme vidět sourozeneckou lásku a také starost. Bedřich, který byl starším bratrem obou sester, si dělal starosti, a vyčítal jim, že se neozvaly. Báł se o ně, protože svět kolem nich, byl velice krutý a bylo v něm tolik mizerů, kteří by mohli ublížit jeho milovaným sestrám. Napsal jim, že už se chystal za nimi zajet, ale zastihl ho jejich dopis, a proto se uklidnil. Bylo mu velice líto, že alespoň Albína mu nenapsala. Uvědomil si, že mu Anna už tak často psát nebude, když začala mít tolik práce. Bedřich se v dopise ptal, zda se sestry účastnily půjčky, protože on nemohl, kvůli svému finančnímu stavu. V dopise dále uvedl, jak do vojenské nemocnice, kde pracuje, přivázeli raněné muže, o nesnázích s kolegou, kterého označuje jako nafoukaného. S dopisem poslal i podepsanou kvitaci. V dopise také uvedl, že by bylo moudré převést finance do Zemské banky, Živnostenské banky nebo do Pražské spořitelny. Albíně také sděluje, že mu psala slečna Plamínková, ale neudala adresu, proto připojil lístek s poznámkami pro ni.

Vlasta Honzáková - Šklíbová²²¹

V korespondenci²²² od Vlasty se můžeme dočíst o životě této ženy. Vlasta děkuje Albíně za kytičku pro „tatouška“ a dárek pro Vláďu, což byl její syn. Kytku, kterou dostala od

²¹⁷ Marie Honzáková byla švagrová Albíny Honzákové, vdova po bratru Mudr. Bedřichu Honzákovi

²¹⁸ LA PNP Praha, fond Albína Honzáková, č. NAD 554, Korespondence vlastní, přijatá, ks 1.

²¹⁹ Mudr. Bedřich Honzák (1870–1933), byl starším bratrem Anny a Albíny Honzákových, primář chirurgie a ředitel nemocnice v Hradci Králové.

²²⁰ LA PNP Praha, fond Albína Honzáková, č. NAD 554, Korespondence vlastní, přijatá, ks 1.

²²¹ Vlasta Honzáková – Šklíbová byla neteř Albíny Honzákové.

²²² LA PNP Praha, fond Albína Honzáková, č. NAD 554, Korespondence vlastní, přijatá, ks 3.

Albíny prý dá tatínkovi v jeho „úmrtní den“. Tento výjimečný muž ji opustil před 21 lety a jí dennodenně chybí. Vzpomíná na něj, a lituje, že tu nemůže být s ní alespoň 5 minut denně. A maminka je už jeden rok v Havlíčkově Brodě. V době psaní dopisu to na ní všechno padá, bylo jí smutno. Velice se jí omlouvá, že dopis je v tak smutném duchu, ale opravdu se jí hodně stýská. Dárek, který Albína poslala Vládovi, Vlasta schová na vánoce. Chlapec by chtěl jet na několik dní s kamarády na hory a Vlasta mu to dovolila. Prý by to opravdu hodně potřeboval, neboť neustále ležel v knihách a učil se. Nechodil ven, jen na malou chvilku se projít, a poté se opět vrátil domů a začal se znovu učit. Zatím si prý odbyl jednu rozdílovou zkoušku, kterou byla matematika. Do vánoc chtěl složit ještě dvě zkoušky, a to z češtiny a němčiny. Bohužel jeho matka mu v tomto ohledu nevěřila. Viděla, že čeština mu dělala velké problémy, v němčině sice nějaké pokroky udělal, ale nemyslela si, že byly tak veliké. Vlasta velice ocenila, že Albína jí píše zprávy o celé jejich rodině. Omlouvá Milušku, že psala tak málo, protože byla hodně zaneprázdněna, Jiřího a Vladimíra, kteří jí opravdu neradi psali, ale trochu Albíně vyčetla její křivdu, že ona vždy Albíně ráda psala a psát jí vždy bude. Vlasta prosí Albínu, aby jí poslala slíbená semínka cukety a fazolí. Vlasta přes Albínu nechala pozdravovat ředitelku Hladíkovou.

Poslední dopis, který je napsaný na hlavičkovém papíru Judr. Vlasty Šklíbové – Honzákové, dle obsahu, psal někdo jiný. V dopise se můžeme dozvědět, že Vlasta zemřela. Z obsahu lze vyvodit, že ho psal nejspíš Jiří, druhý syn Vlasty. Urnu Vlasty by chtěly uložit do hrobky k jejím rodičům.

Libuše Pasero - Pavlíková²²³

V korespondenci²²⁴ Libuše Pasero – Pavlíkové můžeme nalézt lásku k zemi, z které pocházela, ale i k rodině, od které téměř tisíc kilometrů vzdálená. Libuše napsala Albíně v dopisech, že zdejší historie, Napoleon, jí vždy připomněly Albíniny hodiny na gymnáziu. Další připomínkou domova jí byl hezký akvarel zahrady v Dobřichovicích, který namalovala paní Hulková. Obraz měla vystavený v pokoji a každý den jí dával „dobré jitro“. Její syn Ríša prý odmaturoval krásně. V druhém dopise, který byl odeslán z Sirmione, se omluvila, že píše Albíně tak pozdě, ale to jezero, u kterého nejspíš bydleli, ji neustále lákal, nemohla tomu volání odolat. Častokrát na svou rodinu v Čechách vzpomínala. Albína jí dodávala kuráž, aby svůj život dala na papír, ale bála se toho, že by to mohla být podřadná práce. Obdivuje svou

²²³ Libuše Pasero – Pavlíková (1900–1984) byla neteří Albíny Honzákové, dcerou sestry Marie a Mudr. Josefa Pavlíka. Byla operní pěvkyně, která se provdala za italského pěvce T. Pasera. Žili spolu v Itálii.

²²⁴ LA PNP Praha, fond Albína Honzáková, č. NAD 554, Korespondence vlastní, přijatá ks 6.

tetu Albínu, její bohatý, krásný, vnitřní život, její jednoduchost života, soběstačnost. Libuše věřila ve svého syna Ríšu. Chlapec se vyvíjel krásně, duševně i tělesně. Zanedlouho odjeli do Milána., kde mu začala škola. Tancredi měl jet za měsíc do Hamburku na turné. V dalším dopise se můžeme dozvědět, že opět přijeli do Taneta, k jedinečnému jezeru. Ríša zde byl šťastný a řádl. Jeho knihy zůstaly celé prázdniny v kufru. V dopise z Cremonè nám Libuše sdělila, že Tedi zde měl zpívat Hefistofela. O všem jim měl povědět Jirka. V dalším dopise se dovídáme, že opustili Elbu a vrátili se do Milana. Trávili zde poslední dny s Milošovou rodinou. Po jejich odjezdu se chtěli vrátit zpět na Elbu, kde na ně čekal Tedi. Z posledního dopisu se můžeme dozvědět, že Libuše konečně našla trochu klidu v Sirmionském olivovém háječku, který se jí zdál okouzlující po tolika dnech strávených mezi Milánem, Berlínem, Florencií a Římem. Vždy byla ve vzpomínkách se svou rodinou, snažila se členy rodiny vybavit, ale najednou se jí tvář její milované tety Anny vytratila. Teta Anna si asi nikdy moc neuvědomila, jak velice ovlivnila její život. Libuše z tety Anny měla vždy respekt, když ji viděla v jejím bílém plášti, ale když pak byla tetě blíže, poznala, že se jedná o jemnou bytost, které se nemusela bát. Byla to právě teta Anna, která ji poprvé zavedla do Národního divadla, na představení Mayerbeerova Proroka. Právě tento zážitek ovlivnil Libuši v postoji, stát se primadonou. Byla to opět teta Anna, která pomohla přemluvit Marii, sestru Anny a Albíny, aby se Libuše mohla vrátit do Itálie a dokončit zkoušky a konkurz do Scaly. Díky její přimluvě, se jí otevřel celý svět, viděla Ameriku, poznala svého muže Tancrediho. Vždy byla vděčna Anně, že vedla její cestu, bděla nad jejím osudem. Bylo ji líto, že už ji neuvidí, nepromluví s ní. Dokonce i její muž se k Anně vyjádřil, že měla oči, které nedokázaly lhat. Byly hluboké, vášnivé, které dokázaly pohladit.

Milada Petříková - Pavlíková²²⁵

V dochované korespondenci²²⁶ od Milady máme příklad kladného a vřelého vztahu tety s neteří. Milada často a ráda cestovala, a to nám právě dokazuje korespondence. V prvním dopise Albíně Milada uvedla, že se právě vrátila z Talina [Taliánska], kde bylo velice krásně. Uvedla, že „Todoušek“ neustále pracoval. V druhém dopise, který Milada poslala z Bezručic, napsala, že podnikla cestu za panem Křištofem Harantem z Polžic a Bezručic. Nebylo to odtamtud daleko. Označila tamní krajinu za hezkou. V posledním dopise napsala, že se celá rodina chystala zajet do Plané, kde chtěla popřát zdraví „matince“.

²²⁵ Milada Petříková – Pavlíková (1890–1985), byla neteř Albíny Honzákové, dcera sestry Marie a Mudr. Josefa Pavlíka. Byla první českou inženýrkou architektkou.

²²⁶ LA PNP Praha, fond Albína Honzáková, č. NAD 554, Korespondence vlastní, přijatá, ks 3.

Jediný kdo nejel, byla Radka. „Matinku“ měl do Plané dovézt Jirka. Poté půjdou již po deváté na smutné výročí k hrobce. Milada v dopise odepisuje Albíně na její prosbu o vzpomínku na Plamínkovou. Některé vzpomínky si pamatovala docela živě, jiné si musela osvěžit. Vzpomněla si na chvíle, které Albína s Plamínkovou strávila u nich ve vile. Jindy zase jezdily za Plamínkovou do Roudné, kde když se měly rozloučit, vždy je doprovodila půlku cesty do Plané. Vzpomínala na obsah jejich rozhovorů, jímž byly většinou feminismus a ženský klub. Vždy se jí Plamínková líbila, jako žena, ale i jako člověk. Obdivovala její neobyčejnou osobnost, výtvarný smysl a výborný vkus.

5. Spolkový život

Jak již bylo naznačeno, Honzáková je jednou z hlavních postav ženského spolkového života 19. a 20. století. Její vzorné organizační schopnosti a chuť k práci pro dobro ženy a národa ji vedly k aktivní činnosti v ženských spolcích, jejichž cílem byla ženská emancipace, a to ekonomická, společenská i kulturní. Přibližme si nyní vývoj spolků v 19. století a charakterizujme si nejvýznamnější spolky, v kterých Honzáková působila, případně je pomohla založit.

1. Vývoj spolků během dlouhého 19. století

Ženy se v této době začaly zajímat o vzdělání a samostatnost. Bohužel vývoj v této oblasti probíhal velmi pomalu a odlišně, neboť rychlejšího spádu vývoj nabral ve městech, vesnice zůstávaly u tradičního vývoje. Zde se ženy i nadále snažily být dobrými manželkami a matkami. Emancipace se ale nedala zastavit. Probíhala již v okolních zemích, české ženy se snažily si vydobýt podobné požadavky jako jejich „sestry“. Snahy, které ženy projevovaly, byly nenásilné a postupné. Ženy si uvědomily svou potřebu veřejného života, začaly požadovat samostatnost a rovnocennost. To se ovšem nelíbilo mužům, i když zastávali názor, že se s nimi můžou měřit.

Vývoj v českých zemích byl příznivý pro tamější ženy. Vzdělanci si uvědomovali, že potřebují pomoc, neboť čeština ustupovala do pozadí, proto vkládali důvěru do těchto žen, že budou nositelkami českého jazyka pro další generace.

V 18. století se u nás začaly objevovat salóny,²²⁷ které se později rozdělily na německé a vlastenecké. Zde se vedla důležitá konverzace, probíraly se myšlenky, národní a politická témata. Ženy dostaly možnost se účastnit těchto kulturních akcí, kde se scházela místní inteligence, proto ženy projevily snahu se vzdělávat, aby „zapadly“. Právě proto začaly vznikat spolky, které se snažily tuto situaci řešit.

Prvním úkolem spolků byla dobročinná činnost. V čele spolku stála významná osobnost, která měla být reprezentativní. Fungování spolků postupovalo pomalu, protože naráželo na podmínky ze strany úřadů. Role ženy i nadále zůstávala v náplni mateřství a výchově potomstva. V této době se objevovaly první náznaky po vyšší vzdělanosti žen. Spolky a města proto zakládaly školy pro vzdělávání žen. Tento vývoj měl výhody i

²²⁷ Nejznámějšími byly salóny u Fričů, Palackých či Riegrů.

nevýhody. Mezi výhody patřila možnost vzdělávání žen a dívek, které neměly vysoké věno, vzděláním si mohly zajistit živobytí.

Spolky začaly vznikat nejprve v Praze. Při vstupu do nich se předpokládal finanční vklad. Příspěvek si nemohl dovolit každý, proto dostat se do spolků bylo těžké. Pokud se do spolku dostal někdo mimopražský, byl konfrontován s neznalostí prostředí, kulturního a společenského dění.

První spolky se snažily připravit ženy na manželství a mateřství. Tato náplň se postupem času změnila na potřebu žen se o sebe postarat. Činnost byla brána jako charita. Až teprve později začaly vznikat školy a přípravné praktické kurzy. Přístup společnosti k těmto ženám byl zpočátku velmi kritický. Žena nesměla opustit rodinu a jít pracovat. Přestože se přístup později změnil, ženy i nadále zastávaly jen ryze ženské povolání. Zajímavostí nám zůstává zaangažovanost vdaných žen, které přes vedení své domácnosti měly chuť a snahu pomoci svým soukmenovkyním v jejich boji o samostatnost, vzdělání. České země byly také příkladem klidného, pomalého, ale s jistotou měnícího se postupu prosazování názorů, zatímco v jiných zemích tento jev probíhal více akčněji.

2. Klub za starou Prahu

Klub za starou Prahu²²⁸ byl založen 28. ledna 1900 milovníky Prahy, kteří chtěli uchránit její dobovou podobu. Hlavní úlohou klubu bylo zabránit velkému rozvoji novodobé architektury v historickém jádru města, která měla nahradit některé historické stavby. Klub vznikl po velkých snahách významných osobností, kteří se snažili své názory prezentovat v novinách protestními schůzemi. Ti věřili, že pokud založí spolek, začnou být více bráni v potaz. Za duchovního vůdce byl považován spisovatel Vilém Mrštík.²²⁹ První generace klubu postupovala trochu pasivněji²³⁰ oproti druhé generaci, která se zapojila více aktivněji.²³¹

Pokud se zaměříme na vytyčenou dobu, jednalo se o řešení komunikačních problémů města a o záchranu jednotlivých ohrožených památek. Klub sídlil do první války v domě U Vejvodů. Kancelář vedly dvě až tři pomocné síly.

V průběhu let a desetiletí se náplň klubu nezměnila. Snažila se ze všech sil ohlídat architektonický vývoj města. Klub měl úspěchy, ale také neúspěchy. Praha byla opravdu pod drobnohledem, hlídali jakékoliv nástiny, možnosti změn. Bohužel můžeme říci, že jednotlivci

²²⁸ Stoletý sborník, Praha 2000.

²²⁹ Vilém Mrštík (1863-1912), byl český spisovatel, dramatik, překladatel a literární kritik

²³⁰ Využívali protesty, psali petice, či využili osobní intervenci u starosty či ve sboru obecních starších.

²³¹ Druhá generace měla za členy architekty, kteří se snažili svými návrhy ovlivnit tvorbu.

a někdy i malá menšina jsou malými pány, a proto můžeme konstatovat, že jejich snahy byly více neúspěšné než úspěšné. Pokud ale uspěli, zanechali nám nádherné památky.

3. Ženský klub český

Klub byl založen 10. září 1902, ale jiné zdroje uvádějí rok 1903. Zakladatelkami byly Charlotta Masaryková, Františka Plamínková, Tereza Nováková a Marie Tůmová. Klub zastával a přibližoval kulturní a osvětově politický život žen. Měl čestnou předsedkyni, úřadující předsedkyni, výbor a členky. Také zde se platily členské příspěvky. Hlavním cílem bylo vzdělání žen. Bojoval za bezplatné středoškolské vzdělání dívek.²³²

Sídlo klubu bylo od roku 1930 v domě Ve Smečkách v Praze. V klubu mohly umělkyně, intelektuálky a vysokoškolsky vzdělané ženy diskutovat o různých tématech. Jedním z témat, které byly probírány, byl boj za volební právo žen.²³³ Klub fungoval až do roku 1950, kdy ukončil svou činnost. Snahy členek za rovnoprávnost žen ve vzdělávání, pracovní, politické a právní oblasti byly postupně úspěšné.²³⁴ Pořádal řadu přednášek o umění, vědě, cestování, feminismu. Klub s přednáškami projížděl města i venkov. Na přednáškách se podílely nejen známé osobnosti, ale také obyčejné ženy, které měly ostatním ženám přibližovat různá témata, která byla do té doby tabu. Činnost a zaměření klubu ovlivňovalo veřejné mínění.

4. Výbor pro volební právo žen

Ženský klub český stál za zrodem Výboru pro volební právo žen v roce 1905. Právě jeho aktivity byly příčinou a podmínkou pro vznik tohoto významného výboru. V čele výboru mohla být v té době jen jediná žena - Františka Plamínková. Spolek si předsevzal na úkol prosazení všeobecného hlasovacího práva. Tento cíl přilákat mnoho vrstevnic, za zmínku stojí právě sestry Mudr. Anna Honzáková a Albína Honzáková, ale třeba i Božena Viková-Kunětická.

Cíl výboru byl ale nesnadný. V tomto směru se postupovalo malými kroky a úspěch se dostavil až mnohem později. Ten byl zaznamenán v roce 1912, kdy se stala Božena Viková-Kunětická první ženou - poslankyní ve Sněmu království českého. Zajímavostí je, že v tomto

²³² Neudorfllová, Marie L. *České ženy v 19. století*, Praha 1999, s. 214.

²³³ Na základě debat a snah členek Ženského klubu českého byl založen Výbor pro volební právo žen.

²³⁴ Neudorfllová, Marie L. *České ženy v 19. století*, Praha 1999, s. 214.

roce ještě ženy neměly aktivní volební právo. Úspěch byl ale provázen neúspěchem, protože Božena Viková-Kunětická nemohla mandát přijmout. Chybělo ji osvědčení, jehož vydání jí bylo odmítnuto, a proto nesměla vstoupit do budovy Sněmu království českého.

Pokud mělo být změněno veřejné mínění na volební právo žen, musela se veřejnost seznámit s právy, možnostmi a povinnostmi každého občana. Proto se spolek snažil veřejně zvýraznit a upozornit na svou činnost prostřednictvím článků, veřejných schůzí, přednášek, vydáváním letáků a brožurek, což přineslo úspěch. Zajímavostí může být, že tento typ zpřístupnění informací a přiblížení práv následně využívaly politické strany, které tím, že přidaly na kandidátky nějaké ženy, získaly posléze větší úspěch při volbách.

Volební právo žen bylo v roce 1920 zakotveno v ústavě Československé republiky.

5. Ženská národní rada

Ženská národní rada byla dílem Františky Plamínkové. Založila ji v roce 1923 jako zastřešující sdružení ženských liberálních spolků a rada koordinovala jejich činnost až do „Mnichova“. Sídla této rady bychom v té době našli v Praze a v Brně. Úkolem bylo řešit činnosti spolků, nad kterými držela ochrannou ruku. Mezi problémy, které řešila, patřily kulturní, právní, hospodářské otázky související se zrovnoprávněním žen. Rada se snažila přiblížit a ukázat svou činnost ve vlastním časopise Ženská rada, který si sama vydávala.

Svůj zájem ale neorientovala jen na politiku, působila v oblasti školství,²³⁵ pracovních příležitostí,²³⁶ ve zrovnoprávnění žen s muži²³⁷ a v dalších oblastech.

Rada obsahovala valné shromáždění, různé odbory, ale i jiné skupiny. Jejimi členy mohly být organizace, které byly neutrální. Mezi prvními můžeme nalézt Ženský klub český a Výbor pro volební právo žen. Jak jinak, vždyť Františka Plamínková byla členkou těchto spolků.

Ženská národní rada byla součástí mezinárodní ženské rady a díky tomu také hodně spolupracovala se zahraničními organizacemi. Svou prací se snažila ovlivnit veřejné mínění.

Její snahy se pomalu naplňovaly, ale nic nešlo lehce. Bohužel trhlinou se stala blížící se druhá světová válka. Za nacistické okupace byla činnost rady omezována, v roce 1940

²³⁵ Rada se pokoušela vyrovnat pracovní podmínky učitelů a učitelek. Učitelé byli zvýhodňováni, a ženy odsouvány do pozadí.

²³⁶ Rada se snažila zajistit vysokoškolsky vzdělaným ženám pracovní místa, neboť tyto dívky byly v menšině a málo kdo je chtěl zaměstnat.

²³⁷ Jednalo se především o peněžní ohodnocení práce žen, které neodpovídalo, ohodnocení mužů za stejnou práci. Ženy byly v této oblasti diskriminovány. Platy byly výrazně nižší.

přestala samostatně fungovat. Její členky byly postupně perzekuovány.²³⁸ V roce 1942 byla úředně rozpuštěna. Nejtěžší osud postihl Františku Plamínkovou, která byla několikrát zatčena a později poslána do koncentračního tábora na smrt. Přesně nevíme, kdy byla popravena.

²³⁸ Mezi dívkami, které byly zatčeny patřila i tehdy mladinka Milada Horáková, která díky tomu asi nešťastně na sebe upoutala pozornost, která ji posléze provázela celým jejím krátkým životem.

6. Závěr

V diplomové práci jsem se snažila co nejvíce proniknout do paměti Albíny Honzákové a projít její korespondenci s význačnými osobnostmi oné doby. Součástí mého zkoumání bylo také bližší seznámení s 19. a 20. stoletím. Při pohledu na její život se přede mnou začalo objevovat mnoho zajímavostí, které by dříve nebo později upadly v zapomnění. Život Albíny Honzákové a jejích blízkých byl plný neuvěřitelných zážitků, zvratů a událostí. Čím hlouběji jsem se s její osobností seznamovala, tím více jsem litovala, že se nedochovalo větší množství pramenů, které by prozradily o ní a jejích blízkých ještě nějaké další zajímavosti.

Honzáková prožila velmi dlouhý život, během něhož poznala osobní tragédie, životní zkoušky a zvraty. Díky své píli a názorům se dostala do vážené společnosti českých, vlastenecky smýšlejících spisovatelů a umělců, politiků a jiných známých, vlivných a tvůrčích lidí.

Její osobnost byla bezesporu výjimečná. Dostalo se jí kvalitního českého vzdělání, pohybovala se mezi významnými lidmi oné doby, aktivně se angažovala v několika spolcích, měla silné vlastenecké cítění a byla velkou milovnicí literatury a divadla. Sama měla tvůrčí literární ambice. Přispívala do mnoha časopisů, vydala několik knih, sborníků. Přesto však svou tvorbu nikdy neupřednostnila před vzděláváním budoucí generace, která pro ni byla vždy na prvním místě.

Přestože Honzáková začala psát své paměti až ve vysokém věku, velmi dobře si vzpomínala na své dětství, dospívání. Byla kulturně činná a to možná také ovlivnilo její vzdělání.

Honzáková po sobě zanechala memoáry a korespondenci, které nám odhalují ženu, která vždy snila o volném a nespoutaném zaměstnání, přesto však se vždy chovala jako typická představitelka své doby. Dochované paměti jsou unikátním pramenem, který dosud nebyl plně vyčerpán. I když na tyto memoáry nelze nahlížet jako na objektivní dokument, můžeme z nich čerpat vývoj ženské historie z jejich každodenního života. Honzáková milovala své vzpomínky, a sepsala své paměti, aby ukázala společenské styky s významnými osobnostmi své doby. Aniž by si to sama uvědomovala, dnes jsou nám její paměti cenným zdrojem ke studiu dějin žen, a ukázkou každodenního života autorky.

Dalším unikátním pramenem k dokreslení osobnosti Honzákové je dochovaná korespondence. V odraze dopisů se pisatelka jeví jako velmi energická žena, jejíž největší životní radostí byl spokojený život, láska k rodině. Honzáková vždy stála na straně své rodiny, svých blízkých a snažila se jim být nápomocná v těžkých životních situacích.

Paměti, korespondence a dílo Honzákové jsou unikátní výpovědi o životě ženy v 19. století, jež se cítila být emancipovanou, přestože ji v tom bylo bráněno. Jejím životní cílem bylo vzdělávat budoucí generace žen, vzbudit v nich zájem o sebe samotné a snahu v plnění svých snů.

Honzáková si prošla mnoha rolemi. Byla dcerou, studující dívkou, pracující ženou, oddanou sestrou a přítelkyní. Byla by velká škoda, kdyby její životní osudy upadly v zapomnění. Dochované prameny jsou nám cenným svědectvím a životě výjimečné ženy, které si cenili i mnozí význační lidé 19. a 20. století.

7. Prameny a literatura

Prameny archivní

Literární archiv Památníku národního písemnictví Praha

Osobní fond Albíny Honzákové

Osobní fond Elišky Krásnohorské

Osobní fond Anny Honzákové

Wagner, Jan: Honzáková Albína (1877 – 1973). Inventář, 1975, s. 8, ev.č. 223.

Bílek, Karol: Honzáková Albína II (1877-1973). Inventář, 1997, s. 12, ev.č. 224.

Archiv Zdravotnického muzea v Praze

Fond: Honzáková Albína, Paměti (nevydaný text), sv. I-IV., příruč. č. 1764/73/1, 1764/73/2, 1764/73/3 a 1764/73/4.

Periodika

Lumír, 1874-1898.

Osvěta, 1874.

Ženský svět, 1900-1918.

Ženské listy, 1895-1902.

Vzpomínky a korespondence

KAVALÍROVÁ, Antonie. *Paměti babičky Kavalírové*. Praha: Topičovo nakladatelství, 1947.

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. *Co přinesla léta*. Druhé knihy vzpomínek, sv. I., Praha 1928.

Dobová literatura, příležitostné tisky

TÁBORSKÝ, František. *Půlstoletí Vyšší dívčí školy hlavního města Prahy 1863 – 1913*. Praha: 1913.

HONZÁKOVÁ, Albína. *Československé studentky let 1890 – 1930*. Almanach na oslavu čtyřicátého výročí založení ženského studia Eliškou Krásnohorskou. Ženská národní rada a spolek Minerva, Praha 1930, s. 346.

Literatura

- BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách. Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri, 2005. IBSN 80-7277-241-4.
- BLÁHOVÁ, Kateřina (ed.). *Komunikace a izolace v české kultuře 19. století. Sborník příspěvků z 21. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň, 8. – 10. března 2011*. Praha: KLP, 2002. IBSN 80-85917-88-2.
- BOCK, Gisela. *Ženy v evropských dějinách od středověku do současnosti*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2007. IBSN 978-80-7106-494-7.
- CLINE, Ch. *Women's Diaries, Journals, and Letters. An Annotated Bibliography*. New York, London, 1989.
- ČADKOVÁ, Kateřina; LENDEROVÁ, Milena; STRÁNÍKOVÁ, Jana (edd.). *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie*. Pelhřimov: Univerzita Pardubice, 2006. IBSN 80-7194-920-5.
- DOUDOVÁ, Milena. *Velké ženy české*. X-Egem. Praha 1997, IBSN: 80-7199-020-5.
- FIALOVÁ, Lenka (ed.). *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Praha: Mladá fronta, 1998. IBSN 80-204-0283-7.
- HALÍŘOVÁ, Martina. *Oznamuje se láskám našim*. Pardubice: Východočeské muzeum, 2007. IBSN 978-80-86046-97-6.
- HORSKÁ, Pavla. *Naše prababičky feministky*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1999. IBSN 80-7106-380-0.
- KÁRNÍKOVÁ, Lenka. *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754 – 1914*. Praha: Nakladatelství československé akademie věd, 1965.
- LENDEROVÁ, Milena; JIRÁNEK, Tomáš; DOUŠOVÁ, Hana. *Dějiny každodennosti „dlouhého“ 19. století. I. díl: Dějiny hmotné kultury*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2001. IBSN 80-7194-414-9.
- LENDEROVÁ, Milena. *Dějiny každodennosti „dlouhého“ 19. století. II. díl: Život všední a sváteční*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2005. IBSN 80-7194-756-3.
- LENDEROVÁ, Milena; KOPIČKOVÁ, Božena; BUREŠOVÁ, Jana. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: NLN, 2009. IBSN 978-80-7106-988-1.
- LENDEROVÁ, Milena; Rýdl, Karel. *Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století*. Praha: Paseka, 2006. IBSN 80-7185-647-9.
- LENDEROVÁ, Milena. *A ptáš se knížko má.... Ženské deníky 19. století*. Praha: Triton, 2008. IBSN 978-80-7254-956-69.

- LENDEROVÁ, Milena. *Eva nejen v ráji: žena v Čechách od středověku do 19. století*, Praha, Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0375-6.
- LENDEROVÁ, Milena; JIRÁNEK, Tomáš; MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Praha, Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1683-4.
- LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena v minulém století*. Praha, Mladá fronta, 1999. ISBN 80-204-0737-5.
- LIŠKOVÁ, Kateřina. *Hodné holky se dívají jinak aneb Feministické spory o pornografii*. In ABC feminismu. Brno, 2004. ISBN 80-903228-3-2.
- MACHAČOVÁ, Jana.; Matějček Jiří. *O středních vrstvách v českých zemích 1750 – 1950*. Opava: Slezské zemské muzeum, 2002. ISBN 80-86224-36-8.
- MALINSKÁ, Jana. *Do politiky prý žena nesmí – proč?: Vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*, Libri, Praha 2005. ISBN 80-7277-295-3.
- NEUDORFLOVÁ, Marie L. *České ženy v 19. století : úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*. Praha 1999. ISBN 80-902622-2-8.
- PETRŮ, Eduard. *Česká životopisná literatura vydaná v letech 1958 – 1962*. Olomouc: Státní vědecká knihovna Olomouc, 1963.
- PRAŽÁK, František. *Paměti českých spisovatelů z dětství*, Praha 1946.
- PRAŽÁK, František. *Dětství vynikajících lidí českých*. Turnov: Jan Jiránek, 1939.
- SMĚŘIČKOVÁ, Helena. *První české dívčí gymnázium 1890-1990, sborník ke 100. výročí založení*. Ústřední ústav pro vzdělávání pedagog. pracovníků, Minerva, Praha 1990, s. 236 s.
- STREJČEK, Ferdinand. *Eliška Krásnohorská*, Melantrich, Praha 1922.
- STRETTIOVÁ, Marie. *O starých časech a dobrých lidech*, Praha 1940.
- TOMEŠ, Josef. *Ženy ve spektru civilizací (K proměnám postavení žen ve vývoji lidské společnosti)*. Praha: SLON, 2009. ISBN 978-80-7419-009-4.
- VÁLEK, Vlastimil. *K specifčnosti memoárové literatury*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1984.
- VLAŠÍNOVÁ, Drahomíra. *Eliška Krásnohorská*, Melantrich, Praha 1987.
- VOJÁČEK, MILAN (ed.). *Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě 2. poloviny 19. století*. Sborník příspěvků z konference pořádané ve dnech 23. – 24. 11. 2006 Národním archivem ve spolupráci s Archivem hlavního města Prahy. Praha: Scriptorium, 2007. ISBN 978-80-86197-83-8.
- URBAN, Otto. *Kapitalismus a česká společnost*. Praha: Lidové noviny, 2003. ISBN 80-7106-500-5.

Elektronické zdroje

LENDEROVÁ, Milena. Gender a egodokumenty – Univerzita Pardubice. [online]. [cit. 2012-04-10]. Dostupné z: <<http://uhv.upce.cz/cs/gender-a-egodokumenty/>>.

Závěrečné práce

MALÁ, Marie. *Sestry Honzákovy: Rodinné zázemí prvních univerzitních studentek*, bakalářská práce, FF UK, Praha 2006.

CHADIMOVÁ, Martina: *Anna Honzáková, první čs. lékařka*, diplomová práce, Jihočeská univerzita, České Budějovice 1998.

MATĚJKOVÁ, Miloslava. *Paměti Boženy Frídové: rodinné vztahy a komunikace v pramenech osobní povahy*, diplomová práce, FF Univerzita Pardubice, Pardubice 2011.

VITVAROVA, Klára. *Obraz učitele v česky psaných pedagogických časopisech vycházejících v 19. století v Čechách*, diplomová práce, FF Univerzita Pardubice, Pardubice 2011.

8. Přílohy

1. Rodina Honzákových v roce 1877 (AZMP, Honzáková Anna, příruč. č. 361)
2. Albína Honzáková (Dobřichovické kukátko, XXIV/2010/ 3 – podzim, s. 27)
3. Albína Honzáková (LA PNP, Honzáková Albína, Doklady vlastní)
4. Albína Honzáková (LA PNP, Honzáková Albína, Doklady vlastní, parte)
5. „Blíženci“ (AZMP, Honzáková Anna, příruč. č. 361)
6. Třída 1908 (AZMP, Honzáková Anna, příruč. č. 361)
7. Profesorský sbor Minervy - Vojtěšská ulice (www.genderstudies.cz)
8. Profesorský sbor Minervy - Vojtěšská ulice r. 1928 (www.genderstudies.cz)
9. Obecní škola v Kopidlně (vlastní fotografie, vyfoceno 6.4.2012)
10. Rekonstrukce budovy (vlastní fotografie, vyfoceno 6.4.2012)
11. Barokní kostel sv. Jakuba Většího v Kopidlně (vlastní fotografie, vyfoceno 6.4.2012)
12. Fara v Kopidlně (vlastní fotografie, vyfoceno 6.4.2012)
13. Zámek v Kopidlně (vlastní fotografie, vyfoceno 5.4.2012)
14. Dům na Moráni (www.wikipedie.cz)
15. Budova gymnázia Minerva (www.genderstudies.cz)
16. Rodokmen
17. Ukázka korespondence mezi Albínou Honzákovou a Eliškou Krásnohorskou
18. Ukázka korespondence mezi Albínou Honzákovou a Annou Honzákovou

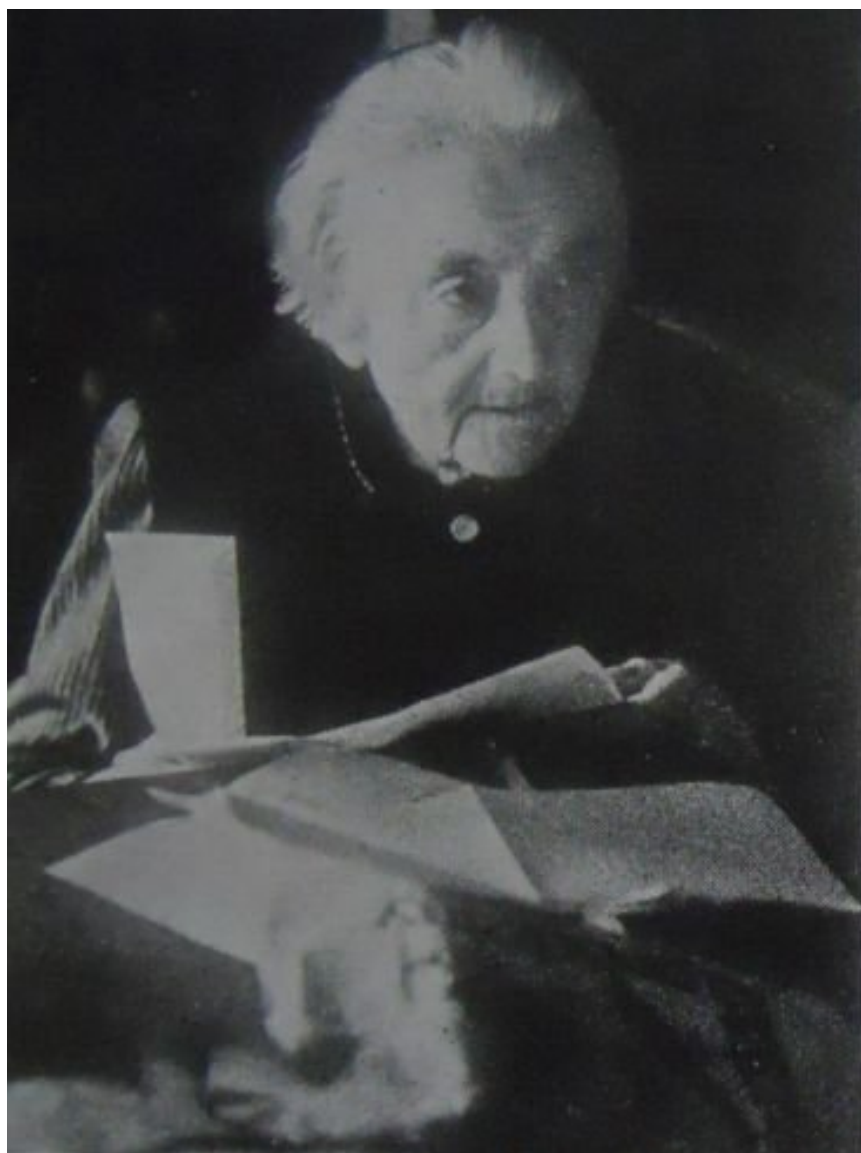
Příloha č. 1

Příloha č. 2

Příloha č. 7

Příloha č. 8

Příloha č. 9

Příloha č. 10

Příloha č. 11

Příloha č. 12

Příloha č. 13

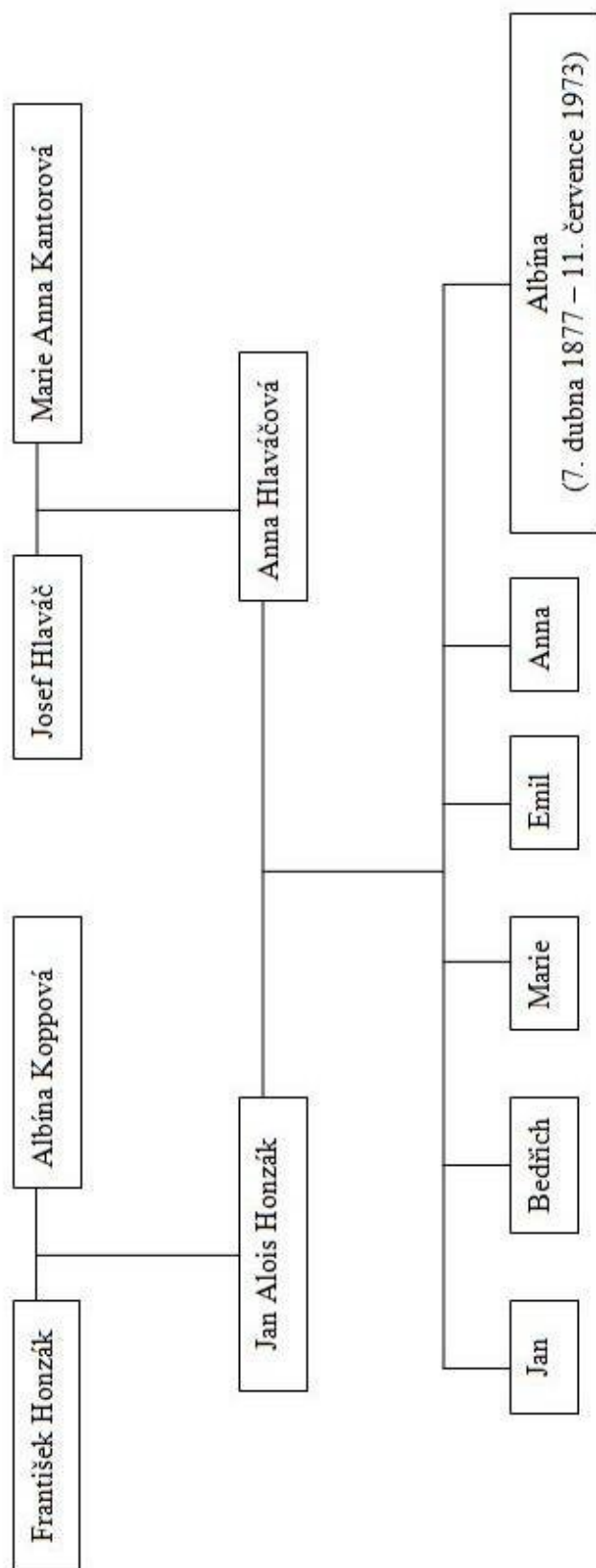

Příloha č. 14

Příloha č. 15

Ukázka korespondence mezi Albínou Honzákovou a Eliškou Krásnohorskou²³⁹

Albína Honzákové Elišce Krásnohorské

1.

PhDr. Albína Honzáková děkuje PhDr. Elišce Krásnohorské za její příspěvek do Sdružení vysokoškolsky vzdělaných žen, který byl založen v roce 1922. PhDr. Albína Honzáková byla jeho první předsedkyní. Mezi členy dále patřily např. Alice Masaryková,²⁴⁰ Milada Horáková,²⁴¹ Anděla Kozáková – Jírová,²⁴² která byla i místopředsedkyní aj.

V Praze, 28/VIII 1924

Slovutná slečno doktore,

dovoluji si Vám poděkovat za vzácné připsy Vaše jakož i za finanční podporu spolku našemu, jemuž jste ráčila věnovat 300 kčsl.[korun československých] Činím tak zatím jako soukromá osoba a hned po prázdninách předložím vše v první schůzi výboru Sdružení. Mohu Vás, slovutná sličnost doktore, ujistit, že přízeň Vámi projevovaná bude všem členstvu jedním z milých povzbuzení k další práci, a zároveň opravdovým vyznamenáním.

V hluboké úctě

PhDr. Albína Honzáková

t.č.[toho času] předsedkyně Sdružení vysokošk.[Sdružení vysokoškolsky vzdělaných žen]

²³⁹ Uvedené dopisy jsou uloženy v pozůstalosti těchto dvou významných žen v Literárním archivu Památníku národního písemnictví ve fondech Albína Honzáková (1877 – 1973) a Eliška Krásnohorská (1847 – 1926). Dopisy jsou psané ručně, černým inkoustem na bílý papír. Obě tyto dámy mají dobře čitelný rukopis.

²⁴⁰ PhDr. Alice Masaryková (1879 – 1966), zakladatelka a předsedkyně Československého červeného kříže, bojovala za zlepšení sociální situace a vzdělání žen, poslankyně Národního shromáždění, založila v roce 1919 první Vyšší sociální školu v ČSR, starala se o „prezidentskou“ domácnost a o úpravu Hradu a jeho zahrad.

²⁴¹ JUDr. Milada Horáková (1901 – 1950), česká politička, oběť komunistických politických procesů v 50. letech, přítelkyně F. F. Plamínkové, angažovaná v Ženské národní radě a za zrovnoprávnění žen v legislativě. Komunistický režim ji nechal popravit jako jedinou ženu v politickém procesu.

²⁴² JUDr. Anděla Kozáková – Jírová (1897 – 1986), první žena v Československu, která získala doktorát v oboru práva, a byla první notářkou v Evropě. Přítelkyně s Miladou Horákovou. Členka SVZŽ, Spolku českých právníků Všechno, členkou redakční rady časopisu České právo, jednatelkou Ústředí československých právníků a redaktorkou Časopisu právníků. V roce 1949 emigrovala a stala se vedoucí představitelkou československého exilového ženského hnutí.

2.

PhDr. Albína Honzáková píše PhDr. Elišce Krásnohorské, kde ji informuje o koncertu pořadající Sdružení vysokoškolských posluchaček a spolek Minerva²⁴³ na počest PhDr. Elišky Krásnohorské. Koncert může být pořádán jak k výročí založení spolku Minerva, dále k narozeninám PhDr. Elišky Krásnohorské. Dále ji žádá, aby směla vrátit její peněžitý příspěvek, neboť si ji natolik váží, že by to ani jeden spolek nežádal. V dopise se ptají PhDr. Elišky Krásnohorské, koho by si přála vidět ze svých starých spolupracovníků.

V Praze 12/X 1925

Slovutná slečno doktore,

dovoluji si Vám psát zatím soukromě. Koncert, který pořádá „Sdružení vysokoškolských posluchaček, a spolek Minerva (jehož předsedkyní i jednatelkou jsou rovněž akademičky (MuDr. Puklová a PhDr. Červenkova) jako jubilejní, má být oslavou zdaru ženského studia, jehož Vy, slovutná, jste zakladatelkou. Přijetím čestného předsednictví prokázala jste živý svůj vztah ke všem studovaným ženám. Vážíme si toho vysoce, nemohly jsme Vás předem prosit, byste nedávala žádného peněžitého daru. Dnes dovoluji si Vás prosit, abych směla vrátit Váš dar 200 k., na mou adresu zaslany. Nevím ani jak dosti zdůraznit, že Vaše neobyčejná štědrost mohla by nám bránit prosit Vás, slovutná slečno doktore, o duchovní Váš zájem a podporu. Dále prosím, můžete-li, slečno doktore, sdělit s námi, koho si ráčíte přát ze starých svých spolupracovníků, aby zasedal při koncertu v slavnostním komitétu, jenž bude na podiu během kratičkého proslovu a kratičké přednášky o Vašem významu.

V hluboké úctě

PhDr. Albína Honzáková

Eliška Krásnohorská Albíně Honzákové

3.

Eliška Krásnohorská píše Albíně Honzákové, kde ji děkuje za pozornost, která byla upnuta na její osobnost a její dílo. Sděluje ji, že si tuto pozornost ani nezaslouží, a že Albína Honzáková mohla najít jiné téma. Je ji líto, že se nemohla zúčastnit prezentace její práce²⁴⁴ a

²⁴³ Spolek Minerva vznikl 16. 7. 1890 na podnět Elišky Krásnohorské a za pomoci advokáta Bárty (manžela starostky spolku Emilie Bártové)

²⁴⁴ Jedná se nejspíš o práci k jubileu Elišky Krásnohorské, která slavila v tom roce 60. narozeniny. Proto se žáčky a kolegyně na Minervě rozhodly pro přednášku, kde byly prezentovány jejich práce, týkající se Elišky Krásnohorské, Minervy a nejspíš i ženskému studiu.

jejích kolegyň. Lituje jen toho, že když je práce o ní, tak ji nemůže prezentovat v Ženských listech,²⁴⁵ a proto ji žádá, aby, se stala spolupracovnicí tohoto časopisu.

V Praze 29. října 1907

Velevážená slečno profesorko!

Věnovala jste nepatrným mým pracím literárním tolik pozornosti, námahy, času a laskavosti, že i nejvřelejší a nejupřímnější dík, který Vám vyslovuji, jest příliš slabým výrazem skutečných mých citů. Nebylo mi bohužel možno, abych vyslechla přednášku Vaši spolu s ostatními Vašimi posluchačkami, které tolik uznání vzdávají krásné práci Vaší, však slyšela jsem nejvyšší chválu o propracovanosti a krásné formě její. Musím doufat, že mi někdy bude dopřáno dodatečně poznat tuto ušlechtilou, s mé strany zcela nezaslouženou, ale proto přec mně významnou a přemilou Vaši studii. Skoro bych litovala, že jste si ne zvolila jiný předmět než mne, neboť kdy byste byla ocenila jinou spisovatelku tak ideálně, jak jste mne přecenila, mohla bych Vás prosit, abyste stať svou propůjčila Ženským listům – čehož ovšem k své vlastní oslavě učinit nesmím! Však nezazlíte mi snad, prosím-li srdečně, abyste nepohrdla stát se spolupracovnicí skromného toho časopisu a jemu k ozdobě věnovala příspěvek z pera svého. Promiňte, že k upřímnému, hlubokému díku hned pojím prosbu, a račte být jista, že na vždy zůstane Vám radostně vděčna.

Dokonalou úctou Vám oddaná

El. Krásnohorská

4.

Eliška Krásnohorská opět děkuje za čest, kterou ji prokázala Albína Honzáková, tím že o ní napsala článek. Sděluje jí, že opěvovaná slova, která byla napsána na její osobu, by měla být spíš adresována Albíně, měla by za to být zasypána růžemi. Velice se těší na její novou práci, o kterou Albínu požádala pro své Ženské listy. Vše nejlepší do nového roku.

²⁴⁵ Ženské listy vznikly zásluhou Julia Grégra v roce 1872, jako měsíční příloha k týdeníku Květy. Koncem roku 1872 Květy splynuly se Světozorem, který s měsíčníkem pro ženy nepočítal. V roce 1873 se stal nakladatelem Fr. A. Urbánek, který začal Ženské listy vydávat jako samostatný měsíčník, nesoucí podtitul Časopis pro záležitosti žen a dívek československých. Vycházel vždy první den v měsíci a redakcí byla pověřena Věnceslava Lužická (vl. jm. Anna Srbová), členka Ženského výrobního spolku. Časopis se pro nedostatečný okruh čtenářstva dostal do finančních problémů, a proto Urbánek bez finanční náhrady podstoupil Ženské listy v dubnu 1874 Ženskému výrobnímu spolku. Redakce listu se ujaly hned tři jeho členky, Karolína Světlá, Sofie Podlipská a v Eliška Krásnohorská. Od roku 1875 se Ženský spolek stal i nakladatelem měsíčníku a odpovědnou redaktorkou byla jmenována Eliška Krásnohorská, která se o list starala pětadvacet let. Ženské listy zanikly koncem roku 1926.

V Praze 31.12.1907

Vysoce ctěná Slečno!

Až příliš nad zásluhu jste mě poctila krásným článkem svým, za nějž byste Vy měla být zasypána růžemi, ne já. Děkuji Vám opět a opět vroucně za obě, za spanilomyslná Vaše slova i za ušlechtilé růže, jež jste mi věnovala. Nedovedu a nemohu Vám radostné své uznání dle srdce mého vyslovit dnes, v den tak nepokojný, kdy jsem stále vyrušována známými a přáteli, proto jen spěšně ale upřímně Vám pravím, že se na slíbenou Vaši práci, o níž jsem Vás pro Ženské listy prosila, svátečně těším!

S díkem mnohonásobným přijměte neličené srdečné přání novoroční, aby Vám stále kvetlo tolik radostí, co má rok dnů, čímž se v laskavou Vaši paměť zapisuje v oddané úctě Vaše

El. Krásnohorská

5.

Eliška Krásnohorská píše Albíně Honzákové, že už našla jednu²⁴⁶ ze dvou věcí, kterou hledala („nejspíš jednu ze zmíněných knih“). Dále se v dopise zmiňuje informace o osobách, na které se („pravděpodobně“) dotazovala Albína. Jsou to MUDr. Bohuslava Kecková.²⁴⁷ MUDr. Anna Bayerová.²⁴⁸ Albína Honzáková se na tyto ženy dotazovala, protože psala studii „Průkopnice lékařského studia žen“, kde se zmiňovala i o své sestře MUDr. Anně Honzákové a dalších studentkách. Eliška dále psala o ženských kalendářících,²⁴⁹ na kterých postupně pracovali Věnceslava Lužická,²⁵⁰ Jan Otto,²⁵¹ Gabriela Preissová.²⁵² Necháává pozdravovat všechny ženy Honzákovy, maminku Annu, sestru Albíny MUDr. Annu Honzákovou.

V Praze 31. ledna 1908

²⁴⁶ V dopise se zmiňuje, že našla Marii Červinkovou a nemůže najít Honorotu Zapovou. Z kontextu dopisu vyplývá, že se nejspíš jedná o knihy, které tyto autorky napsaly nebo o nich byly napsány. Bohužel knihu „Dámy salonů polských“ jsem nenašla.

²⁴⁷ MUDr. Bohuslava Kecková (1854 – 1911), historicky první česká lékařka, na přednášce Jana Evangelisty Purkyně v Náprstkově Americkém klubu se seznámila s Annou Bayerovou, se kterou se rozhodla pro studium medicíny ve Švýcarsku, promovala v roce 1880 v Curychu, svou lékařskou praxi zahájila v Bosně a Hercegovině.

²⁴⁸ MUDr. Anna Bayerová (1852 – 1924), druhá česká lékařka, promovala 1881 v Bernu, svou lékařskou praxi zahájila ve Švýcarsku, 1892 přesídlila do Dolní Tuzly v Bosně a Hercegovině, poté do Sarajeva, na sklonku života se vrátila do Prahy.

²⁴⁹ Jedná se o kalendářiky významných českých žen, které byly vydávány v Ženských listech.

²⁵⁰ Věnceslava Lužická (1835 – 1920), vlastním jménem Anna Srbová, česká spisovatelka, publicistka, autorka próz pro dívky, členka řady vlasteneckých ženských spolků, přispívala do časopisů Květy, Česká včela, Světozor, redigovala Ženský svět, Tetín, zabývala se reformou výuky ženských ručních prací.

²⁵¹ Jan Otto (1841 – 1916), český nakladatel, autor Ottova slovníku naučného, člen řady spolků, nositel řady vyznamenání.

²⁵² Gabriela Preissová (1862 – 1946), rozená Gabriela Sekerová, pseudonym Matylda Dumontová, česká dramatička, spisovatelka, dramaturgyně Národního divadla.

Drahá, velectěná Slečno!

„Marie Červinková“ se šťastně nalezla, ale Honorova Zapová bohužel nikoliv. Nahledaly jsme se jí tolik, že již mám pro zdánlivé její zmizení jen jedno vysvětlení: měla jsem před týdnem nejspíše v ruce „Dámy salonů polských“ od téhož autora, knihu která má úplně stejnou úpravu jako jeho Honorota Zapová, a podobnost zevnějšku mě mýlila. Odpustíte mi, prosím, jestliže jste na ni čekala. Snad ale pro malou zmínku, kterou budete moci Honorově věnovat na místě tak omezeném, ostatní zprávy Vám stačí. Ještě si dovoluji podotknout, že MuDr. Bohuslava Kecková, jež od r. 1890 jest zemskou lékařkou měla svou promoci v Curychu r. 1880, a MuDr. Anna Bayerová v Bernu r. 1881. Zůstala v Bernu jakož praktická lékařka, s výjimkou jednoho roku, kdy se pokusila o státní praxi v Bosně, v Tuzle, tuším r. 1885. Vrátila se však opět do Bernu. Zapomněla jsem také podotknout, že ony malé kalendářiky ženské r. 1873 a 1874 redigovala Věnc. Lužická, teprve onen na r. 1875 já. Nynější kalendář paní a dívek vyšel po prvé r. 1888 nákladem Batovcových (bez udání jména redaktorova), teprve ročník (V.) na 1892 přešel v náklad J. Otty. Od r. 1903 jej rediguje Gabr. Preissová. Prosím Vás, drahá slečno profesorko, nehněvejte se, jestliže Vám neobratnou svou ochotou jsem více na obtíž než na prospěch, připadám si při tom šikovná jako medvěd. A pomohla bych tak ráda věřte mi!

Máte-li pro mne nějaký úkol, prosím, svěřte mi jej!

*Milostivé paní matce ruku libá a Vám oběma drahým slečnám v laskavou paměť poroučí
V úctě Vám nejoddanější*

El. Krásnohorská

6.

Eliška Krásnohorská se omlouvá Albíně Honzákové, že píše až po delší době, co jí Albína nechala poslat na vrácení knihy s kyticí za velikou ochotu. Velice se omlouvá, má dost práce. Blahopřeje Albíně k její velkému kusu práce, kterou udělala pro Ottův slovník naučný²⁵³. Nediví se nárokům ani tempu, které je po Albíně požadováno, protože ví jak chodí. Velice jemně ji připomíná její slib, že Albína také něco napíše do jejího časopisu Ženské listy. Dále se zmiňuje, že je docela ráda, že ji doktorka (?) zakázala. Ale nevádí ji to, protože v Že Albína a Františka Plamínková²⁵⁴ jsou dobré přítelkyně, jsou mladé, a proto jim práce²⁵⁵

²⁵³ Albína Honzáková přispívala do Ottova slovníku naučného již za studií na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Doporučil ji tam jeden z jejích přednášejících. Dost často to byla hesla k zeměpisu a dějepisu.

²⁵⁴ Františka Plamínková (1875 – 1942), česká politička, novinářka a bojovnice za práva žen, první česká feministka, byla aktivní v ženském hnutí, bojovala za zrušení celibátu učitelek, volební právo žen a rovnoprávnost žen a mužů, byla členkou řady sociálních a humanitních spolků, jako byly Ženský klub český, Výbor pro volení právo žen, často se účastnila mezinárodních kongresů po Evropě a Americe, byla členkou

půjde od ruky. Nechává pozdravovat paní matku Annu Honzákovou a také Mudr. Annu Honzákovou, které vzkazuje, že díky její péči se cítí velice dobře.

Praze 3. dubna 1908

Velectěná slečno profesorko!

Již se bojím, že se na mne rozhněváte pro mou liknavost! Prosím Vás, zapomeňte laskavě, kolik dní uplynulo od onoho, kdy jste mi tak převládne ráčila vrátit knihy, provázené na zpáteční té cestě krásnou kyticí, i přijměte, prosím, neodmítněte srdečné díky za opětnou tuto květinovou poctu, kterou jste mi s nejdobrotivější přízně věnovala. Odpusťte, že za něžné takové překvapení děkuji teprve dnes, dávši si tak dlouho překážet nemilými obtížemi, jichž vyličováním Vás nebudu nudit. Gratuluji Vám srdečně k tomu ohromnému kusu práce, kterou jste ve prospěch žen musela v takovém spěchu pro Ottův slovník vykonat, co mi píšete o lhůtě a o tempu redakce – to je charakteristické, to mne starou osobu nepřekvapuje, bývá tak i jindy a jinde. Skutečně bych byla s radostí pracovala dle sil svých s Vámi, ale snad jest dobře, že nám to slečna doktorka zamezila, aspoň bude práce vyrovnanější, stejnější, poněvadž jste se sl. Plamínkovou obě mladé, stýkáváte se častěji, dorozumíváte se o všelikých otázkách, tak že při čilé té vzájemnosti jste – abych tak řekla – duševně secvičeny, jako když při čtyřruční hře jsou hráči spolu již sehráni. Aspoň v některých stránkách byla bych Vám, dost možná, spíš překážela než práci urychlila, stáří jest již neobratné a váhavé. Taký se upřímně těším na Vaši práci, abych jí ale Ottovu slovníku nezáviděla, konejším se vzpomínáním na milý Váš slib, že vlídně věnujete také Ženským listům literární příspěvek, o který znova – ale bez dotěrného kvapu hezky skromně a srdečně prosím a jehož si budu velice vážit. Prosím též, abyste ráčila vyřídit milostivé paní matince uctivé ruky políbení a slečně doktorce nejvřelejší pozdrav se vzkazem, že díky její dobrotivé a moudré péči jsem pořád jako paní šafářka. Vám, drahá slečno, opakuje upřímný dík svůj s přáním plného zdraví a všeho dobra.

Úctou přátelskou Vám cele oddaná

El. Krásnohorská

České strany socialistické a v roce 1923 založila Ženskou národní radu, její předsedkyní byla až do roku 1942, byla třikrát zvolena senátorkou do Národního shromáždění. Jako novinářka publikovala články o problematice ženských práv a rovnoprávnosti. Její osud byl zpečetěn v době heydrichiády, kdy byla zatčena, deportována do Terezína a následně popravena.

²⁵⁵ Františka Plamínková a Albína Honzáková byly přítelkyně po celý život. Albína po smrti Františky Plamínkové uspořádala sborník na její počest, kde jsou vzpomínky přátel a kolegů F. Plamínkové na ni. Obě ženy se věnovaly boji za svobodu žen a jejich vzdělání. Tématem jejich práce byl vývoj politického feminismu, vzdělávání a svoboda žen, ženy v historii různých národů, aj. témata

Ukázka korespondence mezi Albínou Honzákovou a Annou Honzákovou

Anna Honzáková své sestře Albíně Honzákové

1.

Anna píše své sestře Albíně dopis, ve kterém pravděpodobně odpovídá na dopis od ní. Je ráda, že cesta do Smokovce²⁵⁶ probíhala dobře a že je sestra spokojená. Uvádí zde, že to byla právě jejich přítelkyně Plamínková, která všimla nemoci u Albíny. Nabádá jí, aby se pořádně léčila a věřila ve své vyléčení. Nemá být skeptická a nemá hledat jiné způsoby léčby. Anna jí také prosí, aby netrápila Plamínkovou, která jim oběma byla velkou oporou. Dále v dopise popisuje čas strávený v Dobřichovicích, který byl provázen příjezdem dětí, které zpestřily čas zde strávený. Jejich společná přítelkyně²⁵⁷ zůstala v Praze, aby ošetřovala svou nevlastní dceru Aničku.

Praha 6. března 1933

Drahá Albíčko,

Mám radost z toho, že jste tak „královsky“ jely do Smokovce a doufám, že po takové krásné cestě bude také následovat „královský“ pobyt. Všechny ty horské krásy a hřejivé jarní sluníčko k tomu ještě hodně přispějí. Doufám pevně, že se i v tvém příštím dopise bude už svítit jasné sluníčko duševního klidu a pohody. Vidiš, zas jedna shoda, která ti může potvrdit, že se na tvé nervy i na tvé nitro správně díváme. Paní senátorka hned první vypožorovala, že se se svým obrazem doopravdy nechceš rozloučit a já ti to tolikrát říkala, že musíš opravdu chtít se ho zbavit, přece se nesmíš s ním mazlit. Tak si na něj Albínko, pořádně dupni a znič jak jarní sněh“.

V pátek k večeru objevila se najednou v mé ordinaci Dr. Puklová, říkala jsem jí, že bys byla ráda s ní mluvila. Prohlásila, že ti bude psát. Má ve své (...) řadu svízeli, hodně si stěžovala, byl rozmrzelá, ale nijak deprimovaná, naopak odhodlaná bránit se. I různé rodinné starosti, které se snaží všemožně upravit, víš jakou je ona pečlivou a opravdu pomáhající tetou, nepřivádějí ji z duševní rovnováhy. Seděla u mne skoro hodinu, po ní byly ještě asi 3 pacientky a výsledek toho byl, že jsem o ¼ h vyšla z ordinace. Tak jsem se na Kerenského nedostala.

²⁵⁶ Osada ležící na Slovensku.

²⁵⁷ M. Staňková byla ředitelkou palácové školy v Podskalské ulici. Tato výjimečná žena adoptovala osiřelé děti „Blížence“.

V sobotu jsem jela do Dobřichovic, krásný vzduch, ale sníh úplně rozpuštěný, všude proudy vody a bláto. (...) Odpoledne přijeli hoši Petříkovi s pěstounkou a Hladíková s Jirkou. Staňková musela zůstat v Praze a ošetřovat Aničku, která přišla s horečkou ze školy. V Dobřichovicích mi řekli, že má 38,2°C, ale při návratu v neděli jsem se dověděla, že trpěla velmi vydatně, bezmála k 40°C; po častém pocení (z lékárny na St. zatím poslali nějaké téé, patrně lipové) horečka značně klesla, dnes už nestoupala ani na 38°C a také začíná už zase jíst a je už živější. Hochům se v Dobřichovicích velmi líbilo, hráli si s Jirkou a Miloš ze zbytku sněhu postavil v sobotu pěkného sněhuláka, při odjezdu v neděli byl sněhulák už napůl rozteklý. Tvoje pera, drahá Albičko, marně hledáme. Najdeme-li je včas, pošleme je paní Vinklářové. Paní senátorka ať si pěkně vyvětrá plíce a kašel ať zahodí jako ty strach! Pozor na nohy, abyste je měly stále suché, jinak by kašel nepřestal. Přeji Vám oběma nejkrásnější pobyt a rychlé i vydatné zotavení a srdečně Vás zdravím. Tebe, můj nerozumný strašpytlíčku, líbá Tvoje sestra Anna.

2.

V tomto dopise píše Anna Albíně opět do Smokovce. Její sestra se zde stále léčí a společnost jí zde dělá Plamínková. Stejně jako v její předchozím dopise se Anna snaží domluvit své sestře Albíně. Neměla by trápit lidi, kteří jí mají rádi, starají se o ní. Tito lidé si to totiž nezaslouží. Dále píše své sestře, že již má vyhotovenou legitimaci na vlak, díky níž může jezdit levněji. Legitimaci jí ale nepošle, protože jí teď nepotřebuje. Opět píše o krásném čase stráveném v Dobřichovicích, který byl opětovně zpestřen nějakou příhodou. Píše i noviny, které má od rodiny.

Dobřichovice 5. ledna 1935

Drahá Albičko,

Měla jsem velkou radost, když na Tvém prvním lístku paní senátorka připsala, že je to s Tebou už 100% lepší než loni. Ale stejně mě zarmoutilo, když na druhém lístku byla poznámka, že ji zas trápíš. Albičko, to není vůbec hezké. Když už sebe moříš tím bezdůvodným, neopodstatněným strachem z neexistujících nemocí, trestáš se tím za svou nedůvěřivost ke mně a nám všem a za svou marnou, nesmyslnou revoltu proti věčným zákazům přírodním. Jdeš-li hlavou proti poli, jako jsi už tolikrát šla zbytečně v životě, neodnese to nic. Když tedy umíněně chceš se dál mořit stokrát vyvracenými předpoklady, je to konce konců Tvoje věc. Ale mořit tím jiné lidi, na to nemáš právo, to je nepěkné a já se za to oprávněně stydím. Bylo by už na čase, aby jsi si to také uvědomila a za své slabošské vydírání

se pořádně zastyděla. Sama říkáš co má paní senátorka práce a rozčilování, sama chceš, aby měla více klidu a odpočinku, tak jí teď její klid neber svými sobeckými sentimentálními náladami. Máš-li zas nějaká nová moudra v hlavě, tak mi to napiš, vyložím Ti, co budu moci. Jsem opravdu zvědavá, co si zase našla. Pochybuji, že něco nového, přemýšlíš pořád jen staré, nesčetněkrát vyložené, otřepané věci. Albičko, kam jsi dala svůj rozum, úsudek, objektivnost (kterou přece historik má mít v míře); vždyť Ti musí být neomylnost Tvého jednání nepříjemná. Seber se přece, nebuď zbabělá, měj v nás více důvěry a buď přísnější k sobě. Nemazli se svými imaginárními strachy, cvič se v ovládání; bez toho cviku to kupředu nepůjde. Náprava musí vyjít od Tebe z Tvé pevné vůle, kterou musíš stále, uvědoměle, denně cvičit. Nemůžeš spoléhat na pomoc lektvarů, kdybych byla méně svědomitá, mohla bych Tě zasypat řadou otuzujících prostředků, bylo by to pro mne a okolí pohodlnější, ale řekla jsem Ti už tolikrát, že to neudělám, jako jsem to vůbec ve své práci nikdy nedělala. Opakuji Ti už také po sté, náprava musí vyjít od Tebe, z pevné vůle překonat svou zbabělost, z pevné vůle vyrovnat se s pomíjivostí života, která je bez výjimky každému údělem a každý se s ní musí vyrovnat. Tak prosím Tě, měj už jednou rozum, zastyď se trochu a netrap ani sebe, ani paní senátorku. Je mi líto, že tě uvádím do Nového roku s takovou nejistotou, ale není to mojí vinou. Musím tě upozornit. Vždyť by, Albičko, každý před Tebou utíkal. Není nic malomyslnějšího a nic co by lidi více odpuzovalo a i zatvrzovalo, než věčné nepodstatné naříkání. Uvědom si i tohle, kam by jsi dospěla. Vzpomeň si na tu statečnou, 80letou Pšeničkovou, je jako kůl v plotě, opuštěna těmi, které po léta podporovala a svou láskou a péčí dařila a nenaříká, naopak každému svým klidem i svým dosud činným životem, svou schopnou pomocí imponuje. A to není ojedinělý člověk, takových vyrovnaných starých lidí jsou ne tisíce, ale miliony na světě. Kdyby toho nebylo, mohlo by stáří být peklem a hrůzou pro lidi. Tak prosím tě, Albičko, buď už trochu rozumná a hlavně měj dobrou a pevnou vůli.

Legitimaci na dráhu už máš vyhotovenou, neposílám ji však, myslím, že ji nepotřebuješ, že máš tak jako tak slevu na zpáteční cestu délkou pobytu v Tatrách. Kdybys ji jinak potřebovala, napiš a pošlu ji. Peníze dosud nepřišly, nevím, nepošlou-li je za Tebou do Smokovce, napíšu ti ještě o tom.

Nám by se bylo v Dobřichovicích mělo velmi dobře, kdyby Stouškovou hned po Štěpánu nebyla chytila velmi zlá angína, týden bylo nebezpečí (...) Dnes doufám, je již zažehnáno a jen tak tak budu moci zítra na Tři krále odvézt S. do Prahy, kde ještě týden bude muset ležet. Je slabá jako moucha. Děti měly až do Nového roku pré, bruslily denně. Tonička je zdravá jako tuřín a blahobytná den ode dne, ta si slabosti nepřipouští.

Miluška psala, že se děti zotavují, tak měla alespoň klidné svátky. O Marince nevím nic, to budu mít právy až zítra od Jiřího. Já jsem si tady nadělala hezký kus své práce, s dětmi pak jsem probrala měřičství, trochu chemie a Hanka, jak jí trochu otrnulo, otloukala jim o hlavu dějepis. Je to zvláštní, že tohle je pro Aničku nejtěžší předmět, kdežto z měřičství jde to mnohem snáze. Ví rozhodně více než Jirka, rovněž počty jsou docela dobré. Na procházky jsem chodila denně, ovšem na kratší, jak mi to ošetřování pacientek dovolovalo.

Tak, drahá Albíčko, buď tedy rozumná a veselá a nerozčiluj paní senátorku ani sebe. Buď ráda, že jsi zdravá, že můžeš mít kladný, trochu starostný život a poděkuj za to Pánu bohu.

Paní senátorce srdečné pozdravy. Tebe líbá Tvoje sestra Anna

3.

Anna píše Albíně, která je stále s Plamínkovou ve Smokovci na léčení. Anna se snaží opět povzbudit Albínu v jejím boji proti nemoci, zoufalství. Byla velice překvapená, že ji sestra zavolala, neboť netušila, že od ní dopis Albíně nedošel. V dopise uvádí, že nepoznala její hlas. Ujišťuje svou sestru Albínu, že ji stále posílá kratičké zprávy z Prahy, že je vše v pořádku. Pozdravuje Plamínkovou a prosí Albínu, aby ji tolik netrápila.

Praha 8. ledna 1936

Drahá Albíčko,

zdá se mi, že okolnosti s námi hrají „Komedii plnou omylů“. Myslela jsem, že zas pomohu paní senátorce s tvými nervovými stesky, proto jsem Ti na vzpomínání poslala topinku, odpusť, byla-li moc horká, byla dobře a ve Tvůj prospěch míněna. Hádám Tvé rozčilení zaviněné tentokrát poštou tím, že nedodala včas nebo vůbec mé přání. Tak jsi teď doufám klidná, když jsme spolu telefonicky mluvily. Ale byla bych Tě nepoznala podle hlasu, měla jsi nějaký moc vysoký hlas. Volala jsi velmi brzy, sotva že jsme z Dobřichovic přijely. Tak ti ještě opakuji písemně, že jsem úplně zdravá, Hance je už mnohem lépe. Ta Marie nás po 14 dnech dovolené uvítala v posteli, tak tu máš zas výpomocné děvče, takové mladé (...) z českomoravské vysočiny. (...) lékař řekl, že se u H. jedná o revmatismus po angíně, patrně tedy doma přechodila angínu, což nám neřekla. Já mám teď po svátcích hodně práce. (...) Ti moci, druhá albíčko psát, tak se nerozčiluj. Pošlu jen krátký lístek příště, abys mohla být bez starostí. – Včera přinesl listonoš Tvoji penzi, ale nenechal ji zde, posílá ji za Tebou do Smokovce.

Paní senátorce vyříd' ode všech nás upřímné pozdravy. A Ty bud' hezky veselá a rozhodně si Albíčko, neber do zvyku bát se ještě za jiné. Ano je toho Tvého strachu po sebe samu dost, tak za nás se už neangažuj. Bud' hodně zdrava!

Líbá Tě Tvoje sestra Anna

Albína Honzákové své sestře Anně Honzákové

1.

Albína posílá pozdravy ze Spojených států amerických, kam cestovala s Františkou Plamínkovou na kongres Mezinárodní rady žen, který se konal ve Washingtonu. Při této příležitosti, procestovaly celou zemi a setkaly se českými ženami, zde žijícími.

21. března 1925

Drahá Aničko,

jsme u brány Yellowstonského parku. Na Tvůj svátek zde ještě budeme a 27. odjíždíme. Co všichni děláte? Velmi vzpomínám a všechny srdečně zdravím.

Líbá Tě Tvá sestra Albína.

Moc srdečně zdraví Vaše Plamínková

2.

Albína posílá pozdrav z Kanady, kam putovaly po projetí Spojených států amerických. I zde navštívily české ženy, které zde žily.

2. května 1925

Moje drahá Aničko,

posílám Vám všem lístky z Kanady, překrásné, ohromné země. Žádná slova ani žádné obrázky nemohou říci, co je Niagara, jen ona sama. To byl nádherný první máj. Vzpomínám a líbám Vás všechny. Máme se výborně.

Vaše Albína.

3.

Albína píše své sestře ze Slovenka, kam jela s Františkou Plamínkovou. Při návštěvě této země zajely se podívat na oslavu jejich známe paní Scholtézsové.

7. ledna 1935

Drahá Aničko,

děkuji za zaslání dopisu. Příspěvky, které došly, prosím otevři, přečti a očíslej a zaznamenej jméno, abych měla seznam. Pošli je prosím do Rady na adresu paní Červené, aby je opsala na stroji, pokud nejsou psané strojem. Ještě se neví, kde se bude tisknout a tak to k 5. ún.[5. únoru] nemůže vyjít. Fráňa už je zdravá. V sobotu a v neděli jsme byly společně v Turč u sv. Martina na oslavách paní H. M. Scholtézsové. Stálo to za to. Jsme, Bohu díky zdravý. Jen stručně, koresp. [korespondenční] lístkem napiš jste-li i Vy všichni zdraví.

Vřele zdraví Tvá sestra Albína.

Srd. [srdečně] Zdraví F. F. Plam. [Plamínková]